BEITRÄGE ZUR UKRAINISCHEN ETHNOLOGIE
herausgegeben
von der Ethnographischen Kommission der ukrainischen Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg.
Bd. XI.

МАТЕРІЯЛИ
ДО
УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛЬОҐІЇ.

ВИДАЄ ЕТНОҐРАФІЧНА КОМІСІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

ТОМ XI.

EXCHANGE

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Digitized by Google

В КНИГАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

у Львові, Ринок, ч. 10,

можна набути ось які виданя, що доторкають ся етноґрафії:

Антонович В., Чари на Україні . . . . . 0·45 К.
Бодянський О., Українські казки . . . . . 0·50 „
Верхратський Іван, Знадоби для пізнаня угро-руських говорів, т. 1—2 по 2·00 „
Вовк Хведір, Кавказ і Карпати. Деякі проби етнольоґічних зближень . 0·15 „
„ „ Українське рибальство у Добруджі . . . . . 0·40 „
„ „ Антропометричні досліди укр. населеня Галичини, Буковини й Угорщини . . . . . 1·50 „
Гнатюк Володимир, Словацький опришок Яношік в народній поезії . 0·50 „
„ „ Русини Пряшівської епархії і їх говори . . 0·70 „
„ „ Hungaro-Rutheniica . . . . . 0·20 „
„ „ Хітарські леґенди . . . . . 0·35 „
„ „ Словаки чи Русини . . . . . 0·80 „
„ „ Пісенні новотвори в укр. руській нар. словесности . 0·50 „
„ „ Угроруські духовні вірші . . . . . 2·50 „
„ „ Народня пожива на Бойківщині . . . . 0·40 „
„ „ Весіле в Керестурі . . . . . 1·00 „
„ „ Бойківське весіле в Мшанци . . . . . 0·60 „
„ „ Віршована леґенда про рицаря і смерть . . . 0·40 „
Грушевський М., Історія України-Руси т. I (містить огляд староруського побуту . . . . . 7·50 „
„ „ Розвідки й матеріяли до історії України-Руси, т. II. містить між иньшим пісні з поч. XVIII в. . . 2·00 „
„ „ Етноґрафічні катеґорії й культурно-археольоґічні типи в сучасних студіях східньої Европи . . . . 0·30 „
„ „ Спірні питаня староруської етноґрафії . . . . 0·50 „
Доманицький В., Піонер української етноґрафії (Зоріян Доленґа-Ходаковский) . . . . . 0·80 „
Еґан Е., Руські селяни на Угорщині . . . . . 0·25 „
Етноґрафічний Збірник, т. I. Містить:
М. Крамаренко, Різдвяні святки на Чорноморії.
О. Роздольський, Галицькі народні казки в Берлині пов. Бродського.
О. Шимченко, Українські людські вигадки.
Проґрама до збираня відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами Наук. Тов. ім. Шевченка . . . . 3·00 „
Етноґрафічний Збірник, т. II. Містить:
В. Гнатюк, Лірники, лірницькі пісні, молитви, слова і т. и. з пов. Бучацького.
Ю. Жаткович, Замітки етноґрафічні з Угорської Руси.
Митрофан Дикарів, Чорноморські народні казки й анекдоти 3·00 к.
Етноґрафічний Збірник, т. III і IV. Містить:
В. Гнатюк, Етноґраф. матеріяли з Угорської Руси (Леґенди, Новелї, Казки, Байки, Оповіданя про історичні особи, Анекдоти), том по 3·00 „
Етноґрафічний Збірник, т V. Містить:
М. Дикарів, Народня гутірка з поводу коронації. — М. Єндик, Із народньої памяти про панщину. Гуцульські примівки (ріжних записувачів). — Ф. Колесса, Людові віруваня на Підгірю в с. Ходовичах, Стрийського пов. — І. Франко, Людові віруваня на Підгірю (доповнене до попередньої статї). — Р. Кайндль, Фолькльорні матеріяли і иньші дрібнійші статї . . . . . 4·00 К.
Етноґрафічний Збірник, т. VI. Містить:
В. Гнатюк, Галицько-руські анекдоти . . . . . 4·00 „

Digitized by Google

BEITRÄGE ZUR UKRAINISCHEN ETHNOLOGIE
herausgegeben
von der Ethnographischen Kommission der ukrainischen Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg.
Bd. XI.

МАТЕРІЯЛИ
ДО
УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛЬОҐІЇ.

ВИДАЄ ЕТНОҐРАФІЧНА КОМІСІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

ТОМ XI.

У ЛЬВОВІ, 190[illegible].

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Digitized by Google

Digitized by Google

ЗМІСТ.

Перша частина.

1. *Михайло Зубрицький:* Селянські будинки в Мшанци, Старосамбірського пов. 1–22
2. *Михайло Зубрицький:* Ходаки, обув селян Старосамбірського і Турчанського повіта . . . . 23—29

Друга частина.

1. *Антін Онищук:* Матеріяли до гуцульської демонольоґії. Записані у Зеленицй, надвірнянського повіта, 1907—1908 . . . . . 1—139

INHALT.

Erster Teil.

1. *Mychajło Subryćkyj:* Die Bauernbauten in Mšaneć, Bez. Staryj Sambir . . . . . 1—22
2. *Mychajło Subryćkyj:* Bastschuhe als Fussbekleidung der in den Bezirken Turka und Staryj Sambir sesshaften Bauern . . . . . 23—29

Zweiter Teil.

1. *Anton Onyščuk:* Neue Beiträge zur Dämonologie der Huzulen. Gesammelt in Sełenycja, Bezirk Nadvirna, 1907—1908 . . . . . 1—139

Digitized by Google

Digitized by Google

Resumees der hier abgedruckten Artikel.

1. M. Subryćkyj: Die Bauernbauten in Mšaneć, Bez. Staryj Sambir.

Zunächst gibt der Verfasser die Gesamtzahl aller Wohnhäuser der Grundbauern, Zigeuner und Juden im J. 1909 sowie deren Verteilung über das Dorf und die Zahl der Gebäude der einzelnen Bauern an. Sodann wird beschrieben, wie die Leute das Holz zu einem Gebäude anschaffen und zusammenfahren (dem Bauenden sind die übrigen Gemeindemitglieder gegen blosse Bewirtung beim Zusammenfahren des Baumaterials behilflich), wie viel dem „Meister" (Zimmermann) gezahlt wird, welche Bräuche bei der Anlage des Grundsteines beobachtet werden und wie der ganze Bau bis zur Vollendung des Gebäudes vor sich geht. Dabei werden die einzelnen Bestandteile der Gebäude ausführlich beschrieben, deren Bezeichnungen angeführt, das Aussehen des Gebäudes von aussen und im Innern dargestellt. Dem Artikel sind Zeichnungen beigefügt, die Plan und Ausmass eines älteren Gebäudes im Dorfe, das für die Mehrzahl der Gebäude mustergültig ist, darstellen; zwei Zeichnungen, die zwei Gebäude, eines von Mšaneć, das andere vom Nachbardorfe Galivka, von aussen darstellen; andere Zeichnungen stellen die einzelnen Bestandteile der Gebäude und des Hausgeräts dar. Der Beschreibung ist eine Erzählung aus dem Volksmunde über den Hausgeist beigefügt, der aus einem ungetauften Kinde entstanden ist und seinem Bruder zwölf Jahre lang dient. Endlich werden die Gärtlein beschrieben, die man neben manchen Hütten vorfindet und die Gewächse, die darin wachsen, aufgezählt.

Digitized by Google

2. M. Subryćkyj: Bastschuhe als Fussbekleidung der in den Bezirken Turka und Staryj Sambir sesshaften Bauern.

Der Verfasser beschreibt uns, wie und woraus die Bastschuhe verfertigt und wann sie getragen werden, wobei bemerkt wird, dass in den letzten Zeiten durch Soldaten und Emigranten hie und da schon die Sitte eingeführt wird, Stiefel zu tragen.

3. Anton Onyščuk: Neue Beiträge zur Dämonologie der Huzulen.

Anton Onyščuk, der als Volksschullehrer beständig unter den Huzulen im Dorfe Sełenycja, Bez. Nadvirna, verweilt, hat in den Jahren 1907—8 neue Beiträge zu der ungemein reichen, bisher aber nicht wissenschaftlich erforschten Dämonologie der Huzulen gesammelt. Diese Materialen zerfallen in fünf Abteilungen. Die erste umfasst den Volksglauben über die Welt und ihre Erscheinungen, also über: Berge, Flüsse, Seen, Erde, Sonne, Mond, Gestirne, Wind, Donner, Regenbogen. In der zweiten Abteilung werden die Ansichten des Volkes darstellt, die sich an die Tierwelt knüpfen, also über den: Bären, Wolf, Luchs, die Füchsin, den Dachs, die Fledermaus, den Maulwurf, die Schlange, Eidechsen, Frösche, die Schwalbe, den Storch, Wiedehopf, Kuckuck, Specht, die Gabelweihe, Hühner, Wespen, Hummeln. In der dritten Abteilung ist der Volksglaube über die Pflanzenwelt gesammelt, also über den Wald und über einzelne Bäume, wie: Ahorn, Erle, Hollunder, Farnkraut, Glücksblume, Salweide. Die vierte Abteilung enthält den Volksglauben über die Geisteswelt, also über die Seele, über die Toten, über diejenigen, die sich erhängt haben, über die durch Selbstmord Ertrunkenen, Wassernixen, Berggeister (Čuhajstry), Waldgeister, Teufel, Sterndeuter, das Herumirren, vergrabenes Geld. In der fünften und letzten Abteilung wird der Volksglaube über die irdischen Götter, Vampyre, Quacksalber und Hexenmeister, Schwarzkünstler, Hagelbeschwörer, Wahrsager und Hellseher, Hexen, Werwölfe, Besprecher und Besprecherinnen, Hundsköpfe dargestellt. In die Darlegung des Aberglaubens werden Erzählungen eingeflochten, die auf Grund desselben entstanden sind; ihre Anzahl ist mitunter recht ansehnlich (in dem Kapitel über Teufel werden deren 62 Nummern angeführt), alle aber werden in der Gestalt, die ihnen der Erzähler selbst gab, mitgeteilt, wodurch sie hervorragenden Wert gewinnen.

Digitized by Google

Перша частина.

Digitized by Google

Digitized by Google

Селянські будинки в Мшанци,

Старосамбірського повіта.

Написав

Михайло Зубрицький.

Через село Мшанець перепливає потік Мшанка, а по обох боках потока побудовані селянські будинки; по правім боцї є їх значно більше. Всїх будинків ґаздівських є в селї 181, циганських 2, жидівських 6. Ґаздівські будинки майже всї поставлені головним фронтом, вікнами, на полудне, лише чотири обернені щитами до полудня, і в двох у щитї є вікна до заходу. 143 ґазди мають лиш один будинок, 38 має по 2, а в тім один має 3. Поодинокі части будинку називають: дупля, пр. будинок має 3, 4, 5 дупля. При будинку „під одним покритьом" є такий порядок дуплїв: від заходу — в селї повідають з гори — комора, хижа, сїни, боїще, стайня; у декого друга стайня менша, перед нею маленька кучка на свинї, а до комори припирає шторцом шопа на дерево і господарські прилади. Такий порядок є в будинку ґазди Андрія Ґули, (як се показує рисунок 1) і Михайла Нагини (рисунок 2). Від сходу сонця буває такий порядок: сїни, хижа, комора, боїще, стайня, у декого і друга. У біднїйших ґаздів сїни бувають заразом боїщем, а щоби там заїхати возом зі снопами або сїном, ладять з переду або з заду ворота, то є більші двері. Хто має два будинки, ставить осібно

Digitized by Google

сіни, хижу і комору, а звичайно на переді перед вікнами стайню, або дві, а межи ними боїще (рисунок 3).

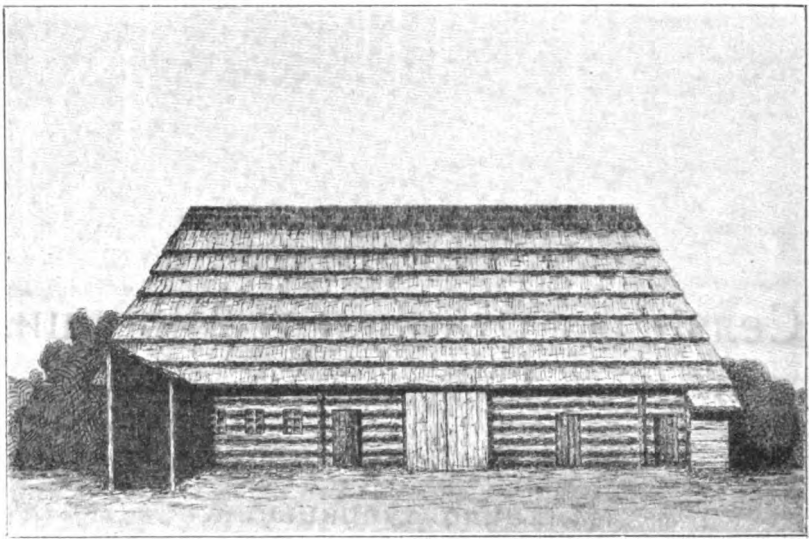

Рисунок 1. Будинок Андрія Ґули в Мшанци.

Вікна виходять на обору, через що з хижі видно її і двері в другім будинку; коло стайні є яма на гній. Дорога в селї іде майже вся по правім боцї потока, а деякі хижі побудовані задною стїною до дороги, через що не видно з них, що дїєть ся на дорозї, бо в згаданій стїнї вікон нема, лише щось в одній хижи вставлена одна шиба, за велика на долоню. Хто хоче ставити новий будинок, „ладить дерева“; кождий громадянин просить війта і рьадних, щоби йому дарували ялички з громадського лїса; як не брав яличок через кільканайцять лїт, дістане 6 штук, платить за кожду по 20 сот. і йде в лїс рубати по свому власному вибору; війт не шле нїкого, щоби йому визначив дерево під вируб. З тих яличок має трамя (підвалини) і платви, инший матеріял роздобуває, як може: або купує в камеральнім лїсї в Бандрові, або в лїсї якого ґазди по сусїдних селах, або вже готове дерево у других ґаздів, а часто купують будинок у другого, чи в своїм, чи в иншім селї і звозять на свій пляц. Місця, де стоять будинки, називають ся пляцами і кождий ставить новий будинок на старім пляцу, а як прийде до дїльби пр. межи двома братами, то й пляц дїлять і ставлять дру-

Digitized by Google

тий будинок. Є в селї два брати, що поділили ся; один лишив ся в хижи, а другий вбив піч у стайни і обернув її на хижу. Хто не має місця на старім пляцу поставити будинок, іде там, де є відповідне приміщене. Передтим дехто іде питати ся якого ворожильника, чи добрий буде новий пляц там, де він думає будувати ся. Одначе не доводило ся менї чути, щоби хтось на пораду ворожильника занехав будову на наміренім місци.

Як має звозити дерево з лїса, або перевозити будинок, іде в село і просить ґаздів, щоби поїхали по дерево. Ідуть усї, хто лиш

Рисунок 2. Будинок Михайла Нагини з Ґалївки, Старосамбірського пов.

може, а за те дістають почастунок горілкою. Як купить готовий будинок і треба його розібрати, то просить кількох ґаздів: свояків, крівних, сусїдів і їдуть „валяти хижу“. Те саме робить, як розбирає свій старий будинок, щоби на тім місци новий поставити. Часто переставляють будинок частями, пр. стайню, боїще, або хижу і комору. Як розбере свою хижу і розвалить піч, іде до сусїда коморити, де варять їсти, а сплять, де лиш можуть примістити ся; будують ся в лїтї, то кождий ляже де будь. Коли стріха добра, а будинок перебудовуєть ся, або новий ставить ся, підоймають

Digitized by Google

стріху, підпираючи її „пирлами“ (підпорами) і тоді піч лишають та варять страву дома. До веденя будови наймають майстра, „маштра“, яким є ґазда, що уміє ставити будинки; годять його і платять 30, 40, 50 до 150 злр., відповідно до величини будинку і числа дуплів, дають харч і що день горілку. При роботі помагає сам ґазда, його сини, як має таких придатних до роботи, а дехто наймає з села до помочи і платить „на дни“. Горілки при будові виходить богато , треба заплатити за неї до 30 злр.

Майстер ладить дерево. Давнійше зрубані і обдерті з кори клеци кололи серединою на половину і нерівні місця від осередка стісували тесельським топором, грани „шпарували“, то є стісували не грубу тріску, щоби боки вирівнати. Дерево від осередка вставляють так у стіну, що воно входить до хижі, а цілець, округлий бік, виходить на двір. Його також стісували, одначе по обох боках лишала ся похила площа і як уставили дерево на дерево, зі двору видно було межи ними заглублене, яке імшили (забивали мо-

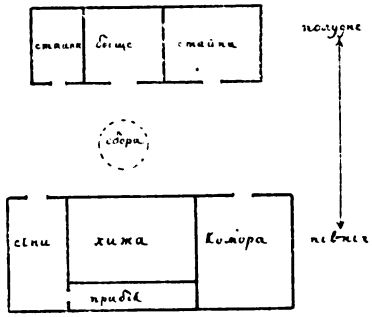

Рисунок 3.

хом), а відтак ще замащували розробленою глиною. Як не стісують дерева з надвору, то повідають: „будинок поставлений з віблякiв“ (кругляків). Одначе в селї з віблякiв будинків не ставлять, а все стісували, а тепер відрізують округлий бік дерева на тартаці. Дерево різане на тартаці має обі стіни однаково широкі і через те в стіні не видно межи ними заглубленя. Тепер везуть клеци на тартак і там розрізують тонші на два дерева, грубші на більше; з боків клеца відпадають ошвари, які також спожитковують при будинку на половник, загату, або на поденок. На кінци дерево зарізують у двох місцях і частину межи обома деревами вибивають долотом або топором і той ровець входить у ровець другого дерева.

Digitized by Google

Так приладжують трамя; дерево на стіни приладжують, як се показано на рисунку 4 і 5. Будують в угла; вироблена скринка, се заглублене, пищок вистає; пищок одного дереза повинен ввійти в скринку другого дерева і се називаєть ся: „складати дерево в пищок".

Приладивши дерево приступають до завязин, пляц рівнають і „затягають трамя"; долом ідуть поздовжні, на них кладуть поперечні, по одному під кожду поперечну стіну. Для зрівноваженя підкладають під трами „сумці", то є малі кусники урізані з дерева,

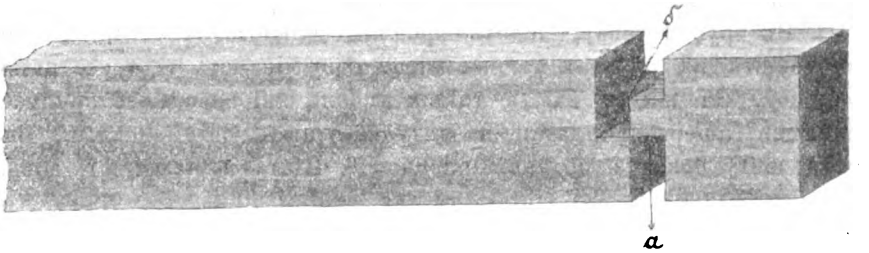

Рисунок 4. а) пищок, б) скринка.

Рисунок 5. а) пищок, б) скринка.

приладженого до будови, або камінні грубі плити. Одностайного підмурованя не дають, а підсувають під трам на углах і ще деиеде камінь, або й нїчого не підкладають, через що дерево спідне скоро псуєть ся і будинок влазить у землю, або й перекривлює ся на один бік.

На завязини просять священника, який святить воду на столї, поставленім у тім місци, де він буде стояти в хижи і відправляє благословлене нового дому з требника, відтак окроплює свяченою водою пляц і будівлянвй матеріял. Майстер кладе на усїх 4 углах хижі вирубані в трамах рівцї чорну вовну, щоби вівцї вели ся, крайцар розтятий на 4 части, живе срібло проти злого, біле дерево, барвінок, свячений чіснок. В рівцях вирубують у дереві хрещик. Потім майстер і присутні ґазди сусїди справляють поперечні трами на поздовжні у своє місце, відтак сїдають за стіл обідати:

Digitized by Google

священник, дяк, майстер і сусїди. Дають по чарцї горілки, а відтак на мисках страви. Завязини бувають лише в вівторок, четвер або суботу. Будують наперед хижу, відтак приставляють комору, сїни, боїще і стайнї. Дерево одностайне засягає лиш хижу, на комору йде инше, так само на боїще і стайнї; трами поздовжні одностайні під цїлим будинком, деколи надсиляні, так само поверх зрубу поздовжні платви одностайні. Цїлу будову з дерева називають „сруп“ (зруб). Хто може дістати широке дерево, то старає ся про нього; оповідають, як про щось особливе, коли в хижи вставлено лиш 3 дерева крім трама і платви.

Як зруб готовий, ладять кровлї, ссилюють їх у горі по дві, вирубують на платвах на них місце і розміщують їх через цїлий бидинок. На щитах дають також кровлї, які називають припустницями. Поперечні платки в щиту називають острішниками. Вигляд щиту показує поданий рисунок 6. Щитами називають місця

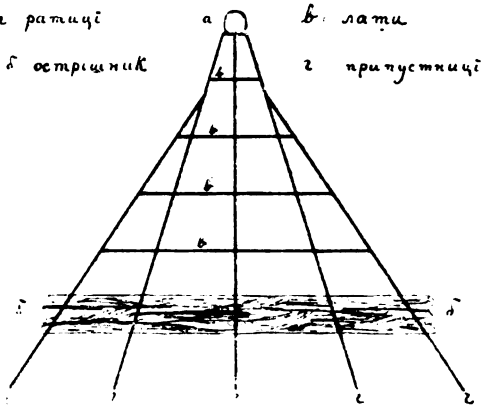

Рисунок 6.

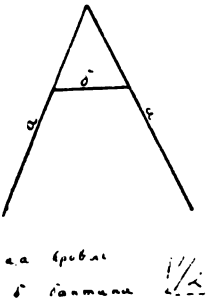

Рисунок 7.

в стрісї над обома вузшими боками будинку. Помежи дві кровлї прибивають поперечку, яка називаєть ся бантина. (Рис. 7.) Відтак латять будинок, то є прибивають лати до кровлїв поземо. Тепер прибивають зелїзними цвяхами, давнїйше проверчували дїрки в латах і кровлях сверликами і прибивали деревляними кілками. Від сього і тепер називають сверлик „латником“ або „латничятьом“. На тім кінчить ся робота згодженого майстра і стріху пошиває собі ґазда сам. Снїпки крутить із житного околота; сю роботу робить принагідно що року, як має житні околоти, по скінченім яруваню, понайбільше в часї слоти в червни і в липни; снїпки звязує

Digitized by Google

в звязку по 30 і переховує на будуче. Хто хоче мати однакові сніпки, прирізує їх на одну міру різаком на скринці, на якій ріже сїчку для худоби. Зачинає шити з долу в гору з переду, відтак над задною стїною, в кінци на обох щитах. Як сніпки до міри поприрізувані, то на будинку красно укладають ся і шари ідуть рядками: горішний шар висший від долїшного. Кровлї уставляють досить стрімко, через що і стріха стрімка і не псуєть ся скоро від дощу, бо вода скоро спливає на землю. Стріху пошивають частїйше, як лиш де трохи надпсуєть ся, зашивають і так кождого року по трохи направляє кождий ґазда та за кілька лїт відновить цїлу пішву. На верху стріхи пришивають вязки соломи і вирівнують спохило, щоби в часї дощів не затїкала вода до середини будинку. Сильнїйший вітер здирає верх зі стріхи, а навіть виривае деколи сніпки де будь з пішви. Щоби обезпечити верх від вітрів, накладають на нього кізлйне (рис. 8). Се два кусники з ялових галуз, збиті кілком з сука на однім кінци; їх закладають на стріху, один конець іде на один бік, другий на противний. Місце, де вони збиті, опирає ся о верх стріхи. Таких кізлин буде деколи на однім будинцї і 15. Для певнїйшої обезпеки дають під кізлине ярьмо́ (рис. 9). Воно пересягає

Рисунок 8. Кізлйне.

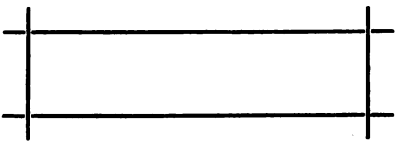

Рисунок 9. Ярмо́.

через цїлу стріху. Се два полудрабки з молодих усхлих ялиць, на обох кінцях зсилені поперечками; його накладають так, що придержує солому на версї і сніпки найвисшого шару; по ярмі накладають кізлине. Ярмо є лише на деяких будинках. Дехто накладає на стріху па́луби; се є рід жолоба з якої порохнавої ялицї; палуба не дає вітрови зривати солому і хоронить від затїканя. Давнїйше клали на палуби камінні брили, однак про се доносили жандарми до суду і дотичні ґазди сидїли в арештї. Давнїйше пошивали весь будинок соломою. Торік побив один ґазда весь будинок ґонтами; се перша в селї хижа покрита ґонтами; черепу не уживають.

Будинок Андрія Ґули, якого подаю плян (рис. 10), старий, стоїть більше як 50 лїт, має такі дупля: комора, хижа, за нею прибік, сїни, боїще, стайня на два ряди, за нею половник „пиливник", стайня на один ряд, а з заду загата. Зруб у коморі, хижи й сїнях високий 2·55 м., в боїщи і стайнях 2·12 м. До комори зладжені

Digitized by Google

1:100

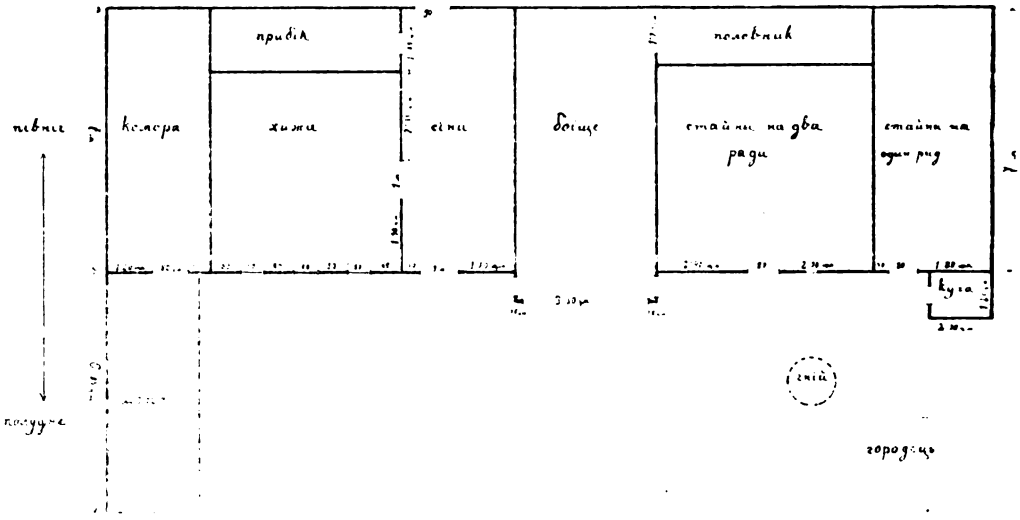

Рисунок 10. Будинок Андрія Ґули в Мшанци.

двері з на двору, їх розмір 135×90 цм. В хижи близько угла коло вікон є в стїнї отвір і в нього всувають дручок, яким замикають двері комори. Лише один ґазда має двері до комори в сїнях, напротив хатних. В коморі стоїть великий сусїк (скриня) на збіже, один або і два кадовби (рис. 11.), високі до 2 м. Се грубі колоди з отвором у серединї на ссип вівса. Деякі кадовби містили в собі по 4 корцї, инші по 8. Тепер кадовбів нових уже не ладять, одначе старі ще є в богатьох ґаздів. Стоять і поменші скринї, станви (бочки) на капусту. В коморі держать біле, одїж, топори, латники й инші дрібницї. Ґазда веде до комори своїх гостий, щоби їм показати свої статки, як женить сина, родичі дївки ідуть до комори подивити ся, що в нїй є. По складених засобах у коморі оцїнюють ся заможність ґазди.

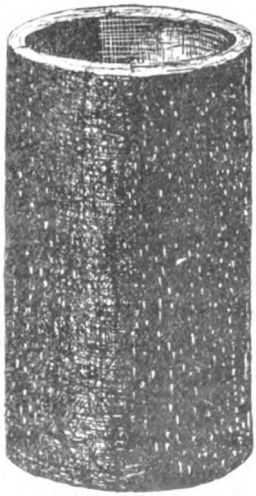

Рисунок 11. Кадовб.

Перед хижею кладуть на землю здовж на кільканацять цалів від стїни віблак, округле дерево, та висипують сей простір межи

Digitized by Google

деревом і стїною глиною. Се називають „присьпою“. Під вікнами стоїть лавка по при цїлу стїну, „лавка перед вікни“. Вікон переважно дають 3 в передній полудневій стїнї, але є 17 хиж у селї з двома вікнами. Дерево висше вікон і низше них називають „очапами“, а кусники дерева межи вікнами „сумцями“. Повідають: „дві вікна“, а не два. Є вікна в два ряди по 3 шиби, разом 6, 3 ряди по 3 шиби, а разом 9; такі вікна по 3 ряди, а 9 шиб ладили давнїйше і таких вікон і тепер є найбільше в селї. Ладять поодні по 4 шиби в трьох рядах, а всїх шиб 12. Памятають старші люди і такі вікна, що в них бувало і 15 малих округлих шиб. Говорять: „шиб“, а не: шиба. Хто має вставляти вікна, бере міру з отвору і йде до поблизького місточка Лїтовищ (Лютовиск) і там у Жида „шибаря“ (скляря) замовляє собі. Тепер прибивають вікна до варцаб із надвору або цвяхами або проверчують на углах оправу латничатьом і вбивають деревляні кілки. Такі вікна не отвирають ся нїколи; як би хотїв отворити, треба відважувати топором. У декого є вікна на завісках і ті отвирають ся, але таких не богато в селї. Давнїйше прибивали в серединї, то є в хижи над і під віконним отвором листовку, яка мала від стїни видовбане заглублене; по нїм можна було вікно відсунути, пересунути і зробити отвір вільним (рис. 12 [1, 2]).

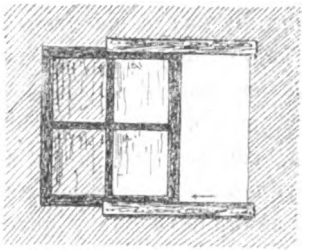

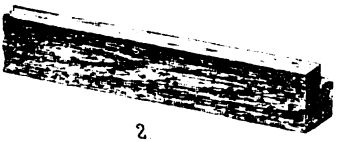

Рисунок 12.

В тїсних роках 1847 р. і дальшім бідні люди лазили по ночах по чужих домах і легко залазили до хиж відсунувши вікно. Щоби забезпечити ся перед непрошеними гістьми, всували межи вікно і листовку скіпу, тріску, аби було труднїйше його відсунути. Тепер такого приладу при вікнах не подибле в селї у нїкого. У двох ґаздів вікна вироблені у щиту; не мали відповідного пляцу, через те поставили будинок щитом до полудня. Футрини, в яких містять ся вікна, називають ся „варцаби“, оправа рами вікон „статива“, малі рамцї около шиб „окельня“. У Андрія Ґули розмір варцаб 86×95 цм., вікон 63×72 цм., поодиноких шиб 26×20 цм., кожде вікно (є їх 3) подїлене на дві половини по 3 шиби. Пороги до сїний високі, треба ноги високо підоймати хотївши їх переступати; з середини земля ще низше лежить, як із надвору.

Digitized by Google

Перед сїнешними дверми кладуть камінні плити, щоби не творило ся болото. До сїнешних передних дверий прибита дощечка; вона вистає на кілька цалїв поза двері. В одвірку, в видовбанім отворі, уставлений деревляний гачок; він подаєть ся в долину, а від середини підоймаєть ся; тодї дощечка вільна і двері можна отворити. Замок при дверях деревляний; се засувка, що засуваєть ся на кілька цалїв за двері. З надвору в стїнї дїра, в неї вкладають деревляний ключ, який входить у карби на засувцї і її засуває за двері (рис. 13 [1, 2]). Так замикають двері, як усї ідуть з хижі пр. в поле до якої роботи. В „сїньох" є глина убита, дехто в них молотить, як не має осібного боїща. На ліво двері до „хиж", менше на право з переду над сїньми нема повали, в задній части так через половину є „поденок"; кладуть вібляки, ошвари, яке будь „камачя„ і на верха кладуть снопи, солому, сїно, то що инше. За хатними дверми стоїть приперта до стїни драбина, по якій лазять на під і жорна. Хто ладить олїйницю бити олїй, ставить її в сїнях. В них є ще двері до прибоку і задні сїнешні двері на двір. На задні двері рідко ходять і то лиш своя челядь, чужі люди все йдуть на передні.

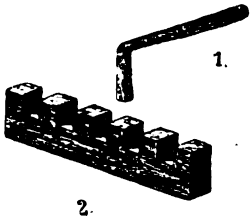

Рисунок 13 [1, 2].

Хатні двері мають розмір 170×100 цм., долом мають на кінци чіп, а в одвірок вбитий підчопок із дерева, горою прибивають кусень дерева до одвірка з виробленим заглубленем, в якім держить ся горішний чіп і так двері отвирають ся і запирають ся; у декого є клямка, що заходить на загнений гак, але бувають двері і без неї, лише в двері вбитий грубший дріт, зігнений як антабка, щоби було чим отворити двері (рис. 14.) Футрини дверий, одвірок, називають „одвірник" або „одвірьа". Рис. 15 і 16 показує нутро хижі Николая Нагини з Ґалївки; такий самий вигляд мають і хижи в Мшанци. Коли входимо до хижі на ліву руку, зараз по правій руцї стоїть піч, оперта о дві стїни в углї. Її вбивають так: завязують обруби, то є кладуть дерево одно на друге так, як на будинок від одної і другої стїни, на кінци роблять карби і ними ссилюють дерево. Ввійшовши до хижі, побачимо під печею при самій земли отвір, який називають „потачом"; там сидять кури. Щоби зробити на потач місце, кладуть на обруби дошки (обруби бувають на 58 цм. високі, майже так само високий потач), або там глина

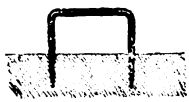
Рисунок 14.

Digitized by Google

не падала, а в обрубі протинають отвір. По при обруби ставлять дошки від дверий на хижу і від північної стіни в напрямі до полудня. Ті дошки запирлюють пирлами (запорами, підпорами), щоби не рушали ся з місця. Де має бути отвір у печи, накладують клецків на округло, відтак вносять глину, намітують поза попідпирані дошки і вбивають її довбнями, щоби улегла ся, вирівнують, а клецки підпалюють, аби цілком вигоріли, через що зробить ся отвір. Дошки стоять кілька днів, відтак їх відоймають, спрятують і піч готова. Горішні боки коло отвору печі називають „челюсти"; вони

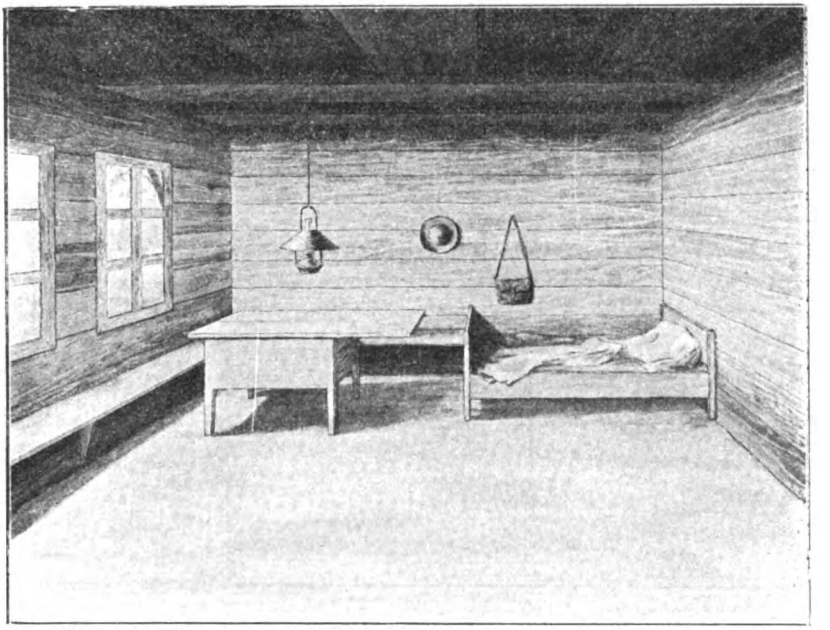

Рисунок 15.

чорніють від диму і по кождім паленю замащують їх шматою, вмоченою в розроблену глину. Розкласти огонь у печи повідають: „затопити в печи". Попри піч уставлені дві дошки на 58 цм. високо від землї. Дошка від дверий називаєть ся: „запічок", а перед отвором печі: „припічок" і обі сходять ся в углї печі, що виходить на хижу, там кладуть камінну плиту, замащують глиною і то називають стовпом, деінде „сьвітичом". На нім світять і тепер буковими скіпами, а давнійше, коли ще не було нафти та лямп, світили все скіпами на стовпі. На печи сплять у зимі все, в літї менше,

Digitized by Google

хиба ті, що не йдуть у постіль. Запічок трохи низший від припічка. У Андрія Ґули розмір припічка 180×50 цм., а піч над отвором довга 152, широка 168, висока 126 цм. 1883 р. застав я в селї в одного бідвійшого ґазди комин у хижи виведений лиш на під, всї инші хижі були курні; тепер тої хижі вже нема; по смерти властителя її розібрали, за те є вже в селї 19 хиж із коминами понайбільше з цегли, виведеними над стріху. Зараз при дверех по лївій руцї стоять приперті до стїни полицї (рис. 17), зроблені з до-

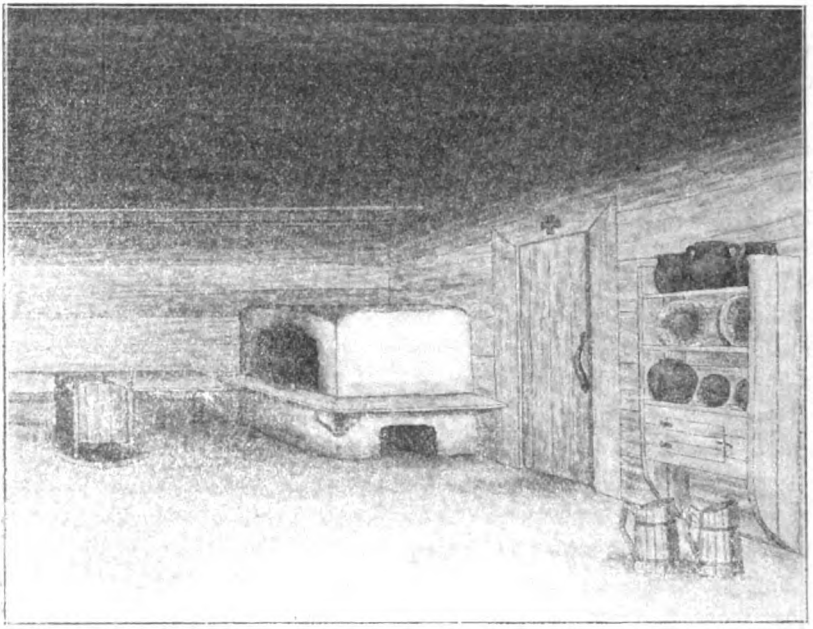

Рисунок 16.

щок із ялового дерева в розмірі 140×145 цм. В них кладуть миски, горцї, фляшки, держать там молоко в горцях і заміщують инші дрібницї. Перед полицями стоїть малий „ослінчик“ (лавочка) і на нього ставлять коновцї з водою; як нема ослона, то таки ставлять на землю. Від полиць по під стїну з вікнами уміщують лаву, так само кладуть другу лаву по під стїну напроти дверий і вони обі сходять ся в углї. Під них підставляють ковбицї, щоби не упали на землю. Від печі по при стїну іде третя лава і лучить ся з довшою лавою, що іде поза стіл. На лаву „перед вікни“ сїдають їсти свої, сїдають прихожі, дехто з челяди спить на лаві, молодші кла-

Digitized by Google

дуть свіжий хліб, що лиш виняний з печі, мішки з мукою, зі збіжем й инше. На лаві за столом стоїть „шафка з книжками, як є хто в хижи письменний. „Сьтів“ стіл стоїть по при лаву по при стїну напроти дверий і присуневий д углови, де обі великі лави сходять ся; через те можна засїсти за стіл з переду від вікон з боку на лаву, а перед стіл від середини хижі приставляють ослін, на який сїдають, як більше осіб сїдає за стіл, пр. „в весїлю“, на комашни. Стіл складаєть ся з двох частий, зі стола (накриви) і „під-

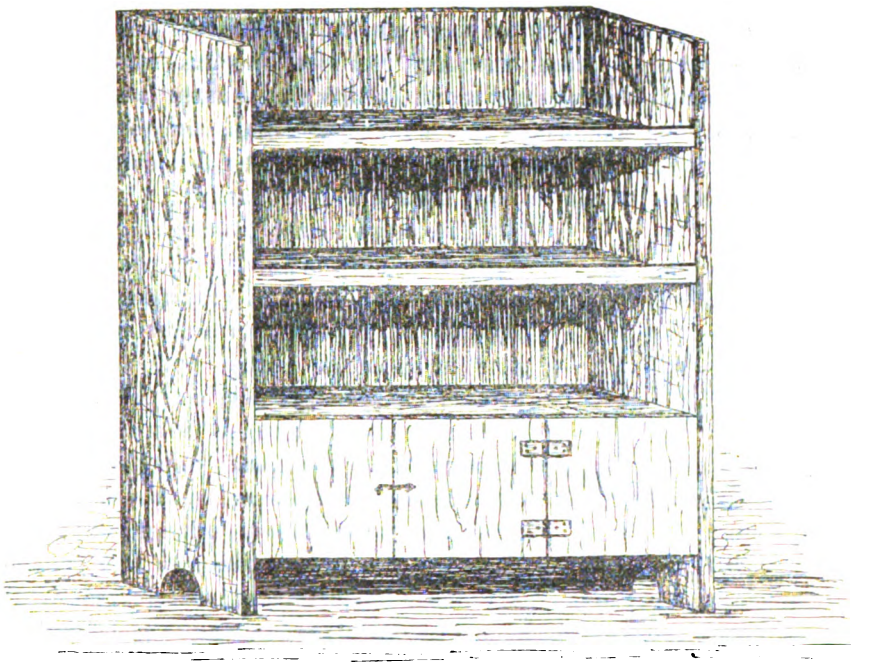

Рисунок 17.

столин“ або „столин“. Стіл (накриву) ладять найрадше з яворових дощок і дуже його шанують через те, що на нїм їдять, лежить хлїб, паска і на святий вечір сніп. Стіл у поодних ґаздів буде мати і 100 лїт. Підстолиня ладять з ялового дерева. Се велика скриня на кониках (лапках), у серединї є малий перескринок. В стіл складають усячину, ножі, нитки, ігли, сир, яйця й инше. Розмір самого стола такий: 168×79×16 цм., столини мають 140×77×78 цм., сама бічна дошка підстолин 40 цм. висока, а перескринок широкий 55 цм. В кождій хижі є постіль, не рідко дві, а бувають і три. Одна стоїть конець стола, причілком до лави або здовж неї, друга оперта

Digitized by Google

двома коникамн на лаву, що йде від печі по під стїну, під другі два коники підкладають дві підпори так за високі, як високо йде лава від землї; третя постїль стоїть „під вікни“ недалеко полиць поздовж лави.

Постелї бувають і більші й менші, зладжені з дощок з ялового дерева; їх миють і шурують шутром пр. перед великодними святами. Розмір постелї, яку я поміряв, займав 176×100 цм.: сам коник високий 75 цм. В постїль дають на дошки солому житну або вівсяну і закривають її плахтою; на тім лежить „за́головок“ (перина), який дає кожда мати своїй дївцї по вінчаню на нове ґаздівство; подушок під голову не мають, а кладуть перину, сїрак або солому так уложать, що під головою зробить ся висше. По верха закривають постїль „ґодзом“ (коцом), вигканим із вовни, або плахтою. В ночи накривають ся плахтою, коцом, заголовком, сїраком або кожухом. Молоде подруже спить усе в постели. В лїтї виносять постїль перед комору і на нїй дехто спить.

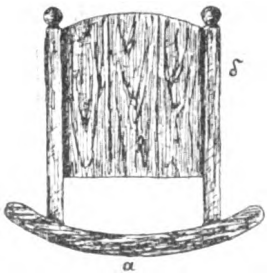

Рисунок 18.

Колиска (рис. 18) стоїть усе на земли. Облуки, на яких сперта колиска, називають „по́ходиць“ (а), в них вдовбані коники (б). Колиску ставлять перед отвором печі, щоби дитинї було тепло. На стїнї коло отвору печі висить лопата і кочерга, щоб їх вигідно зняти, як треба саджати хлїб у піч або поправити огонь.

Ткацький варстат, як тчуть полотно або сукно, звичайно в великий піст, ставлять під стїну з вікнами від полиць д столови. В стїнї за столом є вбита дощечка і там стоїть ка́ганець, тепер лїхтарка, яку називають по давному звичаю каганцем, хоч їх тепер не уживають. Є вже богато в селї і висячих лямп. На тій самій стїнї заміщують образи, закуплені від Жидів, що заходять із поблизьких місточок; товар ярмарковий без усякої вартости. В курних хижах ті образи скоро чадїють.

Подорожна торба, яку бере кождий ґазда, як іде до міста, висить на стїнї на кілку коло печі зараз коло дверий або на стїнї з вікнами або за столом трохи низше нього, як се на рисунку 15.

В стїнї з вікнами повбивані кілки, на які вішають капелюхи, шапки. Долівку називають „земля“, бо підлоги нема у нїкого, лиш набита глина; як глина покопле ся, треба землю „змастити“, а відтак посипати попелом. Землю мастять коли будь, а звичайно перед

Digitized by Google

великоднем; на земли сплять на соломі особливо в літї і в різдвяні свята на „діду“, соломі внесеній „до хиж“ на святий вечер. Приклякнувши на землю говорити молитву, бють поклони і цілують землю. Від диму зачаджуєть ся повала і горішна часть стїн; зачаджені части хижі називають „чад“, а незачаджені „підмитва“. Стїни не миють, але труть мягким жовтим каменем аж по чад, а не миють через те, що на їх думку мече ся червак у дереві. В зимі часто показуєть ся вода на стїнах і на се кажуть, що „стїни всцяли ся“. На другий святий вечер (щедрий не повідають) замішують свяченою водою, що приносять з церкви з йорданського водосвятя, муку на тїсто і роблять на всїх 4 стїнах хрещики на чадї, трохи висше підмитви. Найзвичайнїйші хрещики (рис. 19) мають таку подобу: або вигляд свічки трійцї а), рідше можна подибати такий вигляд як б) і в). Цїлком поодинчі хрещики мажуть на всїх дверех будинку в тій формі г).

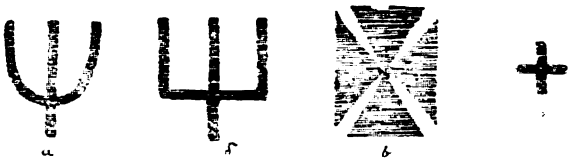

Рисунок 19.

Поверх врубу понад двері до противної стїни кладуть чотирогранний клец, який звуть ґра́ґаром. На нїм вирізують колїсце, а в нїм хрещик. В сїнех є два ґраґарі, в більшій стайни чотири, в меншій два. В повалї близько дверий є малий отвір „вікно“, яким виходить дим з хижі, що йде також в отворені двері. Отвір накритий накривкою, а до неї приладжена деревляна ключка; від неї звисає зачаджений мотузок; коли потягнуть за мотузок, накриваєть ся отвір. По під повалу над дверми і понад лаву за столом вставлені в стїни по два бальки, які називають ся: „грьа́ди“. Межи повалою і грядами є простір на кілька цалїв. На гряди кладуть поліна і скіпи, щоби висохли, також топки соли; хто держить у лїтї салаш, сушить грудки сира „на грьадьох“. Дехто кладе тонші жердки на гряди над печею і на проти положені бальки і тим способом має третї гряди. З повали звисають пасма саджі, що собі люди хвалять, бо се добре, ворожить на добрий урожай. Саджу змітають з повали мітлою в середу перед великоднем, через те мабуть сю середу називають чорною. В печи топлять буковим деревом, яловим і ялівцем. Ялівцеві корчі вирубують по найбільше ті, що не можуть иншого палива роздобути.

Digitized by Google

Дим з ялівцю чути з далека, ним переходить також одїж, через що заносить ним від чоловіка, де ним топлять у печах.

Двері в коморі, передні в сїнех, при стайнях отвирають ся до середини; хатні, бічні менші до боїща і з кучі на двір, задні сїнешні до сїний. За хижею при північній стїнї є „прибік“ без вікна і там ссипують збіже, кладуть біле, „одїч“ (одїж) і всяку посудину. Таким чином хижа забудована з трьох сторін другими прибудовами, а се коморою, прибоком і сїньми.

„Бо́ща“ (боїще) призначене до молоченя снопів і віяня зерна (віддїленя від полови). Боїще наточують глиною і убивають довбнями або пранниками, але найлїпше собі хвалять загнати там на одну ніч вівцї, пр. салаш. Обі стїни боїща висувають на яких 75 цм. на перед, на двір і на тім просторі ладять з одного і другого боку малі двері в розмірі 147×75 цм., а з переду дають воро́та на дві части подїлені в розмірі 330×194 цм., і ними заїжджають із сїном або снопами. Поза тим ворота стоять усе заперті, а до боїща входять малими дверми від сїний, пашу ж худобі до стайнї несуть

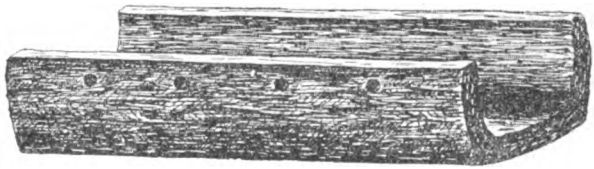

Рисунок 20. Жолоб.

другими напроти перших зладжених. В боїщи стоїть також січкарня або старомодна скринка до різаня січки, у кількох ґаздів млинки до чищеня збіжа. Ворота ладять із грубих дощок, зложені дошки зарізують в однім і другім кінци, дерево вилуплюють і забивають у вироблені рівцї по дві глицї, що ідуть поперек дощок. Тай при всїх дверях є по дві іглицї, що держать дошки в купі. Стайня в два ряди зладжена так, що при однїй і при другій стїнї стоїть привязана до жолобів худоба. Підлога в стайни називаєть ся „міст“, а поодиноке дерево в мостї називаєть ся „мости́ньа“. Міст дають з дерева розколеного на двоє і при розколї обтесаного або різаного. Уложенє дерева називають: „мости́ти міст, мостити стайню“. Серединою стайнї від дверий до напротивної стїни укладають „бертни́цю“, дерево витесане на всї 4 боки і уставляють її низше мосту. Мостиня притикає з одного і другого боку до бертницї. На неї стїкає моч, ссувають гній з під худоби і виносять вилами до поблизької ями, яка стоїть перед стайнею. Поздовж обох стїн уставляють жо́лоби,

Digitized by Google

вироблені з грубої ялової колоди. До сього надаєть ся найлїпше дупельнава ялиця в серединї. Стявши ялицю випрятують із неї дуло, зладять з гори отвір і жолоб готовий. В крисї жолоба виверчують сверликом дїри, щоби там засилити мотуз або ланцок на худобу. Мотузя сучуть самі дома з клоча на приладї, який називають „возбк до спу́щаня мотузьа". В новійших часах купують і ланцки в склепах. Понад жолоб уставляють драбину, долом присунену до стїни, а горою на кілька цалїв відхилену від неї. Два полудрабки продовбують долотом на кінцях і на серединї, в видовбані отвори вкладають 3 дощечки та зєднюють ними драбину;

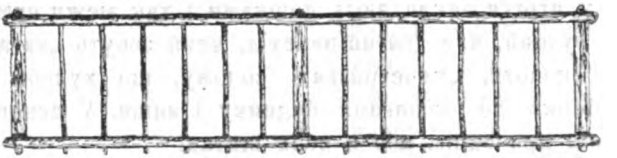

Рисунок 21. Драбина.

дощечки долом закарбовані і низше карбів грубші, горою їх проверчують і вбивають кілки, або і не вертять, а вбивають по при них в отвір полудрабка плїшки. Також виверчують латником в обох полудрабках дїри і вкладають у них „щаблї", приладжені з ялових галуз, або тонких ялових відземків, з яких здирають кору. При стайнях замків нема; давнїйше в тїсні роки замикали стайнї, бо злодії не в одного вивели воли і все пропало. Тепер про такі крадїжи не чувати нїчого. В одвірок вбивають зелїзну скобу, а другу разом із ретязями вбивають у двері з краю на серединї. Як запреть ся двері, накладаєть ся ретязї на скобу. В стайни держать воли, хто ще має, конї, корови, телята і вівцї. В хижи худоба не стоїть нї в кого; в зимі богато ґаздів бере малі цицкові телята до хижі, ладить для них понизше стола коло лави місток, або і не ладить, та ставить на лаву малу драбинку, щоби там вложити отаву або сніп. Дехто держить у хижи в зимі вівцї і малі ягнята. У декого є в стайни „царок", мала загорода на телята, або ягнята. В стайни нїхто не спить. Розмір дверий в більшій стайни є 136×80 цм., а в меншій 123×80 цм.

Стайня на один ряд є менша і в нїй стоїть худоба лиш при одній стїнї, а під другою наміщують бертницю. Другу стайню будують заможнїйші ґазди; хто має не богато худоби, обходить ся при одній. В зимі, як настануть морози, худоба мерзне, як її не

Digitized by Google

богато у стайни, або нема соломи або иншої мерви на поденку. Як замерзне гній на бертници, то вже велика студінь.

Куча — се мала прибудова при передній стіні меншої стайні зараз при ставних дверях. Вона висока 1·3 м., широка 1·2 м., а довга 1·5 м.; до неї заганяють свині, як хто їх держить.

До комори притикає шторцом шопа 6·35 м. довга, але значно низша від цілого будинку. Вкопують 4 бальки в землю і звязують їх поперечними перекладинами, а верх накривають дошками, ошварами, побивають ґонтами або пошивають сніпками. Під шопу заточують воьи, складають нарубані і наколені поліна і підпрятують всячину, щоби не лежала на слоті, або спеці. З заду будинку рівно з закінченем стріхи закладають дошками і так межи ними і стіною творить ся вузкий, але довгий перехід, який зовуть „загатою". Там складають околоти, „перегризьа" (солому, що худоба не доїсть), скручені сніпки до пошиваня будинку і инше. У декого така загата є також при однім або й обох щитах.

Оборіг має лиш один ґазда. На булі (бульбу) мають на боці ями. На те глядають сухого горбка, щоби не підтікала вода, викопують і виносять глину і до ями ссипують в осени викопану бульбу. На яму насипують глину, щоби зробити горбок і при вході вставляють одвіре, а отвір затикають дошкою. Декуди в поблизьких селах на сухім горбку стоїть і кільканацять ям одна побіч другої. Часть викопаної бульби, потрібну до вареня, ссипують на зиму в хижи в углї напроти отвору печі, загородивши на них загороду з дощок. Перед ярею, коли потеплїє, виносять бульбу з ям до хижи, щоби на теплї скільчила ся. В остатних лїтах мурують поодні ґазди з каміня „склепи" (пивниці) і ссипують до них в осени бульбу, звідки і в зимі беруть по трохи варити.

Пляци — се части поля в селї, на яких будують будинки і вони в одних ґаздів більші, у других менші; звичайно пляц містить ся на „восьмох, сїмох, шістьох, чотирох прутїх", на двох рідко, бо вже буде дуже тїсно. Прут значить загін поля широкий на 2 сяги. Коли число населеня було менше, менше було й будинків, та з часом почали дїлити поле і ставити нові будинки і пляци змалїли. Ся дїльба пляців покажеть ся ясно на давній старій пізнаківській осели. З першу пляц займав 8 прутів, значить був широкий 16 сягів, а около 32 метри. Два брати подїлили ся і молодший побудував ся на передї, а з часом і давний пляц подїлили на двоє, а відтак одну половину знов роздїлили на пів. Найстарший пляц зазначено числом I, дальші дїльби дальшими. При четвертій дїльбі не було вже богато пляцу, через що побудовано будинок щитом до

Digitized by Google

полудня і в тій стіні вирізано вікна. Андрій Ґула складає зібрані плоди земні на будинок, а то на хижу китиці бобу, сіно, команицю, над сіни жито, пшеницю і ячмінь, на стайні овес і богач (овес гривач). Вогке сіно, або снопи кладуть під шари (стріху) на платов, бо понад нею і по під стріху є подовгастий вузкий отвір, через що є продув. Дехто ладить вікно в стрісї з переду або в щиту і тамтуди подає снопи, як не може або й невигідно йому заїхати до боїща.

Тин (пліт) городять усї коло обійстя. На се ладять „тиньанки“ або „тичьа, сучьа“. Тинянки друть із ялового дерева на тонкі дощечки, широкі на яких 4—5 цалїв, а довгі на 1·2 метра; сучьа, тичьа ладять з ялових галуз, знявши з них кору або вставляють у тин із корою. В землю закопують стовпок, видовбавши в нїм перед тим 3 діри в горі, серединї і долом на лати, які переплїтають тинянками або сучом. Простір межи двома стовпками називають: „прьясьмо“. Вбивають також два коли близько коло себе, вкладають на верха витку (ужовку), вставляють помежи коли 3 лати і переплїтають тинянками або тичом. Так обгороджували будинки і поле, що притикало до дороги, а при виходї з села ставили ворота, щоби худоба не могла вибігати поза село в поле і не робила шкоди. В селї на ріви могли пасти свинї, по части конї, ягнята без дозору, бо не мали куди вирвати ся в поле. Ще й тепер одно місце дороги називають „громадські ворота“, хоч тих воріт нема вже зо 100 лїт. Ґазди вигороджують прогін, то є дорогу, якою заїздять на обору, одначе не всї ставлять ворота, бо повідають, що там не веде ся на заходї, де їх поставлять.

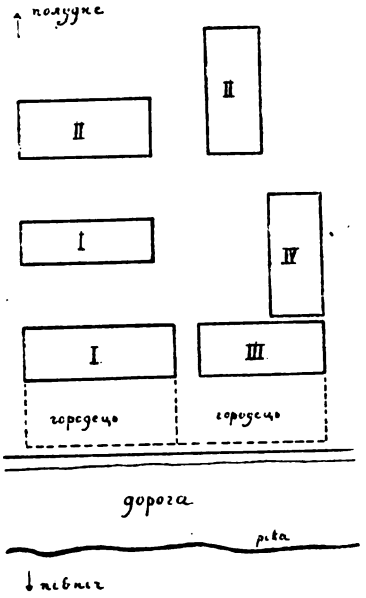

Рисунок 22.

Городами називають одну часть поля перед хижами, хоча вона не обгороджена; там садять капусту, цибулю, чіснок і иншу ярину, сіють лен, коноплї, садять бульбу, особливо вчасну, щоби

Digitized by Google

мали близько глядати „в робота“ (жнива). Коло будинків городять горідці, але не всї. Городять їх перед хижою або з заду неї, кождий там, де до того має кусник відповідного поля. В горідци бувають овочеві дерева, як грушки, яблінки, сливки, також у декого корчі веприн (аґресту); ясїня є богато в селї, бо се дерево придатне на вози; у одного ґазди є два дуби; верби в селї також є богато, надто є клин, явір, рідко береза. Ясїнь пускає в земли широко довге коріне і як повідають у селї люди, де є ясїня, там не буде саду. Садовину ще не зрілу обносять дїти в день, як домашна челядь піде в поле до роботи, а старші парібки і в ночи лазять по чужих городах і оббивають овочі, ломлячи при тім галузя. Декотрі держать у горідцях барвінок на вінцї молодим до шлюбу і на погріб дїтьом; повідають: „барвінок живим і вмершим“. З тої грядки, де взяли вмерлому, не беруть живим. У Ніізнакового є в горідци дві грядки на весїля і плач, або як один чоловік повідав: „на плач і на скач“. Як ідуть різати барвінок на вінцї на весїля, питають ся: „А де є барвінок для живих?“. А на поховок дїтвакови: „Де є барвінок для вмерших?“ В суботу перед зеленими святами вють вінцї дївки і носять на голові того дня і слїдуючої недїлї або затикають кілька галузок за хустку або в волосє, а хлопцї до 15 року або і старші носять за капелюхом. Дехто має в горідци хрін, чорнотою (тим підкурюють від поганого; як кого підкурять, то стане, ги дурний), оделян, девятосильник, блекіт, боже деревко (біле дерево таке, як верба, ужнвають його при завязинах хижі). Пчоли має лиш один ґазда і добре йому ведуть ся; другі повідають, що він „знає до пчолів“. Сеї зими (1909 р.) упало йому 12 инїв, а лишило ся живих 10. Другі ґазди трібували у себе розвести пчоли, але не повело ся нікому.

Люди в Мшанци оповідають ще деколи про хованців, які дотичному ґаздї помагають, одначе треба з ними добре обходити ся. Одно таке оповідане записав я 29/12, 1907 р. від 37-лїтного ґазди, Василя Вовканича: „Прийшо́в з Ти́совицї (Старосамбірського пов.) чоловік до Данчи́хи, — я там тогди́ служи́в, — гости́ць заклина́ти і оповіда́в, що умер му вотиць і по нїм лиши́ли ся дрібні дїти, а ма́ти би́ла молода́, тай зайшла́ в тяж (найшла́ си копиля́, примітка другого ґазди). Уро́дила дїти́ну, не знаю, ци жива́ била́, ци задуси́ла і схова́ла в дупельна́ву ве́рьбу. Тай пак юж я підріс, став ґаздова́ти, том тоту́ ве́рьбу сьтьав. Сьтьавйнм верьбу, тай, затьа́г на вобо́ру. Слу́хаю в ночи́, в ста́йни такый кып*), такый рык,

*) Кып від кипіти.

Digitized by Google

худо́ба бурча́ла, боро́ла ся. Йду я до ста́йнї, не втво́рьу двéрий, бо вобá жо́лоби щось затьагло́ на бертви́цю під двéрі і поспуща́ло во́ли, коро́ви, ко́нї. Я став никосло́вити, юж мо́вю: і біда́ і ді́дько і всьа́ко. А вно повідат: „Бу́де юж, бра́те, бу́де, не біда́кай тілько!“ — „А який я ти брат“ — мо́вю, — „койс ми брат, о дай ми по́кі!“ — А він повіда́т: „Такий йим ти брат, же тобі ма́ти лиши́ла цїлé ґаздівство́, а менї лино́ дупельна́ву вéрьбу, а ти і тоту́ сьтьав; де ньа тепер подїєш?“ — А щож менї теперь роби́ти?“ — „Йди, — мо́вит — до хиж!“ Пішо́в я до хиж, але тако́й ньа корти́т подиви́ти ся до ста́йнї. Взяв я лїхта́рку, прихо́джу до ста́йнї: худо́ба повя́зана, жо́лоби стоя́т на місци, всьо попрьа́тав. — „Тепéрь ньа, бра́те — мо́вит — подїй де, кой йис сьтьав вéрьбу“. — „Там в бо́щи є ка́довб, та лїзь — мо́вю — в ка́довб“. — Сїдїв він там дванайцїть лїт, роби́в, щом повелїв, то худо́бу пас, то во́ли за плу́гом поганьа́в, 12 штук худо́би меджев гнав і є́дно не пішло́ в чко́ду, ви́дїли лю́ди. Раз повіда́т: „Ци ти, брате, га́даш корчува́ти тоти́ ялївцї, що ти вотиць лиши́в?“ — „Ей дай ми по́кі, — мо́вю, — не хо́чу!“ — „Йди, йди, та зачни́!“ — Пішо́в я, ви́тьаг зо три корчі, а пак пльу́нув і пішо́в домів. На дру́гий день ди́вю ся, а він усї ялївцї повитьага́в, ґет по́ле скорчува́в. Посїяв йим на тім по́ли ячмінь. Але́ юж ми ся наввірило з ним, все бéсїдує до ньа, а не ви́джу го, хотї́в йим, ся го як збити. Йду я єдно́го дньа в по́ле на ячмінь подиви́ти ся, а він ся пи́тат: „Де ти, брате, йдеш?“ — Йду на ячмінь подиви́ти ся“. — „Ой і я бим з тобо́в пішо́в, але бо́ю ся, бо яко́сь днись ду́же я́сно“. — „Та ходи́ — мо́вю, — не бій ся.“ — „Ей ви́диш ньа зведе́ш, а деж ньа схо́ваш, як бу́де гримі́ти?“ — „Га́дки не май, ма́ю сїра́к, капилю́х тай тьа схова́ю!“ Лино́ сми ви́йшли, як почало́ гримі́ти, ли́скати, що раз лїпше. — „А тос ньа — мо́вит — бра́те, звів, деж я ся типирь дїю?“ — Грими́т і ли́скат, а він ся ко́ло мéне хо́ват, то за пята́ми, то під но́ги. Я верг з ся на нього лéйбик, а ту грим, трас, тай юж по нїм. Так йим го ся позби́в“.

При сїй нагодї оповів инший ґазда, як можна хованця роздобути:

„Хто хоче мати хованцьа, як знесе курка яйце зносок, носит го 9 днїв під лївим плечом, не мие ся, не кстит ся, не мовит пацїру. По девятьох днях виймае з під плеча і ударит прутом єдноростом (лїторосткою, що за єдин рік виросте), а з яйцьа вискочит паничик і питат ся: „Чого пожадаш? то я ти буду на помочи“.

Digitized by Google

Народні віруваня, які я позбирав у Мшанци, а по трохи і по сусїдних селах, про майстрів, будинки і мельників, друкували ся в „Житю і Слові“, том I, стор. 7—76, 1895 р. Подані тут рисунки 2, 15 і 16 достачила ласкаво Вп. д. Ася Господаревська, донька пароха з Ґалівки, инші рисував д. Михайло Пирожинський, бувший народний учитель у Мшанци.

Digitized by Google

Ходаки,

обув селян Старосамбірського і Турчанського повіта.

Написав

Михайло Зубрицький.

Селяни наведених повітів ходять у ходаках, мало хто в чоботях і то лише в неділї і свята та переважно такі люди, що служили при війську. Жильцї шляхотських сіл ходять по найбільше в ходаках, але в свята і неділї стрічає ся більше число людий в чоботях. Невісти і дївки ідуть у неділю до церкви в чоботях; їх дає батько донцї в вінї, се частина виправи; в буднї, робітні днї ходять босо, а в ходаках зимою або як холодно на дворі або коли працюють у поли в часї жнив. В лїтї приходять поодні невісти й дївки до церкви босо, чого давнїйше унимали ся, повідали „ганьба іти босїй до церкви". Чоловіки і парібки не приходять у свята і неділї до церкви босі, хиба як слота і болото на дворі, одначе таких не богато буде, десь котрийсь, в робітний день скорше ввійде при якій нагодї пр. хрестин, похорону; на слюб приходять усї обуті. В робітні днї всї або обувають ся пр. в зимі або ходять босі коло хижі, як є болото, або пастухи при худобі. При оранцї, сушеню сїна і жнивах обувають ся, але кому підруть ся ходаки, а нема за що нові купити, то ходить босий. Хто часто ходить босий, затовче собі підошву так, що його не коле і не давить камінє, стерня або що инше тверде. Жінки більше обходять ся без обуви, як чоловіки, хоча ходаки для них менше коштують.

Digitized by Google

Яких з 40 літ назад купували люди на ходаки шкіру з вола, корови, невиправлену, таки з шерстю; два кусники шкіри на пару ходаків були зсилені і звязані в однім розї ремінцем. Деколи складали ся чотири ґазди, купували цїлу шкіру, несли домів з міста і дїлили ся нею. Лїпша шкіра призначала ся для ґазди, тонша для жінки і дїтваків та підростків. Часом зарізав хтось сам корову, бика, пр. при якімсь нещасливім припадку або на весїля, похорон, чи й сама худоба згинула, тодї шкіру сушив і краяв на ходаки. Перед шитєм ходаків шкіру зі сторони шерсти посипували приском,

Рисунок 1. Лопарь.

спурзою (горячим попелом, де були ще тлїючі, жаріючі вуглики), а відтак зсували шерсть топорищом, в Кіндратові також лопарьом. (Лопарь, дощечка витесана з букового дерева до загортаня огню в печи за стовп по витопленю). Як ще лишила ся шерсть, то її зрізували острим ножем. Та все на таких ходаках видно було місцями по трохи шерсти. Відтак шкіру мочили в якім цебрику 3—4 днї в горячій водї, до якої вкладали кору з вільхи. Як шкіра винята з вільхового відвару висхла, шили ходаки; хто знав сю штуку, шив сам; хто того ремесла не навчив ся, ніс шкіру до сусїда, який умів шити.

Теперь купують ходаки зі шкіри виправленої в гарбарни, понайбільше в Болехові і по инших наших містах та місточках. Жиди крамарі продають або готові ходаки або стовпя. Стовп се пас шкіри так широкий, як довгий має бути ходак, вирізаний з цїлої шкіри на півперек від хребта до обох кінців черева. З більшої шкіри буде 3—4 стовпи. На хребтї шкіра грубша, чим близше до черева, тим тонша. Від хребта буде пара, деколи дві добрих ходаків і вони платять ся найдорожше, від черева вирізують ходаки для дїтваків, для жінок, а найменші кусники липлають на підшитє подертих ходаків. Відтинок із хвоста приладжують на капиці, уголов до цїпа, щоби зсилити цїпивно з бильньом. Шкіра з голови й шиї хоча і груба, та не придатна на ходаки; її купують на застоли підшивати подерті ходаки. Проходжені або й подерті ходаки називають зьміткамн, мовляв уже такі, що треба їх зметати, скинути.

Ходаки продають по крамах зложені в двоє, як книжка, як подано тут на рисунку 2. Коли остатними роками настала загально

Digitized by Google

у всім дорожня, подорожіли й ходаки. Перед 5 лїтами признавали собі селяни в Мшанци, що ходаки на найбільшого не можуть коштувати більше як 12 шусток (2·40 кор.). Теперь платять за добрі ходаки по 3 кор., а навіть 3 кор. 20 сот. Тонші і менші платять ся дешевше. Купуючи ходаки міряють пядю, чи будуть статні, чи достаточно довгі і широкі. Залучений рисунок 3 представляє спосіб міряня пядею. Кладуть на шкіру розставлені і витягнені пальцї, великий на однім кінци шкіри, а середний іде на другий, простір між обома пальцями називаєть ся пядею, займає 9 цалів

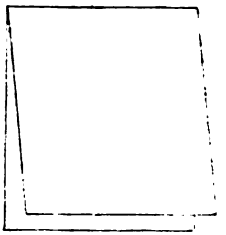

Рисунок 2. Ходаки.

Рисунок 3. Простір між *а—б* називаєть ся пядею і дає 9 цалїв.

і та широта вистарчає і на найбільшого хлопа. Довготу міряють також пядею; розставляють пальцї на шкірі, відтак підоймають цїлу долоню в гору, не зрушуючи середного пальця зі свого місця на самім його кінци і зараз перевертають пальцї на шкірі, випростовують їх дальше поза той пункт, доки сягає середний палець і на шкірі зазначують, доки сягають остатнї чиколонки. Се є міра довготи і виносить звичайно 14 цалїв. У кого велика рука і більше розпяте між великим і показуючим пальцем, той більший простір засягне і його пядь більша. Понайбільше кождий хлоп сам собі добирає ходаки і міряє своєю пядею. Великій пяди відповідає і велика нога. Для жінок, дївок, дїтваків купують менші ходаки. Перед шитєм мочать шкіру, щоби була мякша і подавчаста при відкроюваню ремінцїв і протинаню дїрок. Хто шиє ходаки, відкроює два ремінцї на шкірі *а* і *б* (рис. 4); протинає в нїй отвори і ремінцем *а* збирає пороблениими дїрками збирки на носи або писки.

Digitized by Google

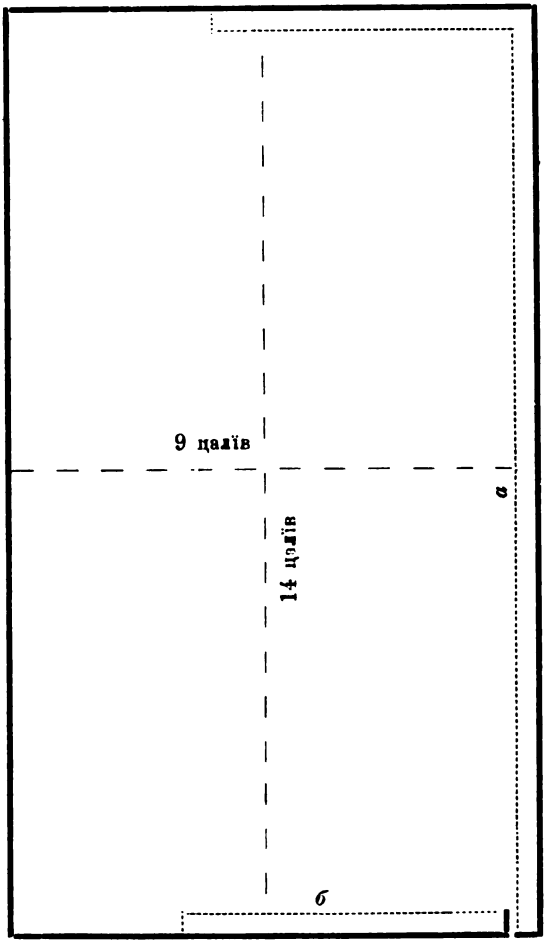

Рисунок 4. *а* відрізаний ремінець до шитя ходака на пальцях, *б* на пяті.

Ремінець, стягнувши збирки, виходить із зовнїшного боку ноги і до нього присилюють волоку. Де ремінець виходить на бік, там є збирки на ходаці, у Мшанци є їх 5, декуди 4 або й 3. Навіть і по тих збирках пізнають люди пр. в містї, хто з якого села приходить. Ремінцем *б* стягає шкіру на пяті так, щоби її на кінци трохи в гору підняти, аби в ходак не вливала ся вода. До придержаня ходаків на нозї ладять по боках діри, з середини 3, з зовнїшного боку 2, бабські і діточі ходаки мають 2 діри з середини і 1 з надвору. Ходаки на пальцях називають „писки", „носи", на пяті „пята", спід „підошвов", по боках „боки", діри по боках „остроки" і цїлий верх називають „остроками", пр. остроки ще добрі, як би

Digitized by Google

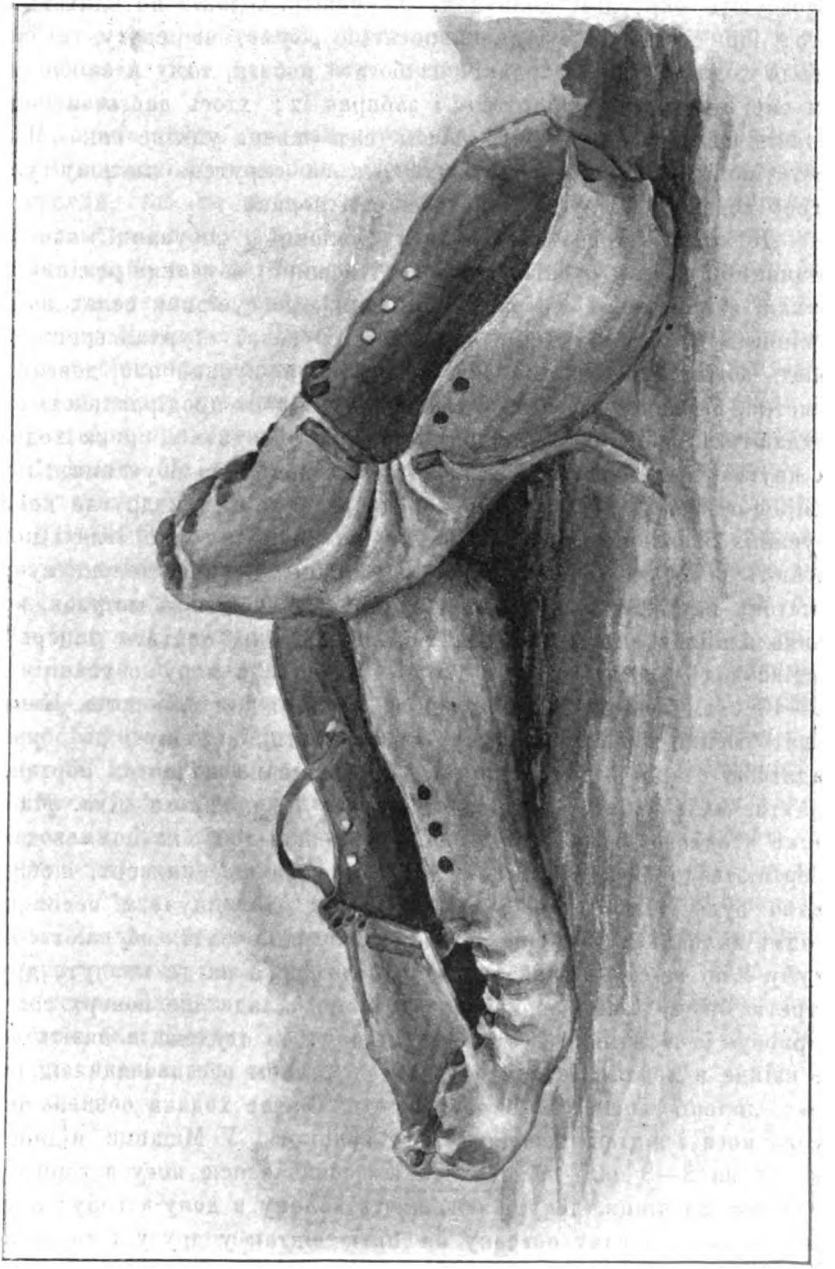

Digitized by Google

підшив, то можна би в них ходити. Остроки прорізують ножем або видовбують округлим долотцем. За ушите ходаків не платять нїчого; іде сусїд до сусїда і просить: „Куме, чи свату, кобисте ушили ходаки!“ Коло ходаків не богато роботи, тому в заповідженім часї приходить властитель і забирає їх; хтось дасть за ушите ходаків на люльку тютюну, часом сам швець упімне ся: „Може маєте коло себе трохи тютюну?“, а за скрутець тютюну ушиє і троє ходаків. Хто уміє, шиє собі сам ходаки.

До ходаків треба ще зладити „волоки“ і „обуванцї“ або „острічники“; волоки бувають ремінні і вовняні, обуванцї ремінні або ссукані з прядивних ниток. У Мшанци і по сусїдних селах носять ремінні волоки і обуванцї, по декотрих селах Турчанського пов. мають вовняні волоки. Волоки, се ремінний вуский пас, довгий на 2 метри, обуванцї на 1 м. Один конець волоки продїравлюють і закладають за ґудз на кінци ремінця, що виходить з писка ходака, на другім кінци розрізують дїрку на волоцї і на обуванци. Через отвір в обуванци перетягають конець волок, а відтак другий конець обуванця засилюють в отвір волоки, як нитку в ушко ігли і перетягають через той отвір цїлий обуванець. Вовняні волоки сучуть з ниток, напрядених із вовни і на кінци привязують мотузок, всуканий з прядивних ниток. За ремінні волоки платять теперь по жидівських крамах по 60 сот. до 1 кор., а за пару обуванців від 30—40 сот.; вовняні волоки ладить собі кождий сам дома. На лїто ладять менші ходаки, на зиму більші, статнїйші; онучі до обуваня ладять зі старої сорочки, старих, проходжених, подертих порток, із плахти, мальованки, а навіть зі старого кропивяного міха. Мальованка з одного боку помальована фарбою: той бік помальований обертають до ноги, до тїла, а чисте полотно йде на верх, щоби не видно було фарбованя. В лїтї обувають одну онучу, в осени дві; в зимі вкладають на спід ходаків соломяні віхтї, обувають одну онучу і по верхи обкладають ногу соломою, а на те кладуть другу і третю онучу. Хто вибирає ся в лїс, кладе ще поверх солому і приобує її обуванцями; тодї вже не боїть ся студени, а навіть вода не ввійде в ходак. Як так обує ся, то цїлком обезпечений від студени, далеко лїпше, як би взув чоботи. Висше ходака обвиває онучі около ноги і відтак обводить ногу волокою. У Мшанци підносить волоку на 2—3 цалї висше ходака і обвиває нею ногу з гори в долину аж до кінця, декуди обвивають волоку з долу в гору; обуванець вкладає в одну остроку на пятї, відтак у другу і тягне його від середини ноги до дїрки (остроки) на передї, засилює і на півперек ноги перекладає, та засилює в напротивну дїрку, опісля вер-

Digitized by Google

тає знов на противний бік і так шнурує, доки не дійде до крайної дїрки коло писка від середини і там завяже обуванець. В лїтї понайбільше не приобувають порток, ними накривають волоки; в зимі приобувають. Хто бере в зимі поверх порток холошнї, також їх приобуває.

Ходаки друть ся найскорше на писках, на пальцях і на пятах. Виходжені дїри закривають кусником шкіри, сукном, а давнїйше дротували, тоб то робили по боках дїри малі дїрки і перетягали мотузком, закриваючи ним діру. У Кіндратові поплїтали виходжені ходаки крайкою з витканого сукна. Вона лишала ся з одного боку сукна, яке ткали на сїраки. Крайку переплїтали на охрест. Є і приповідка у Мшанци: „Який такий поплїтав ходаки". Теперь підшивають у Мшанци ходаки шкірою. Купують її по крамах, де вже є більші й менші кусники, призначені до підшиваня. Один такий кусник шкіри, приладжений до підшитя ходака називають „застолою", „застівкою". На писки дають грубшу шкіру, на пяти тоншу. На писках тяжше підшивати, то хотять, щоби підшите довше держало ся. Давнїйше не знали у Мшанци підшивати ходаки, та перед 30 роками почав підшивати швець полатайко з сусїдного села і від нього переняли люди сю штуку. З початку підшивали як будь, шви були від себе значно віддалені, а теперь підшивають ладно, що і швець не вдав би лїпше. Тутешний Жид завіз із Добромиля більшу скількість черевиків і порозпихав поміж людий. В остатних лїтах дехто взуває черевики такого крою, як носять жовнїри у війську. Ті, що вертають з Америки, привозять звідтам черевики і ходять у них, доки не сходять. Та головною обувю все таки лишили ся ходаки. Хто наймає слугу або служницю, чи як повідають, кухарку, має купити в однім роцї для нього, чи для неї, дві пари ходаків і дати підшитя, кілько буде треба, без усякої попередної умови, бо ходаки до згоди не належать. Люди з долів дорікають гірнякам також і за їх ходаки і посміхують ся за їх обув, а навіть перед кількадесяти лїтами вернули з Поділя два молоді брати на свою батьківщину і якось раз так повіли до людий: „Гі Бойку будеш ходаком чир сербати!"

Digitized by Google

Digitized by Google

Друга частина.

Digitized by Google

Digitized by Google

Матеріяли до гуцульської демонольоґії.

Записав у Зеленици, надвірнянського повіта, 1907—1908
Антін Онищук, народний учитель.

ЧАСТЬ I.

Віруваня привязані до вселенної і її прояв.

Ум первістного чоловіка визначаєть ся тим, що все на світї стараєть ся персонїфікувати.

Зменшити розмір великої кляси, до якої входили всї річи, а побільшити число цїх, конечних для зрозуміня особовости — як каже славний мітольоґ А. Лянґ — такий був поступ людської думки.

Отже у чоловіка на найнизшім щеблї культурного розвою все: небо, сонце, земля, гори, ріки, грім і вітер — явища цїлком абстракцийні — в кінци звірята і ростини се особи і то такі, як він — з такими самими прикметами і хибами.

Віруваня народів, що ще й нинї жиють на дуже низенькому щеблї культури, позваляють нам зрозуміти много останків давньої віри нашого народа. Останки сї, як прим. віруваня буцїм то гори, ріки, озера замешкані всякими духами, сонце, місяць, вітер то особи — є під сю пору справдїшнїми пережитками первістних вірувань, яких початок лежить у дуже далекій минувшинї.

У сїй збірцї подаю пережитки давнїх вірувань, які з кождим днем під впливом школи й церкви затирають ся, з кождим днем уступають, лишаючи терен новому, раціональному розуміню світа й усїх сил природи.

Digitized by Google

1. Гори.

Повстане наших гір пояснюють собі Зеленцї так:

„Як Бог хотїли зробити землю, то післали „єго“ — осина — у присподню, аби виніс землї. Але „він“ — осина — сховаў трошка землї у рот, шос хокіў из тим ґіяти, тай як Бог поблагословили землю, то земля зачьнла рости тай „єму у иртї также зачела рости“...

А „він“ — осина — зачеў тогди, не дивуйте, плювати тай из того зробили сї гори. Тай „він“ – цураха му — ховіў аби вітак горн росли гет аж до неба, але Бог узели и заклели тото гет, то гори росипали сї и так уже остало“. *(Андр. Калинюк.)*

Пор. Етноґр. Збірник, т. XII, ст. 18, ч. 10 і т. XIII, ст. 220, ч. 383.

Або:

„То буў Ноїў потоп. Та вода, як покім утахала и уїдала сї у землю — так як нинї усюди по зворах (потоках) вода вібирає землю — и так зробили сї из того часу гори“.

(Павло Курчук.)

Гори „идут пасмами“, їх стїни се „убочі“ („обочі“), а вершок кождої — се „ґрунь“; хребет найвисших пасем зовуть „недеями“.

Недея в розуміню народа, се місце пробуваня Нявок; там відбувають вони свої танцї — там Опирі, Відьми і Осинавцї відбувають наради.

„Через Недею до Пéтра не гірь переходити из худобоў, бо се шкодить худобі на ґійло“. *(Мих. Оленюк.)*

Крім сего в горах перебувають Пастушки до звіри, Чугайстир, смішкують ся з людий всякі Пламети і береть ся Блуд.

2. Ріки.

В горах мають свої „головиці“ (жерела) численні ріки і зворики (потоки). Через Зеленицю перепливає ріка Зелениця, що бере свій початок під горою Добошенкою.

В ріках пробувають Потопелники, себто душі утоплених.

„У вечір не гірь метати пликем у ріку, бо Потопелники гріют сї на камінях; як зайде сонце, то они сї гріют“.

Digitized by Google

„У четверги і пятниці по Велиці́дни ворожит собі чельид, то сіяшно прати у ріці заґля граду; аби град не буў.[1])

(Мих. Попович).

В часї довгої посухи, вірять, „занести би хрест из цвинтарі, из гробу аби узати хрест і занести в жерело ріки, то буде велика злива і повéни"[2]). *(Андр. Борисюк).*

В тім самім випадку і в тій же цїли, „добре веречи до ріки трошки живого срібла".

„Як нема дожджу, то коби украў де кагленку и верг у ріку, то буде злива и повінь. Як кине кагленку, то заводит гей за чоловіком; гей би сї який топиў"[3]).

Кажуть, аби замудруваў яку Відьму у ріку — нїби як є посуха — аби намочила хвіст, то зараз буде повінь[4]).

(Андр. Перожук).

В часї посухи, щоб викликати дощ, чистять також кирнички (звичайно жерела малих потічків) приповідаючи: „Абн такий дождж ишоў чистий (без граду), як ся вода у кирници чиста и ладна".

(Семен Попович).

3. Озера.

В декотрих місцях у горах подибують ся менчі то більші Озера, які по думцї народа не мають дна.

Всї вони не пусті: „Він", пекму, ґазда ид Озірем".

В Озері під Близницями,[5]) в свято-йванівську ніч, купають ся Відьми.

Всякий обминає Озера з певним жахом, бо „то може хрескінина задурити туди Мана, шо и утопит сї у присподни".

„Під Близницїми є таке озеро дуже глибоке, шо нигоден нїхто дна ґістати; як кинь камінь, то лиш доўго шумит... И они сї там купают, тоти чьиридільниці, як сї посхоґі на Ивана. То таке озеро, шо нїхто не годен знати, яке оно глибоке. Там такі дна, видит сї, нима.

---

[1]) Не перуть від живного четверга — до девятого, від Велик. Пятн. — до 10-тої.

[2]) [3]) [4]) Думаю, є се пережитки давнїх жертв із людий для духів рік — щоб їх перепросити.

[5]) Назва ґеоґр. Сивуля (верх, 1818 m.).

Digitized by Google

Там, кажут, залекіло 12 штук товара тай лиш зашуміло за тим... Одинаціть бикіў (оленів) гнало сї за одноў коровоў (олениця) й ўлекіли просто на то озеро и — на нинїшний день; ни знати, де сї поґіло и як, нїхто не знає". (*Петро Цапей*).

„На Явірчику є озеро дуже ве́лики. Та я там буў хлопцем из козами. Раз зайшли кози за имхом на то озеро. И дійшли дві кози деревом — так упало дерево само на озеро, шо мож було ити по нїм — дійшли тим деревом до серед озера, а там хокіли сї обернути, аби вернути сї на сухе, а тимчьисом одна на оден бік, а друга на другий бік лиш боўт у воду так, шо лишень бульки пішли. Шось туди, видит сї, гей би їх розтрутило, одну на тот бік, а другу на тот". (*Павло Курчук*).

„У Доўженци було озеро, а були віўчьирі, стояли з худобоў коло него. Тай пішли віўчьирі из полуднї з віўцеми. Тай надійшли они над тото озеро, а то у лїсї, тай дебрі над тим озером. А они, шо зробити, утели таку смереку на одних 15 латріў доўгу, тай віпраўцювали над тото озеро и пустили... Тай як пустили таку доўгу, та так забулькотїла туди, шо не було видно анї на один цол. Але у ночи, як сї захмарит, як загремит, як підут бурі, дожджі з вітром, тай лиш урве сї зсуў там на тім місци, де була кошера, де тоти віўчьирі мали стаю, тай пішло усьо у тото озеро; гет, шо у стаї було, хиба віўцї грім побиў, а решта усьо пішло у присподню...

То через тото, шо сї смішкували у днину ті віўчьирі и пустили у воду дерево...". (*Андрій Перожук*).

Додати належить, що в Зеленици є спосіб проклинаня: „Озеро би тї ўбило".

4. Земля.

„Земля сьвита, земля мама".

„Як у чоловіцї иде кроў жилами, так иде вода у земли жилами".

„Гріх ї бити за пусть-дурно, бо она живит увесь Мир".

Земля, буває, отвирає ся (проступає ся), аби забрати грішника до себе, то знов викидає з себе тїло помершого, „шо зприсяг на фалч".

Камінє, шо в землї — „росте".

На землї є місця „нечисті", де пробуває Чорт; на тих місцях росте звичайно лише бзина.

Digitized by Google

„На кім місци, де слїдно, шо була віворoть (перевернене дерево), то там не гірь хату класти — бо уже не знати, яке то місце“.

„Кажут, шо земле є кругла[1]). То на нашім боку зелено, файно, а на другім боцї є самий камінь, заўше камінь; тай там сьвітит місяць, а у нас сонце.

У нас є вітер инакший, май здоровий, а там вітер дуже студений, бо камінь, заўше камінь — дуже би на него гріти, аби загріў сї.

Там из тої студени робит сї у хмарах снїг. Типер сонце — чим у осени, то нище приходит тай чим раз менче гріє, бо коротше гріє, а більша ніч за то. То відтіў из того боку землї повіє студений вітер и обертає хмари сюди и пускає тогди снїг“.

(*Петро Попович*).

„Покритка, як не віведена по дитинї, перейде через город, то потому сїм рік зимле бануе, не може сї поправити; и ласує бурі бити за то“.

Наведу тут кілька назв місць (ґрунтів, городів) у Зеленї.

„Игровищі“.

Як сї зачинаў тут у Зеленї нарід и було лиш шось петь ґазґіў, то они мали там, де теперь хата Юри Ґекового, там мали исхід. Церкви ни було, коршми ни було, то прийшла ниґіле чи сьвето, а они посхоґет сї на то місце и балакают собі — звичайно гей би и теперь, вийде нарід из церкви тай постают и раґет сї. Но, балакают доки балакают, а далї завоґет собі игри: музика играє, а они танцюют.

Але раз, кажут, наґійшли два лиґінї — штаўт гей би десь из відтвў из Порогіў; прийшли, и запросили, ци не мож и їм забавити сї. Позволили. Тоти лиґінї узели собі по ґіўцї, тай музика заграў — а они пішли у танец... Але разом — извіяла сї бурі, а тоти лиґінї лиш изнели сї з ґіўками у гору; пішли вихторьими...

Але там були якіс и „розумні“ тай оден крикне на ті ґіўки: Вержи — каже, шо маєш!...

Тай одна вергла відтіў перскінь и зараз такі вергло и неў на землю... а друга не мала шо так швидко веречи тай понесло

---

[1]) Мов кружок.

Digitized by Google

ї Біг знає куди. Тай тото місце, де тото було, називає сї и до нинї „Игровищі“. *(Стефан Осташук, Ів.).*

Катерина Осташук оповідає про се місце так:

„Туй в Грипелеві, там де Юркова хата, є шо називає сї місце Игровищі. То там раз танцювали у петріўку, самої першої днини. Тай сиґіли там два ґіди, старі дуже, и кажут: „Ей, каже, гріх, ґітоньки, танцювати, бо петріўка...

Але они тото чуют...

Лиш розтанцювали сї, пішли „гори“ — а земле лиш проступит сї, а они, усьо гет и музика, он туди у безвістн... Лиш тоти ґіди лишили сї.

Тай земльи назад истулила сї зноў тай то місце називає сї цирез то Игровищі“.

„Чортка“ (гора 1259 м.).

Там колись даўно ударвў грім у смиреку и найшли люди на кім місци кроў из „него“ — осина; — так як два кулаки за великий буў кавалок.

То він — осина му — сховаў сї під гачуґу, а грім у него уцілвў и убвў. Церез то називає сї тота гора Чортка и так такі у мапі стоїт“. *(Петро Попович Ом.).*

„Пекла“.

„У Рафайлові є така скала, називає сї Пекла. То таке льичне місце, шо нїхто не годин стати на край, аби дивити сї у долину; то там як стояти, то таки видит сї, шо шось кигне туди у долину у ти Пекла“. *(Павло Курчук).*

„Прислїп“ (подина).

„Раз пасли пастухи віўцї на подинї; она високо є. Тай разом похмарило сї и зачели громи дуже лускати — пустила сї велика бурі... Худоба облегла на тот чьис попід чубрі, бо то буў дуже густий лїс, и ти два пастухи посїдали и сиґет. Але як лусне грім у ту гачуґу, шо сиґіли ти хлопцї, и они погибли на місци, а то зачело горіти.. Відтак наґійшла така фає дуже страшна из вітром — и увернула тот лїс цалом на віўцї и на ти хлопцї и прислопила тото усьо...

Цирез то називає сї тота подина Прислїп“.

(Петро Попович Ом.).

Digitized by Google

„Костівщина“ (поле).

„Коло нас є поли, називає сї Костіўщина, бо там були кости из якогось чоловіка; ще нйдаўно була одна кістка.

Кажут ґідо, шо то там буў якис Татарь, та єго люди убили“.

(*Дмитро Кіндратюк, Ів.*).

5. Сонце.

Слїди давнього персонїфікованя всего на світї видно дуже добре в оповіданях про сонце і місяць.

„Сонце то праве лице боже“.

Всякий проте нинї, побачивши сходяче сонце, здоймає побожно покритя голови, а звернувши ся лицем до сходу, віддає йому глубокий поклін і, хрестячись, шепче слова молитви:

„Слава тобі Господи за личенько твоє господне, шось сї показало праведне; слава тобі просьвіщеное!“

(*Павло Курчук*).

Сонце сходить рано, іде через день по небі, світить і гріє, а вечером заходить.

В місци, де сонце заходить, там дїла божі; там є велика книга и у ті книзї записує Господь людські дїла“.

„Сонце як зайде, то крізь ніч купає сї у мори“.

Коли сонце мінить ся,[1]) кажуть тодї, що спили єго Відьми і Опирі.

На моє питанє: чому Бог зволяє на се? Була відповідь:

„Бог милостивий може, гадаю, укарати Відьми, аби лице боже не спивали, Бог може їх утлумити. Але допросит сї, тай Бог изволит... Лице боже як було, так буде, а ти — на віки у пропасть...“ (*Павло Курчук*).

6. Місяць.

„Місяць, то лїве лице боже“.

Але попри се понятє є і друге, по якому „місяць, то брат брата держить на чудіє“.

---

[1]) Затьміне.

Digitized by Google

„На місеци, шо то видко такі блями чорні, то то чудо там стоїт. На Михайла-Чудотворці брат з братом кидав снопи ў стирту, тай пробиў оден другого вилами, молодчий старшого; тай так він держит брата на вилех на місеци. И кажут, шо поки сьвіта и сонці, то буде видко то чудо. То Бог тото поставиў на місеци, аби тото видко усім людим, аби люди не робили на Михайла.

(Петро Попович).

Пор. Етн. Збірник, т. V, ст. 163.

Подібно як сонце і єго спивають Відьми.

„Они роз'їдают єго, шо лиш кроў остає сї на небі и з тої крови місець зноў обноўлеї сї".

Коли місяць обновить ся, люди побачивши його хрестять ся, і зітхнувши глубоко, кажуть: „Господи, слава Тобі!"

По при се приповідають:

„Місецю, місецю новий,
Питай сї старого,
Ци не болет зуби мертвого?
Як мертвого не болет,
Так аби и мене ирщеного не болїли!

Як місяць в повнї, приповідають інакше:

„Місецю, місецю, тобі напідпоўне,
А Жидам и панам та на безголоўе".

Пор. Етн. Збірник, т. V, ст. 77, ч. 4.

Вірять також, що місяць має великий вплив на зміни погоди. І так пр. коли паде довший час дощ, чи снїг, прорікають зміну „як настане новий місець". Як у зимі „тиснуть" морози, кажуть: „Коби настаў місець, то він (мороз) переседе сї". У кого звичай пускати кров, робить се нового місяця.

7. Звізди.

Коли спитати старших людий, що се такого звізди, каже кождий: „Е, а шож би? кажут у нас, шо то відаў божі віўцї".

Що в давнинї уважано звізди за звірята, се видно найлїпше в загадцї:

„Поле незміренне, стадо незлїчене, а до того є на штири неґіли пастирь". (Небо, звізди і місяць).

Крім сего вірять, що кождий чоловік має на небі свою звізду, котра світить йому цїле житє і гасне аж у годинї смерти свого властителя.

Digitized by Google

Сим пояснюють собі спадане звізд, мовляв: „О, хтось умер, бо чіяс звізда онде упала“.[1]).

Що звізди уважано в первістних часах за щось живого, видно з того, що чарівниці хотївши спричинити смерть челяди, звернувши голку в сторону звізди, виконують рухи неначеб кололи кого.

8. Вітер.

Віра, що Вітер се чоловік, остала в оповіданях і до нинї.

1. „Один віўчьирь буў з худобоў, тай звіяў сї вітер сильний. А тот, як держеў у руках ніж — шось туди ци би майструваў, ци би шо — тай так верг проти вітру...

Потому шукае того ноже, але не міг найти.

Так прокегло сї, кілько не знаю; але настаў кісний рік.

Пішоў тот віўчьирь на другі села за хлїбом и зайшоў до одного ґазди на ніч. Ґазда моцний буў, приймиў и просит того до вечері. Сїли вечеріти, але дивит сї тот віўчьирь, стоїт на столї его ніж. Ей, змінив сї він дуже, як уздріў, до кого він прийшоў, але ніц, їст...

Поґекуваў він за вечерю; полегали. Але рано схопиў сї тот віўчьирь из постелї тай роздекуваў сї из тими ґаздами и пішоў далї. Уже дякуваў Богу, шо вірваў сї відтіў“.

(*Павло Курчук*).

Пор. Етн. Збірник, т. XIII, ст. 12—13, ч. 223.

2. „Даваў ґазда худобі вечерю — вильми розмітуваў по пластови кождому окремо, аби то сї не било — а вітер звіяў сї тай то забраў гет з поміж худоби; шо він кине, а то озьме вітер...

А тот ґазда сї злютиў дуже и верг на зустріть вильми... Тай вітер у тот мах стаў, як він то зробиў. Але пішоў ґазда у хату, жінка зладила вечерю, а він сїў вечеряти, а то увійшоў у хату якис чоловік и каже: Добрий вечір! А ґазда відповіў: Дай Боже здороўля! Але той, шо увійшоў такий кирвавий, груди цалом кирваві...

А ґазда каже: Просимо до вечері!

З Богом сьвитим вечерійте; най Бог даст на пожиток!

Але, каже, як бисте були не казали, шо просите мене до вечері, то буў бим вас захопиў на віки — амінь, бо я є вітер...

---

[1]) Дехто каже про се, що то чорт летить, сяючи огнем.

Digitized by Google

І ґазда сї тогди напудиў, тай каже: Чоловічку добрий, де я тебе пробиў? Я з тобоў не буў на віку...

Тай той каже: Тогди якис метаў пласти, та я повіяў, а ти залихословиў и верг вильми; — то я віяў, тос нї пробиў. Ше ти тепер дарую, шос нї кликаў до вечері, а від нинї з божим духом абис нїколи не ограў... Бо, каже, не знаєш коли залихословиш, бо є 77 мінут усеких, а 77 придобашок, а 77 вір є и 77 язикіў. А тоти мінути то усему перед ведут, то не знаєш, коли як заговориш, а як за тобоў стати сї може". (*Петро Попович, Онуфрія*).

3. „Даўно сї трафило, також віяў вітер, а одна кубіта була сама у хакі. Чує, а то торкотит у дверіх и каже:

— Ти спиш, кумо? — Цалком на сусїдский голос.

— Ой нї, не сплю!

— Пусти у хату!...

Та пішла, пустила у хату, тай иде наперед, а та, за неў.

Але дивит сї, як сї обернула, то уходит у хату ґіўка обдерта, кирвава, и каже: Шукай шо їсти!

Та найшла їсти...

Лиш проньки здзїла... Шукай ми масти, рани помастити...

Найшла масти, вімастила сама жінка тоти рани.

— Бог да прости! —

Питає жінка: Шож ви так сї обдерли? хто ви є?

Ой, каже, я вітрова дочка; я сї мушу обдирати; дайте менї платка обвезати коси.

Дала платка.

Тота ґіўка обвезала коси и каже: Будте такі добрі, прошу вас, не кажіт нікому за мене, шо я у вас була, та я за рік зноў до вас прийду.

Але баба не могла відержати і пофалила сї, тай она більше не приходила..

Потому на рік мала такого молока та масла, шо раз, за тоту заплату, шо вімастила єї рани. А по році не стало нїчого...".

(*Андрій Перожук*).

Попри се понятє є друге — новіще — по якому вітер, се злий дух[1]).

„У лікі є такий вихкір. То як звіє сї, як закрутит, то усе шо є, то несе у гору. Кажут, шо то злий дух сї сьмішкує над чоловіком; бо він ласує, як є де копиці, то забере и гет у скали поносит.

---

[1]) Дехто мовляв — „вітер се божий дух".

Digitized by Google

Як той вихкірь підвів чоловіка, то возьме сї чоловіка хороба вітрова, шо скрутит го и уже слабий усе.

То як той вихкірь повів, то приповідає сї:

Баран би кі побвў тритек,
а чвертак не так, а петак на мак![1])

то він утихне, розсипле сї". (*Петро Попович*).

Наведу ще три оповіданя, в яких випадки пориваня людий вітром приписують чортови.

4. „У нас буў один чоловік, називав сї Гаврило Жолобчук, та відвертаў град — він від того буў. — Але як повіяў вітер на него, тай узеў — бо він буў на дворі. Тай узеў го, и поніс у ліс, тай его там и страх задеревиў.

А далї и не знати, шо з ним було, може и ше хтос додаў ему страху; так, шо его у вечір узело, а другий день найшли го у лїсї. Та з ним таке було, шо він не кимиў, шо з ним було — аж у хакі прийшоў до себе, спамнетаў сї".

(*Андрій Перожук*).

5. „А тато небощик, ходиў на кітюн на Веньґри — як то боло даўно, шо ходили за кітюном. А у осени, як у осени, була вітрена година; та вішли на Пантирь — полонинка, пан уже були, то знают — та виґіли, було їх штири, як несло кобіту у вітрах... И пищела — додивила сї людий: — Не дайте загибати! Не дайте загибати!...

Тай пішла...

Шо? не знати, як би обвілнити..". (*Андр. Перожук*).

6. „Тут одну бабу ухопиў вітер і поніс та застромиў на дерево. Десь війшла у ночи з хати — а то зимно було, фуфела така, вітер свище — а она війшла, як то у нас звичай цїлком скидати усьо з себе, війшла гола на двір. Тай як повіяў вітер, тай бабу здоймиў і заніс гет далеко від хати, та застромиў ї чи на вільху, чи верба така росохата була, шо баба аж до равї гола перебула; аж рано ї найшли, шо ледви уже пінькала, так змерзла. То приказуют, шо то ї злий дух туди поніс. А она ніц не памнетає"

(*Андр. Борисюк* дяк).

Дня 28/7 обоходять Зеленцї св. Курика[2]) „за для вітру и вогню". В той день не роблять нїчого коло сїна, не звозять

---

[1]) Трирічний (чотиро-, пять-) баран.

[2]) День св. Володимира; святковане се належить уважати за останок давнього почитаня вітру і огня.

Digitized by Google

його з сіножатий, „бо вітер розмете єго гет;“ рівнож не вільно „шось так коло салашьи робити, буде горіти“.

„Я раз віз сіно на Курика, треба було конче, тай везу. Але идут якіс, тай кажут: Мой! А то буде мати вітер чим фудекати (розкидати).

Тай, не бійте сї, потому такі так було. Звіяли сї вихторі и гет порозтресали, шо мало сї шо остало. То задля сіна дуже варке сьвето“. (*Андр. Перожук*).

„Оден чоловік побиваў оборіг на Курика. Та потому, уже буў оборіг из сіном, та лиш раз — так у вечір ўпримерці — имвў сї тай зачеў горіти. Людий сї избігло таких, а однако не могли угагасити; не давало“. (*Сем. Попович*).

9. Грім.

Нарід наш задержав також сліди давнього персовіфікованя у віруванях про грім і блискавку.

В літописи подибуємо згадку про бога громів, Перуна, якому Русини віддавали честь. Нині віра ся привязана до св. Ілії, він орудує громами, стріляючи чортів.

„Як блискає, то св. Илий їде. И одни кажут, шо він міч такий має золотий, шо як махне, то так блисне, а другі кажут, шо то бричка золота, та як їде, то то колісє так блискає. Илий бє громами тих, цураха їм“. (*Михайло Попович*).

Тут наведу кілька леґенд про св. Ілію:

1. „Ишоў стрілец лїсом, Ілько зваў сї, тай найшоў кирничку з дуже ладноў водоў. Тай сїў собі коло тої кирнички спочивати; хлїб поклаў на бік из пушкоў[1]) разом и спочиває. Але заснуў він. Кріз сон кричит єму шос над вухом: Илию, уставай! Уставай, хлїба заживай, води попивай, бо идеш у дилеку дорогу!...

Він пробудиў сї, дивит сї — а то стоїт коло него ангіль и так само каже, як він чуў крізь сон.

Тай зібраў сї Ілько, тай знесли сї на небо, тай від тогди уже громами орудує“. (*Гнат Онуфрок*).

2. „Буй оден ґазда тай не маў дїтий. Але він дуже молиў сї тай потому маў одного хлопці. Як сї маў тот хлопец народити, та

---

[1]) Стрільба.

Digitized by Google

тої ночи прийшоў старец до них просити сї на ніч. Але они не хожіли єго приймити, а тот каже:

А може би я, каже, на приспі спаў, на дворі?

А они кажут: На приспі можеж спати.

Гет у ночи чує тот старец, прилекіли 2 анґéли, и оден сіў на застілнім вікнї, а другий пішоў у хату. И тот старец чує, як тоти анґéли говорі собі; той з вікна питає сї того у хатї: ци є уже той хлопец, ци сї народиў? И росказує, у котрих сї мінутах уродит, який би буў.

А тої мінути, шо сї тот хлопец уродиў, казаў ангіль, шо буде зле, бо він застрілит свого тата.

А тот старец чуў тото усьо.

Як Біг даў день, а старец уходит у хату и каже тим ґаздам: Кобисте сї на мене, каже, не гнївали, я вам, шось, каже, скажу...

Кажіт.

Я чуў сеї ночи як янгели говорили собі, и казаў янгіль, шо той хлопец у такій мінутї сї уродиў, шо мусит вітцє убити.

Так ґазди сї засумували, и порадили сї, того хлопцї стратити. Даў собі ґазда зробити таку скриню, аби вода не потекла, и вложили у ту скриню гроший, и постелили поверх гроший, и поклали там хлопцї; відтак заднили тоту скриню и вергли у Дунай. Але два брати ловили рибу — один бідняк, маў богато ґітий, а другий богатий, а дитини нї одної не маў — и завудили саком у воду тай вікигли тоту скриню. До скринї, доднили, аж там дитина...

Тогди каже тот бідний: Озми собі, брате, ту дитину, бо у тебе дас бі.

А тот каже: Я би приніс тоту дитину ид хакі, то би менї жінка очи віпарила.

А той бідний каже: Не хоч? Видиш, кілько їх маю, а сесе не лишу! И взеў, тай пішли д' хакі. Иде и той богач, аби виґіти, шо тому жінка скаже. Приходї, поставили скриню на приспу и ухоґі у хату. Каже бідний жінцї, шо найшли дитину, шо ґіяти з неў?

А жінка каже: Неси до хати, може тото зголоднїло.

А тот богач забуў сї, як тото учуў и пішоў гет. Там до дитини диве сї у тоту скриню — а там тілько гроший, шо попри ту дитину ше й свої вигодуют. Так тот хлопец ріс, ґазда посилаў до школи, тай хлопцї як звичайно идут зі школи и кажут єму: Ти, каже, Найдо! А він за се буў лихий и приходит до хати, питає сї вітцє: Що я за найда, шо хлопцї кажут? Отец каже: Ти сї за то не гнївай, бо ти такі найда напраўду. Але я сї тебе не

Digitized by Google

відрікаю, я тебе маю за свого. А він тогди каже: Коли я, каже, найда, то я вам ґекую за сесе, шосте мене до тепер тримали я відтеперь иду собі гет. И пішоў. Иде вулицеў, їде ґазда кіньми. А тот хлопец з далека поклонвў ся тому ґазґі и каже: Славайсусу Христу! А того ґазду здивувало, бо кілько їхаў, то такого розумного хлопці не здибаў. И стаў з фіроў, и питає: Куди идеш, хлопче? А иду, де бим сї наймаў. Каже ґазда: Найми сї у мене; будеш пасіки стеречи. Добре, каже хлопец, найму сї, и сїў на фіру. Приїхали д'хакі, тай ґазда даў єму стрільбу, и повів єго у пасіку. Так він стереже пасіки оден день, другий день, аж одної ночи зібраў сї ґазда ити дивити сї, ци справедливо він стереже. Бо єму ґазда казаў, на першу, як хто буде ити, то три рази скажи єму: Гальт! А як не послухає, то стрілей до него.

Иде ґазда у пасіку. Але уздріў єго хлопец и кричит: Гальт!... Гальт!... Гальт!... А тот ґазда такі иде... За четвертим разом хлопец стрілиў!... Тай пішоў у хату дати знати, шо когось убиў. Віходит ґаздині, тай засмутила сї, шо тот ґазду убиў; але нема шо робити, бо він віпоўниў розказ. И так вело сї, буў він у тої ґаздині так, шо та ґаздині звінчела сї з ним. Потому шос у 2—3 роки була у них дитина. А тота дитина дуже плаксива була. Чує він раз у ночи, єго жінка каже: Як будеш такий плаксивий, то зробимо з тобоў так, як из тим. Але тот питає сї тої ґаздині, свеї жени, як то було. Стала она приказувати, тай він добаг сї, шо він звінчеў сї из свойоў мамоў, а тата убиў...

И прийшоў до владики сповідати сї. Владика як то ўчуў, не даў єму покути инакшої, але даў єму таку покуту: Даў єму 7 овец білих, и сказаў єму так: Паси, неборе, тоти овечки аж, усї почорніют.

Він приймиў сї. Пасе тоти віўці, але пушку — тоту шо маў у пасіці — не покидає. Раз дивит сї він, за морем тілько богато людий, ріжут дуби деревенними пилами; так мучі сї, шо аж жель дивити сї... Але дивит сї, аж їде морем пан, а тоти люди як уздріли того пана, як заревут, як запище — шо аж сум голови бере сї. Бо він їх за кождий раз караў дуже; не було за шо, у один талан робе, а він їх карає. А він собі подумаў, тот віўчьирь, одно ми сї ґіє, стрілиўєм у свого тата, буду стрілети и до сего пана. И стрілиў! Пан, лиш з коне геп! у море; а люди упали на колїна и Бога моле. А тот віўчьирь забуў сї на то, и потому набаг сї: Ба де мої віўці? Ходит, шукає, усе находит 7 овец чорних, а білих нема... Аж потому добаг сї, шо то єго віўці почорніли.

Digitized by Google

Пригнаў він тоти віўці пд владиці, а владика єго запричащеў и він сї такі у ті мінукі возніс на небо з кілом, и з тоў пушкоў. Тай від того чьису стрілеї из тої пушки оссинаўціў, бо май старшого збиў на мори. Тай то він до нинї, тот Илий — бо на имє єму Илий — як гремит у лїкі, то він стрілєє.

Так приказуваў оногди один чоловік у бутинї и я тото вислухаў". (*Петро Цапей*).

Пор. Етн. Збірник т. ХШ, ст. 145—146, ч. 337.

3. „То „тот" осина єму, укіркує Богови, а св. Илий стрілєє у него громами. Они, тоти осинаўці, дуже недобрі на него, але не можут єму нїчо зробити.

Як буде кончина сьвіта, то буде на сьвікі велика война. И на ту войну підут усї хлопи, а баби лише сї дома. Потому хлопи вібют сї гет, шо не буди и одного... А баби будут ити сьвітами шукаючи своїх чоловікіў; и найдут они медвежий слїд тай тогди сто бабіў буде сї бити над одним слїдом. Одна буде казати: То мій чоловік оди ишоў; а друга буде казати: то мій ишоў; та буде казати: то мого чоловіка слїд, а друга буде казати: нї, то мого чоловіка слїд... И до тої міри будут сї сварити, шо станут сї бити и вібют сї шо до лаби...

Тогди, як не буде уже людий, то тоти всинаўци вікохают собі такого вола, шо буде сїм миль доўгий, а сїм миль широкий.. Они пріто того вола скохают, бо загадают св. Илию убити. Але як би з него кроў дзяпнула на землю, шо би убили, то зимле сї би від того займила и згоріла би; а то „они", осина, хоки на земли заложити собі своє царство.

Тай як тот віл віросте, то они убют, и здоймут з него шкіру, и простелї на землю, и тогди имут св. Илию тай убют єго (аби кроў з него не пішла на землю, пріто та шкіра). Але у ті шкірі буде ґєрка, від вуграчка, шо є у худобі и кроў из св. Илиї потече крузь ту ґєрку на землю, и земле сї займе тай згорит цалом, шо віц сї не лишит". (*Семен Попович*).

Я раз запитав людий, в що то бє грім. Всї відповіли, що в Чорта. На моє питанє, чи видїв хто, як се дїєть ся, відповів Василь Онуфрак так:

4. „Раз туй на Жолобі були ми з худобоў, а надійшла бурі. Шо тогди не ґіяло сї — Господи! Громи лускали так, шо виґіло сї, шо небо упало, як гримне...

Том виґіли, усї ерщені, у шо то бє. Як луснуло онди у той ґрунь, але то так — виґіло сї — шо розлекіў сї у порох! А через

Digitized by Google

чьис у другий... Але дивимо сї, то лусне грім, а то лиш шостаке як рукаў за велике, чорне, зїве сї сюди-туди тай за онтой ґрунь... А то лиш разом блисне і грим! за тим... Ага! у шо то бе? Ми уже добагли сї. То той, осина, скаминґў би, ховле сї, и св. Илий бе громом, бо він до того е постаноўлений".

Як св. Ілия стрілить до чорта, то кремінь з його набою „іде 7 мнль у землю и аж за 7 рокіў виходит на верх".

„Тот громовий кремінь добрий — як би найшоў, до короў; кладут у ґійвицю.

А як би сї трафиў з ґеркоў, то аби дивиў сї крузь ню, як гремит, то би виґіў крузь то Илию; и крузь тріску з громовиці[1]) як рощіплена, то би виґіў также".

(*Петро Попович*).

Кров з Чорта (чорна, скипіла), можна найти на тім місци, де ударив грім; она добра до коров (дають у соли, проти відьми).

Вірять також, що „як би махаў крисанеў понад віўцї, то би грім відтак вібвў".

Коли блисне, хрестять ся вимовляючи: Сьвят еси Господи! З весною, як почуе хто грім у перве, хрестить ся, а взявши камінь, ударяе ним тричи в голову і каже: Камінь голова (3).

В часї громів, ховаючись під дерево з за дощу, роблять ножем хрест у корі на дереві, котрий не зволить вже чортови приступити на те місце: в тій самій цїли роблять хрести на деревах, під якими стоїть у полонинї колиба.

Останками давньої віри належить також уважати святкованє громових свят Ілії і Гавріїла. Кажуть про се: „Як роби у громове сьвето, то ласуе грім убити маргу, або у салаш ударити".

10. Веселка.

Декілька пережитків давнїх поглядів подибуемо в оповіданях про „Весїлку" або „Веселицю".

---

[1]) Громовиця — се дерево поцїлене громом.

Digitized by Google

„Кажут, шо весілка приходит обома боками на камінь та так тот камінь віпе, шо кабачі сї зробе. Та як би ишоў чоловік до неї на колїшки (и аби знаў, е така молитва, аби говориў), то як би дійшоў там на то місце, де весілка пе, то би віпросиў собі, шо би загадаў. А другі кажут, шо як би там дійшоў, на то місце, то би сї розтопиў". (*Петро Попович*).

До весілки ітиб на колїнах і руках, з прижмуреними очима і відмовляючи „Отче наш"; дійшовши на місце, де вона дотикае кінцем землї, найшов би там золоті чоботи і срібний перстень. При помочи сих чобіт і перстеня може стати ся кождої хвилї невидимим, та може віжлувати, себто знати все на перед.

ЧАСТЬ II.

Віруваня привязані до звіринного світа.

Нарід наш заховав також чимало вірувань привязаних до звіринного світа. А що дуже багато їх можна порівнати з такими самими віруванями у нинїшних низко культурних народів, проте і за їх початком глядїти б далеко-далеко в зад, в часи, коли нарід наш стояв іще на дуже низенькій уровени умового розвою.

Зеленцї уважають деякі звірята за щасливі, инші за нещасливі; і для того вони на перехід добрі або нї; одні чоловікови щирі, другі знов нї. І так:

Лиса уважають за щасливого; як він перебіжить кому дорогу, то вже той чоловік „добре ме гостити".

Вовк, медвідь, заяць і кіт, се звірята нещасливі; вони на перехід не добрі: „Заяц, як перейде стрілце — як иде до лїса — то може безпечно вертати сї до дому, бо му сї більше нїчо не трафит". (*Мих. Попович*).

Як кому добре веде ся, каже про него приповідка: „Того не заяц перейшоў". Так само і кіт на перехід не добрий; його однак треба шанувати і годувати, бо „ми его пайку їмо".

1. „Даўно були у короў ґійки цїлом черевом так, як у льохи. А була одна жінка, шо мала статно молока, тай не знала, шо з ним робити, тай она купала сї усе у молоцї. А Бог терпіли, а далї усердили сї и щерли дійки отак (показуе) рукоў; а тогди кіт скочиў и ухопиў сї штирма лапками за штири ґійки тай ваўкае.

Digitized by Google

А Петро светий каже: Господи, облиши хоть для кота! И Бог облишили штири ґійки". (*Юр. Осташук Матія*).

2. „Бог приказали давати котови що рана и у вечір по 3 лижки молока, бо ми его пайку їмо; то для него молоко Бог облишили. Тай люди дают...". Як кіт прийде з перед Бога, то Бог питают сї: Ци давали тобі ґазди молока їсти? А він каже: Нї, не давали! А душе того ґазди каже: Ми давали, але він зажмурений хлептаў, тай не виґіў (кіт, як хлепче, то очи зажмурить)".

(*Федір Оленюк*).

Котови втинають кінчик хвоста „аби ґуштурь не браў сї чоловіка".[1])

З межи домових звірят корова і пес щирі, вівця і коза, не щирі, а кінь дуже „фалчивий". „Корова, як дуже изголодвіє, то иде д' хакі; рада би, шоби ї здоїти тай дати ї їсти; а віўце або коза, аби лиш від хати пішла, а д' хакі не гадае".

„Пес, то найбільший приякіль чоловікови".

Наведу оповідане Андрія Перожука, в якім змальована вірність пса; воно мае і длятого вартість, бо в нїм переховав ся звичай траченя людий за для їхньої старости.

3. „Даўними чьисами люди жили по 200 рокіў. Але буў заўзеток, аби тих старих губити, карати смеркіў. А оден син пожелуваў свого вітце, вікопаў яму, тата у яму и прикриў. И зайшли губити усїх, и того шукали, але не могли найти. Як дізнали сї, що старий не ўмер, удали сї на право. Прийшоў тот син на право и пан судия казаў: Абис прийшоў заўтра сюди з приятелем и з неприятелем; иди до дому. — Прийшоў він до дому, иде до ями ид свому татови на пораду. Тато каже: Бери заўтра пса и жінку! — Він так изробиў. Рано узеў пса и жінку и ставиў сї на термін. Каже судия: — Бий пса! Тот узеў бук, удериў пса; пес зарюў и укік. Судия даў хлїба: На, клич!... Закликаў пса. Пес прийшоў, упаў до ніг, ласит сї; даў му хлїба и пес стаў такий веселий, як би не битий. Узеў судия бук, даў чоловіку: Бий жінку! Ґазда удариў жінку, а жінка у плач, у проклони: Лихо бис погиб! держиш старого пса (тата) у ямі, аби кі дораджеў, а мене невину убивати хоки!... Тогди пішли из тоў кобітоў ид ямі ид кі, де буў старий ґідо и вікегли тай убили... То пес хоть ґістаў, то такі зласиў сї ид чоловікови, не гніваў сї, а жона излютила сї тай приповіла усе".

---

[1]) Се пережиток; місто цїлого кота жертвували кінчик его хвоста, щоб забезпечити ся від хороби. (Ґуштур = катар).

Digitized by Google

Про коня так розказують:

4. „Кінь ласує хрискенина ўбити, але боїт сї, бо їму видит сї, що чоловік такий великий, такий сильний! Він як пє воду у ріцї — що поїт сї єго — та видит чоловіка у воґі — буде образ — то гадає: Йой який він маленький прокіў мене — видит и себе и чоловіка у воґі; — коби я, гадає, напиў сї, то я єго зараз убю у смерть... Піднесе голову: Ого! уже не так сї видит, чоловік показує більший; тай иде далї спокійно". (*Петро Попович, Он.*).

Коня сотворив чорт і длятого „як їдут на Велиґдень из сьвекістю (свяченим), то кінь летит дуже, бо єго сьвекіськь пече".

5. „То даўно лиш як поблагословлена худоба, що сї явила на сьвікі, то корова мала зуби великі, а ріг не мала; а кінь — від „него" сотворений — маў на голові роги, а не маў зубіў". Тай відтак корова каже: Дай менї роги, а я тобі дам зуби, бо тобі не пасує из рогами. Тай так помінели сї. Тай корова збула сї горішних зубіў, а ґістала за то роги. Тай кінь має и до нинї відзнаку на ногах, такі рогові значки по під палетку, що маў роги. А корова не має зубіў, лиш штипаки пускі". „Кінь май лукавіща худоба. Він як пє воду, то дивит сї и видит у воґі, яка у чоловіка сила, що слабий, и думає собі: Ей убю єго зараз лиш сї напю... А так подивит сї и воздрьигне сї, не може сї зважити. То кождий кінь, як напє сї води, то мусит сї подивити на чоловіка, то він через то". (*Петро Попович*).

Звірята уміють „віжлувати", себ то відчувають все на перед. І так, декотрі звірята ворожать смерть: „Як ворон краче над хатоў, то на шкоду у марзї, або хтось умре из ґаздіў". „Як зайде у село рабкаючи такий чорний ворон, то уже мусит бути якас новина. Або шос умре таке важне, або звір зробит дуже шкоду велику, або пошескь якас буде".

(*Михайло Попович*).

„Як зазуле кукає по часови на хакі, то хтось у кі хакі умре, мусит бути мертвец у кі хакі". „Казали мама, що стрийна такі так умерли: прилекіла зазуле у лїкі и закувала на хакі и до тижнї стрийна умерли". (*Юр. Осташук, Мат.*)

„Як сова кричиг над хатоў, то также мусиг хтось умерти". — „Когут, як трафит сї, що піє з вечера — бо то рідко,

Digitized by Google

шоби у вечір когут піяў — то буде якас новина, або умре хтос смертеў такоў неприємноў, або заслабне хтос".

(*Онуфрій Попович*).

Коли ж кіт „мие ся", або скрегоче перед хатою сорока, належить надїяти ся гостей.

„Як зазуля куе до Івана, то буде тугий рік (голод, біда).

6. Як взірцевий примір „віжлованя" звірят подають оповіданє про Кузюкову сороку, яке я записав: „Оден Кузюк, туй у Чернику, имвў маленьку сороку на дорозї, шо не могла лекіти. Він имвў ї и годуваў, шо віросла велика. Она собі лїтала по двору, не кікала. И тот Кузюк маў бакун — як то уперед люди держели собі курити. А він робвў полотно и поклаў скрутец тютюну и люльку на горі на полотно, на варстакі. Тай прилекіла сорока вікном, ухопила скрутец и вінесла на двір; вернула сї, узела люльку — вінесла на двір. За годину — тут левізори; обшукали усюди, не могли найти и пішли собі. Наколи они из хати, а сорока кітюн у хату, и люльку у хату. Она віжлувала, що прийдут левізори и спретала тото гет". (*Андрій Перожук*).

Звірята не лиш що розуміють людську мову, але також розмовляють між собою. У вечір перед Василем годують всї добре домашні звірята, аби не кляли, бо в той вечір „говорит уся твар божа".

7. „Раз на Новий рік воли упрежні були у стайни. А ґазґі хтос изказаў, шо худоба на Василї буде говорити. Тай даў той ґазда у ясла сїна и сховаў сї під сїно, хокіў чути, шо воли будут говорити. Воли їґет. Як попоїли, каже один до другого: Легай, братчику, та відпочивай, бо заўтра би нам ґазду на цвинтарь везти. А то даўно було, шо тої днини, шо умре, тай ховали. Увійшоў ґазда у хату, з того страху розболїў сї так, шо уже ледви ґіждаў сї ранї и умер". (*Андрій Перожук*).

Також вірять, що на Юрія сходять ся звірята „з одного гнїзда" і розмовляють; опісляж розходять ся знов „сьвітами". В кінци всї народнї пісоньки про звірята, містять віру, буцїм то вони говорять. Зеленцї осуджують вибиранє яєць і „потят" з птичих гнїзд, бо, „птаха клене, и то сї в деветім поколїню не проводит". „Як хто возьме з гнїзда мале, то старі клевут и плачут. То так и той, шо бере, буде плакати за своїми ґітьми; аби и у деветім поколїню, то сї мусит тота криўда испоўнити".

(*Онуфр. Попович*).

Digitized by Google

„Як косови узяти ґіти из гнїзда, то він плаче и клине“:

Проклетий віўчарю, проклетий!...
Найшоў мої ґіти, найшоў...
Наклаў ватру, наклаў ватру...
Пірить!.. Пірить!... Пірить!..
Пече — їсть; пече — їсть...
Ще й солить... Ще й солить...

(*Анна Тимчук*).

Сю „пісню“ говорять удаючи спів коса, при чім старають ся уявити (модуляцією голосу) біль тої птички: найбільший біль видно при словах „ще й солить...“.

Є ще одна пісонька, яку коли співають, удають „голос“ птиці:

„Я посїяў пшеницю,
Бог пшеницї не ўродиў, не ўродиў,
А я Бога колом-колом,
А Бэг ме—не ку—шту—рооом...
З мене кроў дзьнр цюрррр-котом“.

В Зелениці удержала ся також віра, що звірята можуть породити людину, а жінка видати на світ звірину.

„Самосїй“.

8. „Шо року по Василю другий день, мусит сї народити десь у сьвітах хлопец; але то у звіри — у оленицї, ци у воўчицї, ци у медвеґіў; народит сї на здобу людську и, наколи сї уродит, то зараз такі говорит, каже: Давайте їсти! Та, як дадут єму хлїба — то той рік буде кісний; хлїба не буде того року. А як дадут му снїгу, то того року снїгу не буде, дороги не буде, бо снїг згибає; то кажут: Самосїй здзіў снїг. А він сї називає Самосїй, шо він від звіри, а на нашу здобу. Але як дадут єму їсти — то він зараз гине; а як сї так трафит, шо жиє, то він є пастирем від звіри: він гонит звір и пасе, але не витко — лиш чути, як жине“.

(*Петро Попович Он.*).

„Природа“.

„О, того М. мама, то мала олене; тике уродило сї дитине гей олене — и очи тикі мало и рот и джеґ тикий, усьо так гей у олїне; але не жило доўго, умерло“.

Digitized by Google

„Там горі, у Зелениці, одна не мала більше ґітий лиш одно, але було тике, як сї ўродило, як білиці“. (*Андр. Пережук*)

Останки-ж первістної віри, що деякі люди можуть переміняти ся в звірята та що душі по смерти людий переходять у звірята, здибаєть ся на кождім кроці.

Вірять також: Є така птаха, шо зиґрує чоловіка — шо буде цілий рік голоден, або бола го сї яка озьме“.

(*Михайло Попович, Он.*).

З помежи всїх звірят не убиває нїхто, ласиці і ластівки.

„Є такі підласички, шо їх не годит сї убивати, бо то щіске того, де они є. Де они є, то яка она буде — ци біла, ци яка — то тот ґазда може у таку худобу увірувати; така худоба буде сї єму вести. Єї навіть не гірь у вечір изгадувати, бо то ї шкодит — она сліпне від того“.[1]) (*Мих. Попович, Он.*).

„Як віўцї озьме сї дурнєк, то аби и других сї не ўзело, аби и другі не заслабли на то — то нираз як сї умішеї між дріб, то одно за другим минає сї — то кличе сї того Ивана Кушнєрука, він знає тому раду. Він бере таку віўцю, шо озьме сї і тот дурнєк, и на дривітни сокироў обітне уперед лапки и фіст, а так бере тай відотне голову и шос туди бає... А так звеже ти лапки и голову разом и завісит над каглу, у банти; потому то так висит, Бог знає довіў. Тай як то зробит, то віўцї більше не слабуют на тото“. (*Онуфрій Попович*).

„Як пес искажений аби укусиў, або аби лиш натох ци томаржину ци чоловіка, то сї пса ростинає на двоє — такі живого сї ростинає — и кладе сї один кавалок туй (показує), а другий туй... и між тоти кавальки переганеї сї худобу; ач би чоловіка — то чоловік иде між ти кавальки; тай як тото зробити, то уже не буде шкодити“.[2]). (*Мих. Попович, Он.*).

---

[1]) Є се певно пережиток давнього табу,

[2]) Наведені два приміри се останки давнього звичаю жертвувати одно звіря за инші, щоб їх уратувати від хороби. Як пережиток такого звичаю належить уважати також таке: „Як трафит сї, шо дитина перепудит сї ци би пса, ци корови, ци чого, то рубає сї из межи очий джеґу (псови, корові, людині) и тим сї підкурує. Як сї напудит, то возьме сї скуса, шо мече сї у просоню, кричит; а як підкури, то поможе“. Тут місто цїлого звірята береть ся лиш волося з над очий.

Digitized by Google

„Росказуют стрий, шо даўно того много було, шо як майштри завезали підвалине — шо клали нову хату — то тот майштирь голоўний браў чорного когута и утинаў тому когутови голову на порозї (хатнім), аби сї уроки худоби не брали“.[1])

(*Петро Попович Он.*).

„Як ріжут безрогу, то у нї є така селезїнка; як тота селезїнка є у переднім кінци груба — від шиї — то наґіют сї зразу грубої зими; а як тота селезїнка є у заднім кінци груба, то буде при кінци груба зима“.[2]) (*Ів. Крамарчук*)

Звірята, мовляв, „душі не мают, у них є лиш пара; як звірина пару спустит, то здихає“ (про маржину кажуть: минає ся або відійшла).[3]).

Зеленцї обходять також чи мало „Звірових сьвет“: „Тоти сьвета звірові, шо є, то обсербує сї заґля звіри. То як би тот день не поуважеў, то звір — не дивуйте — ласує убити маржину“.

(*П. Курчук*).

І так святкують: Івана Богсл. (21/5), Николая (22/5), Перенесїнє (день по Вознесеню), Розигри (22/6).[4]).

В кінци додати б, що Зеленцї люблять уживати декотрих частий звірят (пр. пер ґотура, крил джої, пер половика, хвостів білиць), на прикраси до своїх „кресань“.[5])

Тепер наведу віруваня привязані до поодиноких звірів.

1. Медвідь.

Медвідь походить із чоловіка[6]).

Раз ишоў Сус Христос из св. Петром и Паўлом дорогоў. Але один мельник перевернуў кожух на собі горі джеґом и сховаў сї під міст; хокіў їх напудити. Тай як они ишли, а він віскочиў из

---

[1]) Часом — хоч рідко — роблять се й нинї; є се пережиток давнїх жертв богам.

[2]) Є се останок давнього відгадуваня будуччини з внутренностий вбитих звірят.

[3]) В суперечцї з тим понятєм є віруваня, буцїм то і звірята ходять по смерти, длятого треба приняти, що уперед нарід признавав істноване і у звірят душі.

[4]) Є се слїди давнього культу звірят.

[5]) Капелюхів.

[6]) Первістний чоловік не відлучує себе від цїлої природи, але уважає себе споріднени із нею.

Digitized by Google

під моста тай иде на руках и на ногах гей пес и шос туди бурмоче. А св. Петро каже: Господи, а се шо? А Сус Христос каже: Се медвідь!... И з того чьису мелник зробиў сї медведем".

(*Андрій Калинюк*).

Пор. Етн. Збірник т. XII, ст. 69.

„Мама приказували, шо раз ишли Бог, а один чоловік сховаў сї під міст, хотїў Бога напудити: перевернуў кожух и сховаў сї. Тай як Бог наґійшли — а він вісковиў відтїў и пуджів... А Бог вергли у него мітлоў и кажут: Иди, иди медведе!... Тай він зробиў сї медведем такі на ўсе. (*Юр Осташук, Мат.*)

Приказують, що „медвідь удре луба и патичком щепит поетоли тай убує на ноги и иде на ягоди". Коли проте хто лихо вбує ся, кажуть: Ади, убуў сї, гей медвідь у ягоди".

„Медвідь робить собі на зиму хату, так як чоловік, але у пни — (порохно видоўбає) и вікно робит, а як зайде, то дучу закьигає чубром (вершок смерічки) за собоў". Він через осінь стає дуже ситий і опісля „цалу зиму сце передну лабу и тим жиє".

„Медвідь має за 12 хлопа сили. Зробити би на него сліп, тай аби 12 попоносіў вінесли туди на гору (що хлоп двигне), то як би сї то завалило, то аж так би єго (медведя) убило".

(*Петро Цапей*).

Загально переконані люди об тім, що на полонинї при худобі не вільно їсти печеного бабця, бо „як печи бабце, то медвідь завітрит и прийде у кошеру, ци у стаю и убє шось з худоби".

2. Вовк.

„Вовк (ґайда), за 12 хлопа розуму має, а за 3 сили". Єго „зробив" (сотворив) чорт.

Вовк має таку силу, що може чоловіка замовити, або приспати. Коли він зайде чоловіка так несподївано, що сей його не догляне, тодї вовк його замовить, с. зн. чоловік побачивши його опісля, не може „пустити з себе голосу". В такім випадку треба чим скорше „роздерти пазуху від сорочки", або „пустити з мізильного пальця кров"; тодї „голос верне сї"; чоловік зможе кричати.

„Як воўк хоче чоловіка замовити, то бере стебло у пащу и качає сї по земли; то так замовит, шо чоловік хоть би хокіў

Digitized by Google

крикнути, то не може — стане, тай дивит ці, а воўк тимчесом озме козе и піде. Раз замовиў мене онди у Бріцькі так, шо ні я ніц не казаў, ні пес не брехаў и він узеў козе тай пішоў; а мені — аж тогди мову домкло. (*Юр Онуфрак*).

„Вовк замовит — як він, то чельидь, а она, то хлопа.

1. Ми ишли з Бріцької з бутина та я ишоў гет-гет на перед. Злагодиў я собі дриво та узеў дриво на плече и несу. А она сидит на дорозі у фосі, лиш лапки поклала на беріжок, а сама у фосі А то лиш вечеріло. Я гадаў, шо то пес, так сі згнитила, так ласкаво сі дивит... А я иду, ні гадки. Прийшоў ид ні, а она зачинае гаркотіти на мени тай я додивиў сі уже, шо то воўк и вержу дерево из плечий на ню. Але она изхопит сі так, шо дерево не засегло сі лиш упало на то місце, де лижела. А она до мене.., Я зачеў кричети, а то не мож, бо вже замовила... Але я швидко добаг сі, шо робити тай такі борзо хапцуў тай удер пазухи — и мову зараз пустило. Я зачеў кричети. А ті из заду глумет сі мені, гадали, шо я на збитки. Але додивили сі уже и они, шо є їх петь (вовків). Оден мене з переду задурені — суне сі ид мині, а другий из заду, а три горі посідали, як пеньки. Тай люди звеўкали, стюкали тай они відступили сі з дороги и поставали усі петь на горі тай дивет сі. Ми пішли, а їх там лишили.

(*Семен Попович*).

Коли-ж трафить ся, що пастух бачить вовка скорше як той його, тоді вовк стараеть ся його приспати.

2. „Раз війшоў пастух у ліс; и була полежка така, тай він сіў собі на ті полежці, віўці пасут, а він запалиў люльку и курит. Курит він люльку тай кивае сі онтуди — гей Жид який, не дивуйте, у шабиш. Але дивит сі — під корчем воўк, далеко від овец суне сі попри землі. Але додивит сі він, шо пастух уже его заздріў тай сіў собі на землю, узеў у рот кавалок патика и дивит сі на пастуха тай собіж кивае сі так як тот. Тай киваў сі до тої міри, шо пастух задрімаў сі — приспаў го так, шо як куриў, так заснуў и люльку упустиў з рта... А воўк скеў віўцю и здаїў; тай буў би и більше постицаў, але другий пастух надбіг и обігнаў".

(*Петро Остапюк*).

3. „Христос, як сотворив воўка спечим и крикнуў: Воўче, устаеай, лови ґітька... А воўк, як сі схопиў тай за ним... А „той" — — осина — горі вільхоў... Але воўк такі захопиў за ноги и покирваниў тай кроў пішла долі вільхоў. То цирез то вільха чирвона".

Пор. Етноґр. Збірник. т. XII, ст. 25—26, ч. 24—25.

Digitized by Google

4. „Воўк не маў заказу пристаўленого, шо він мае за службу робити. Але прийшоў він до сьвитого Николая и просит, аби ему якис приказ дали. Тай сьвитий Николай дозволиў ему лапати усеку звір. Але він не буў тим кунтентний; ему сї виґіло у его розумі, шо май ліпший ужиток из чоловіка; тай він допрошеў сї Николая, аби изволиў їсти чоловіка. Тай так допік Николаеви, шо кара. А Николай пішоў до того чоловіка, шо собі его воўк дуже уподобаў и приказаў їму, як він сї мае из тим воўком обийти.

Прийшоў воўк до того чоловіка — уже маў дозвіл — каже: Я тебе буду їсти... Ой, каже чоловік, будеш ні їсти, лиш най сї умию, абись ні не їў брудного, тай най си зладжу сьвічку, абим без сьвічки не умираў... Воўк каже: Добре! — Й пішоў чоловік у ліс и укьив собі сильний турж, буковий відзамок такий — ніби то сьвічка. Умиў лице тай каже: А дай ко ми, воўче, твого фоста най ўтру лице! — А воўк каже: Добре. — Узеў чоловік, обмотаў собі добре фіст кругом долоні тай — як зачне воўка тим відзамком ўтирати, як зачне мастити — Господи! аж джеґ облекіў... Але вірваў сї якось тот воўк и полекіў ид Николаеви, каже: Йой, тот мене так сьвічкоў избиў, шо я — ади який... А сьвитий Николай засьміяў сї и каже: А видиш, воўче, який чоловік смачний їсти? А видиш?! И від тогди воўк боїт сї чоловіка, як кьинне за собоў бук: бука гірше сї боїт, як чоловіка".

(*Семен Попович*).

Пор. Етноґр. Збірник, т. IV, ст. 167—169, ч. 2.

Вовчу неситість пояснюють тим, що мовляв „вовк мае лиш одну кишку; тимой у нїм ніц доўго сї не держит. А у другої живини, от — не дивуйте — у свині, то е уже дві кишки, тонка и груба".

„Як беремінна жінка додивит сї воўка, то ему пащека як домкне сї, то уже и здохне, то не замкне сї назад".

Ось іще таке про вовка;

5. „Воўчиці мала ґіти, та ходила полюючи, аби мали шо їсти. Але дітвах маленький пішоў у ліс — так може маў два роки. А воўчиці придивила сї тай имила того дітвашка и понесла ид свеїм ґітем, аби ґіти мали сї чим грати, аби забаўку мали. Пішла она зноў у ліс на лови. Воўчата играют сї, усе за рукаўці штьобают дитину, а дитина каже: Най льолю (сорочку), бо мама будут бити, як підрете! — А рабшіц наґійшоў на то и то виґіў. Тай пішоў, узеў дитину и тоти воўчата забраў, а одному відтеў лабку и верг тото без лабки у гнїздо. Бо то як би то не зробиў, то она знае,

Digitized by Google

хто ї забраў ґіти, то би гет шкоду починила у маєтку, а так она хапає уже хоть то, шо сї лишило и несе у сьвіти и дохторує єго, не має чьису того шукати". (*Семен Попович*).

3. Рись.

„Рис аби додивиў сї у лїсї чельиди, то хапає за цьицьку; а корову хапає за вімне".

4. Ласиця.

„Ласичка, то божа рукавичка з правої руки".
Ласичка, то божа кіточка".

5. Борсук.

„Борсук сце у зимі лабу". „Як бий єго, то він ловит хлопа — не дивуйте за мошна".

„Борсук є двоякий песїй і свинечний; свинечний має гук (морду) так, як у свинї — того мож їсти, а песїй має гук, як у пса, — єго нїхто би не їў".

6. Лилик.

„Лилик з миши. Як миш покушає сьвиченої паски, то робит сї из неї лилик. Як би имиў лилика и поклаў у новий горнец, так аби поклаў тот горнец горі дном між мураўлї; але аби затикаў борзо уха, аби не чуў, як буде пищети, и кікаў не обзираючись; то третої днини, як прийди, то будут лиш самі кости из того лилика. А між тими кістками будут такі вилцї и гребінец. То тим гребінцем аби доторкнула сї ґіўка ци молодицї леґіне, то буде любити, а тими вилцїми, то буде гудити".

(*Петро Попович*).

„Класти би у горнец лилика и у купину, між мурашки. Мурашки зїґет єго гет, лиш лишит сї такий гребінец. Тай тим гребінцем аби ґіўка погладила 3 рази леґіне, и аби кинула то під ноги тай як він на то стане, то мусат ї узети, аби не знати що".

(*Павло Курчук*).

7. Киртиця (вітьичка).

„Як киртина угибне на верхи, то ї сї ховле, бо як седе на неї муха, то відтак аби укусила чоловіка, то тїло гет псує сї, так точит тїло, як киртина землю". (*Павло Курчук*).

Digitized by Google

Щоби забезпечити грядки від киртиць, роблять так: На святий вечер, коли їдять рибу, складають ости під скатерть; на другийже сьвят-вечер, бере господар ости і обтикає ними свої межі, тоді киртиць уже не буде.

Мені оповідав оден господар, що дуже добрим способом на „відвернене" киртиць має бути такий спосіб: Взяти жердку, замірити нею небіщика і опісля виміряти нею свої поля чи городи; по сїм, киртиця певно вже не ступить на сю теріторію. „Лиш" — додав оповідаючий — „хто би хотїў се робити, то треба знати добре від себе, бо хто би запробуваў, а не знаў би від себе, то най Біг боронит...". (Ніби, що себ могло йому дуже пошкодити).

„Киртина, то нечисте. Ог еке кіт, а їсти, не їст; задушит и лишеї".

„Де вітїчка мече, то добре, аби поклаў кавалок сьвяченого чіснику, то она уже на то не піде".

На Велиґдень, Різдво і инші більші свята „не класти би капелюх на стіў, бо вітьичка буде потому метати у гредках".

8. Гадина.

Нарід вірить, що гадина має в пащеці жьило та що кожда кусає. Вона може укусити чоловіка і сказити худобину. Тому то всякий дуже уважає, щоб у часї посту не вимовити навіть імени сеї поганої живини; а коли бесїда про се зайде, звуть її: Она, тота, доўга, чирвак або зимльиний чирвак. Кажуть, що хто в піст вимавляє слово „гадина", то в лїтї буде вона ласувати на його худобу.

1. „Як сотвориў Бог усяку тоту погань (гадини, ящірки, жаби) и питаў сї кождого, який талан буде мати. Та гладун каже: Я чоловіка з тритєка-коне звалю и здзїм. А Бог сказаў: Стій, щесь, каже, не виґіў чоловіка, а уже сї косориш на него; и відобраў єму Бог очи. То він и до нинї слїпий. А гадина казала: Я не буду кусати нїкого! Тай ї Бог так облишиў. Тай такі так було, що она не кусала нїкого; аж люди прогрішили сї, у молоду цетницю шили тай Бог ї спустили... То и нинї як би хто шиў у цетницю, то мусит єго гад сказити, аби не знати що".

(*Петро Попович*).

Digitized by Google

Як побачать гадину на весні (у перве), то приповідають:

„Най тобі буде добро про нас, а нам про тебе! Тїкай від мене, бо де тї сї додивлю, буду тї бити; абис сї нї цїлий рік не повиджела!“

Доки гадина не сказила чоловіка чи худоби, зветь ся непрогрішеною, і така по „Главі“[1]) ховає ся в землю, де пересипляє цїлу зиму й аж виходить, на Благовіщене знов на верх. Коли-ж котра прогрішена, тодї не має вже місця в землї, „єї знмльи сьвита уже не приймає, мусит зимувати на верхи; прогрішена притулит сї десь попри коріне, ци плиту и так зимує“. Гадина укусивши чоловіка, біжить скоро до води і, коли вона перетече, то чоловік гниє, коли-ж укушений перший вскочить у воду і умиє рану, то она (гадина) пукне.

Вірять також, що „як гадина укусит чоловіка, то ще відтак сїм рокіў ласує на єго маргу“.

Відтята голова гадини небезпечна також:

2. „Мій вуйко дизинтириў и спаў дилеко на лазу. Раз спаў отак (показує) на боцї, під головоў рука була. Чує, шось студене... Він глипнуў сї — аж то гадина на руцї... Він сї зхопнў, а она у каменище, а він буком по серед неї — она сї урвала та половина пішла у каменище. На зиму зійшла у хліў та 50 дробу (овець і кіз) скалїчила так, що кожде згибло. Потому догадали сї, що то є и шукали та найшли тот кавалок и убили, то уже було добре“.

(*Андрій Перожук*).

Гадина не вкусить, як хто натре тїло любистком, бо се зїле відганяє її, вона не любить того сопуху.

На вкушене гада помагають найлїпше баїлники. Самомуж дають ся раду так: „Як гадина укусит, то треба брати деветь плит (камінцїв) и шутрувати тими плитами то місце, шо она исказила тай водоў змивати; як вишутрує сї ту кроў, то то поможе“.

(*Андрій Калинюк*).

Дуже помічний також шлюбний пояс:

3. „Раз трафило сї на самого Илї, шо гадина укусила чоловіка. Але трафила сї жона, шо мала при собі шлюбний пояс та перевезала єму ногу тим поясом; та лиш поки тот пояс стояў, поти лиш дійшла спухлинина, а за пояс нї. Та з долини так напухло

---

[1]) Усїк гл. св. Івана.

Digitized by Google

було, шо уже далї пояса не було видно. Тай тот пояс не пустиў далї спухлини". (*Мих. Попович, Он.*).

Як укушений удасть ся до баїльника і сей йому побає, то гадина, котра його ушкодила, вже заклята і вже більше нїкого не вкусить.

Всї вірять, що: „Кожда гадина має 12 лабок. Один чоловік верг буў гадину на ватру та так полускала на кавалки, шо виґіли лабки у неї; такі лабки виґіли лиш, як игли дрібонькі, як у червачка малого".

4. „Оповідали небощик тато, шо раз роздражнили одну (гадину) то гнала сї за ними оттак, як з онтого верха до нас (1 км.); то як би не мала ніг, то чим би ходила; кожда має. Она так вам піде деревом, як білиці; з дерева на дерево ме скакати".

(*Онуфрій Попович*).

Між гадинами лучаєть ся така, що має на голові діямент.

5. „Одна жінка ишла собі десь ид худобі тай додивила сї у цекотї „тих" тілько — без ліку. А меже ними одна, невелїчка, лижела собі у кочілци, а на голові мала такі три ґудзички, так як горошки не дзернатї, дрібонькі, а блиск такий мали, шо з делику не мож було дивити сї. Она не знала, шо то тай побігла по свого тата, аби ишли дивити сї, шо то є. Розказала як, шо виґіла. А они уже добагли сї шо то, та побігли туди, та бо уже не застали — решта, ґемайнї усї були, а тої з діяментом уже не було. То як би маў той діямент, то він до усечиного добрий; шо би згадаў, то би маў. Як би буў який трафунок, то мож — як є тот діямент — заховати сї, шоби нїхто чоловіка не виґіў, де він є".

6. „Один чоловік переносиў оборіг з місцї на друге місце тай найшоў на підстеленю одну гадину, шо мала на голові діямент. А то старий буў чоловік, шо знаў, шо робити, як би ї имити. То аби маў шоўкову фустку — чистий шоўк аби буў — та ту фустку аби простелиў и на ту фустку аби ї нагиаў, то так би ї имиў, бо она така, шо як де иде, а хоче утечи, то зимле сї проступає и она пропаде не знати де и що. А він як сї додивиў, та за то знаў, за ту прахтику, як би ї имити, та лиш побіг ид хакі за тим шоўком, вертає сї, а ї уже нема...".

7. „Одному пастухови трафило сї, шо додивиў раз таку гадину, шо мала на голові діямент. Та не киваў ї тої днини, бо не маў тих способіў. Але другої днини узеў собі жвавого коне, тай назбираў два мішки піску, шутру такого дрібного, поклаў ті мішки на

Digitized by Google

коне и приїхаў на то місце, де ї виґіў. Излїз потихоньки з коне, зробиў собі розкіп, роздзївиў той розкіп и тим розкопом посеґ по ту гадину май ясніщу. Здоймиў ї з голови ти діяменти, сховаў файно, а ї верг назад між ти гадини тай сїў на коне и зачеў тїкати. А тота гадина, як зачела свистати — так, як добрий пастух — а то тілько сї їх позлїтало у мінукі, так їх густо ишло, шо піў морґ пляцу закрили гет; и усї зачели ити за тим конем. Але так ишли, шо и кінь ледво дихаў, так чвалуваў, а они усе поволи доганеют. Як уже тот пастух увиґіў, шо доганеют, а він того піску озьме, та верже; а они усї коло того піску загуреют сї, шукают, гадают, шо він верг діяменти. Они загурі сї, а він тим чьисом далї пройде; та так кілька раз его доганели так, шо уже не стало и тих двох міхіў піску. Так тоти сї за ним гонили, аж доки не залекіў за девету межу. И десь була близько хата, шо він крикнуў: несїт менї шлюбний пояс, але швидко! Тай вінесла ему якас там баба шлюбний пояс и подала. А він тогди на зустріть них простелиў тот пояс посеред дороги; тай они на то надійшли, то аж тогди сї вернули, а тот з тим діяментом укік. Тай відтак, що загадаў тай маў. Як мае велику роботу, дуже фабрику велику, то они (чорти) збігнут сї, тілько їх прийде, шо робили, шо хокіў. Як хокіў десь піти та аби его нїхто не виґіў, то ишоў собі из тим діяментом такі цїсаркоў, але виґіти — нїхто его не виґіў, як він схокіў. Шо забаг, то маў". (*Петро Попович, Он.*).

Крім того е ще біла гадина і гад мурашковий.

„Є біла гадина. Тоту, як би найшоў, та убиў и деветь раз готовиў, и потому тої юшки деветь раз аби кушіў, то би знаў кождого язика, и все трава би навіть до него говорила, до чого котра е. Але тота гадина дилеко у земли, не віходит на верх".

(*Андрій Калинюк*).

„У купинї кожґій е гадина — они без неї не можут бути. Они ї носет їду и годуют ї. Там у купинї е один мурашок гадечий, то той як укусит, то так, як гадина".

(*Андрій Перожук*).

Є також гадини, що мають більше нїж одну голову, вони зовуть ся „язями" (язе).

„Є такий пташок мацюцький, називае сї ріщеник; як би він не додивиў сї гадини 7 рік, то она віросте дуже велика и буде з неї вуж; а як би сї не додивиў ї ще 7 рокіў, то віросте ї друга

Digitized by Google

голова и буде из неї язе. Язе буде лекіти воздухами, а з рта сипле сї ї жьирь". (*Петро Попович, Он.*).

Язе, по кождих 7 роках дістае о одну голову більше, лїтае в ночи і тодї видно, як з рота сипле ся їй огень (себ то жьир, їдь).

Про силу гадючого жьиру розказують ось як:

8. „Трафило сї раз однї жінцї, шо била гадину сухим буком. Та ударила раз, а та прокигла сї и доўго стояла так, як пруг шторцом... стала на фіст і так стояла. Бо як бий ї сирим прутом, то она пустит у сирий бук жьир, шо бук від того потріскае на скалки — як від грому розсипле сї. Та як би чоловік держьиў той бук у руках, то би погиб на місци... То хиба сухим мож ї бити, бо як сирий, то мае у собі сік, той жьир піде горі тим соком і озьме сї до рук. (*Петро Попович, Он.*).

Кожда гадина мае в ротї жьило, яке мае чудну силу.

„Жьило вібрати гадинї тай запустити корові у ріг, то уже ніхто еї не відбере манну, бо она уже заправлена"; але молока від такої корови гріх дати за простибі, бо не буде приймлене". (*Семен Попович*).

„Добре покласти жьило у тюшку, то коса люто дуже косить; то уже коса — уважьивте — неў заправлена. Нема моцнїщого, як она (гадина)". (*Семен Попович*).

„Стрільбу мож также неў заправити. Кажут аби узеў еї, де сї найде живу, та аби ї загнаў у люфу тай закласти патрону и стрілити (але аби пушка нова, ше не стрілена). То, як у то стрілиш, аби лиш троньки куле торкнула звір, то уже з місцї не піде". (*Юр Остапюк, Ст.*).

Велику силу мае також прутик-однолїтець, коли ни розігнати гадини, як вони играют.

9. „Один чоловік ишоў тай здибаў дві гадини, шо играли. Тай узеў тот чоловік и прутиком доторкнуў сї їх, а они розскочили сї. Але тот не знаў, шо то уже за прутик и пішоў дальше. Приходит, а то під яблінкоў лиже чоловік и жінка; спет. Але він зажьиртуваў тай каже: А ви спите туй? и прутиком ту жінку жьиртком ударив. А тота як схопила сї, як пішла — гей вітер... Они гадали зразу, шо то за жьирт: але біда, жінки такі нема. Ну, питае тот чоловік усюди за жінкоў. — Нема. — Ходиў він до одної брехачки (ворожки), до другої — ради нема. Але прийшоў він до якогось у Ясїню. Тот туди шось пошептаў — пошептаў, а далї якис зело

Digitized by Google

поставвў у горщьи и приставвў у піч. Тай то кипит-кипит, а далї зачинає збігати... Иди, каже, уже жінка у дома! Приходит він ид хаві — тот чоловік — жінка якурат у дома. Она була дес аж онди у Переросли, тай той ї спровадвў. Доки кипіло у тім горщьити, доти она ишла, а як прийшла у хату, а то зачьило збігати".

(*Іван Кіндратюк*).

„Як би здибаў дві гадини, шо играют, або чьисом гадина несе жьибу у зубах — много виґіли — то аби легонько прутиком розігнати їх, то тот однолїтец будь до чого здалий. Ади, аби били сї, або у суперечцї два, то лиш тим прутиком доторкнути сї — ого! борзо розґілет сї. Або и у праві (процес судов.) він дуже добрий".

(*Петро Попович*).

10. „Оден чоловік найшоў деветь гадиніў у купі — одна коло другої у колесо, а головами до середини — и усї 9 так у гору головами гулькали, и свистали усї, шо дилеко було чути. Тай він вібиў прутиком усї тоти гадини и пішоў. Але зайшоў він раз на друге село до чоловіка — як то у нас кажут „мудрого". То такий буў, шо знаў до слабости, до худоби, до стрільбіў, до усякого. Тай тот пофалиў сї тому знахорови голоўному, як найшоў тоти гадини — шось зговорили сї и він приповіў сї — як їх вібиў. А той подумаў — подумаў и каже: А тос найшоў, чоловічку, щіскє, та не знавес пошінувати; лиш би тобі не бити їх, але урвати собі деветь однолїткіў и тим їх розігнати, аби кожда окремо пішла; то аж бис не знати, у яке право зайшоў велике, тай бис из тими однолїтками виграў, абис маў при собі; а як бис найшоў, шо на дорозї бют сї, то аби не знати, кілько люда било сї, то тими однолїтками махнеш з делека и они сї розійдут куди котрому".

(*Петро Попович*).

„Як би здибаў 3 гадини сплетені, то треба уломити прутик и удерити легко по головах усїм тром; як корова — не дивуйте — здує сї, то тим прутиком проганети, то подужеє".

(*Ілько Остапюк*).

Тепер наведу одно оповіданє, де бачимо віру, буцїм то і між звірятами є свої лїкарі.

11. „Оден чоловік найшоў коло якогось моста одну (гадину); найшоў одну и убиў тай відійшоў на бік. Але як убиў тай їму сї зробило шось так нудно, шо такі коло неї плюнуў. Але якось так удало сї, шо він пришоў назад на то місце, де ї убиў; приходит, а друга (гад.), здорова, обвила сї круг тої неживої та так фостом

Digitized by Google

мастит ї, шутрує; тай так до тої міри шутрувала, шо и та убита ожила. Але він убиў и тоту и тоту, тай зноў плюнуў. Приходит через чьис зноў на то місце, а там уже 3-та окрутила сї круг шиї и тиж фостом мастит и ти ожили. Ех, убиў він усї три. И так убиў до деўєть; як убиў девєту, то не приходила уже жадна. А то одна другу тоў слиноў, шо він — не дивуйте — плюваў, намастит, а они оживали. То длятого, як убий, то плювати не вілно, бо они прихоґі и тоў слиноў лїкарє одна другу".

(*Мих. Попович, Он.*).

Шкіру, яку гадини з себе зкидають, називають гадєчим лїновищем і приписують йому надприродну силу.

„Як віўцьи має мотелицю, то аби верг того лїновищі у корито из солеў, аби издаїла, то не згибне, поздоровіє. Але з неї (вівці) не мож уже нїчо дати за простибі: анї молока, анї воўни, бо би гадина кругом хати ходила; усе буде сї повижьити".

„Аби нїхто манну не відобраў у корови, то добре дати у соли лїновище здзїсти".

„Як зуби болє, то добре брати лїновище; то помагає".

„Як скло забє сї у ногу чи у руку, то кладе сї з другого боку (не з того, відки скло вбите) лїновище з гада, то оно віжене скло з кіла гет. Але як би приложиў відтіў, де пробито, то най бї' боронит; то скло пробило би цїлу руку и війшло би другим боком".

(*Андрій Перожук*).

„Як є гид у хакі (блощиці, таргани), то як би трафиў на таку, шо до того є (гадина), то добре узяти лїновище и покласти у хакі за драґарь (сволок), то гид пропаде гет. А ач буде, то оно уже до чоловіка не иде кусати; так задубіє и сидит. Або аби зноў укьити голову из живої и держьити у хакі, то такі гид уступит сї гет. Але то би уже знати, шо из такої хати — де то держит сї — то не гір дати нїчого жебракови, бо то не буде приймлене".

(*Мих. Попович, Он.*).

9. Ящірки.

Неменше небезпечними від гадини є веритільницї і гладун. Про них кажуть, що коли вкусить перша, то „треба злїчити кварту маку, то подужьиї", а вкусить гладун, то вже „злїчити би ґьилїтку маку", щоби вернути до здоровля.

Digitized by Google

Про дождьжьинку[1]) так приказують:

„У нас приказуют, шо з неба паде велика кульи, а у ті кули є дождж и тоти писані дождьжьинки; тота кульи пукає у горі, а дождж и тоти дождьжьинки падут на землю“.

(*Дмитро Попович*).

„Як перший раз на вéсні додиве сї дождьжьинкі, то перепускают ї до трох раз через руку. Відтак як — аби Бог боронуў — як би заслабла віўце, ци корова, то лиш тоў рукоў доторкни сї до трох раз, то зараз поможе; але на віґлї би доторкати“.

„Ще робет так. Як додиве сї перший раз на вéсні дождьжьинкі, то бéрут ї у руку, аби не ўтекла и розстелюют ремінь на земли и пускают, аби она до 3 раз перелїзла цирез ремінь, то потому не буде поперек болїти нїколи“. (*Юр Жолобчук*).

Дехто, врештї, радить, поставити ногу (босу), щоби дождьжьинка перелїзла через неї до 3 разів, то гадина вже нїколи не вкусить.

10. Жаби.

„Жьиба, то из паньцької ўложі, не из нашої, хлопської. То була панї, тай мала куму и побратима — пана. Тай она любила сї из тим побратимом тай из ним укіркувала свому панови — нїби шлюбному чоловікови — усеко на сьвікі; так на сьміх говорили. А Бог показаў чудо, шо то великий гріх, шо она укіркувала свому шлюбному панови, тай усї троє — и ту куму также — заклеў Бог, шо перевергли сї у жьиби. Они є у мори, там мают свої халýпки — они обї, и панїя тота и кума и тот побратим, и усї жьиби від них похоґі. Она, то жоўта, як цьвіт, а він, то файний зелений, як зелїнь (зелена волїчка). То чути, як говорі собі у воґі жьиби:

Она так жалїбно каже: Кум, кум, кум, позич полотна...

А кума питає: На яке? На яке? На яке?

А тота зноў жьилїсно: Пан — умер. Пан — умер. Пан — умер.

А кума питає: Коли? Коли? Коли?

А панїя каже: У читвер. У читвер. У читвер.

А тот побратим каже: А я тому рад! А я тому рад!

А она питає: Кумá, кумá, шос варилá?

А кума каже: Бурак-борщ. Бурак-борщ. Бурак-борщ.

А він каже: Бураки-ки-ки! Бураки-ки-ки! Бураки-ки-ки“.

(*Катерина Осташук*).

---

[1]) „Ящірка писана“ (salamand.).

Digitized by Google

„Кажут, шо як перший раз уздрит сї на веснї жьибу, то не казати би жьиба, але панна; бо як кажи жьиба, то она каже: „Ти ше не така жьиба“; а кажи панна, тай она каже: „Тай ти панна“. Тай не казати би скаче, але ходит, бо буде хромий“. На мою увагу, що я нехромий, хоча чи раз казав „скаче“, була відповідь: „Бо то, як у яку годину вимовити“.

В кінци „прорікають“ іще так: „Як жьиби на веснї грубі, то люди будут цїлий рік ситї, а як жьиби хуґі, то и люди будут сухі; буде кісно на хлїб“.

Ропуха сїра.

Про ропуху сїру (звуть її карапанею) не кажуть уже панна, але такі відьма. Бо вірять, що відьма, коли хоче відібрати у коров молоко, то уживає до сего карапанї, або сама перемітуєть ся на неї і іде до стайнї.

І так кажуть:

„Як карапанї иде у вечір ид хакі, або ид хлївови, то тото відьма ї наслала, аби відобрала молоко“.

„Як карапаню бий прутом, то из неї виходит крузь шкіру таке біле, як молоко“.

„Кажут, шо у вечір, як польигают корови, то приходит відьма, переверже сї у карапаню и дає у перед корові лизати соли, а відтак бере тай доїт корову на сїль и бере молоко гет“.

„Як би на карапаню стаў, то з неї бризґне таке молочко; а як би тото молочко капнуло на кіло, то у тім місци зробит сї бородаўка“.

„Як иде чельидь від короў и розсипає молоко — от ни уважьиї — то за такоў жоноў скаче карапанї и хлепле того молока: тай уже пішло молоко за неў“.

„Якби сї додивиў, шо карапанї иде від короў та аби добре вісвариў, то она піде у хлїў и віригає молоко усьо, и корова як тото зліже, або спасе из травоў, то молоко верие сї“.

„То, кажут, аби узети у торбінку соли (нашкробати) тий кинути у то карапаню, завязати добре тай відтак повісити тото над каглу; відтак підпалити би добре у печи, аби дим добре ишоў, то она стане кричьити, просити сї, а відьма, та шо ї наслала, прибігне и буде просити: Ей, каже, пускіт-пускіт, она невинна“.

„Кажут, як у вечір скачут коло хати карапанї, то аби узеў глу и нитку, и зловиў одну, та аби перешиў глоў крузь ню и про-

Digitized by Google

кигнуў нитку, то відтак як болит шия чоловіка, то аби обвезаў шию тоў ниткоў, то зараз перестане болїти".

(*Петро Попович, Он.*).

Жаба їдома.

„У нас є, шо їґє тоту велику жьибу, зелену. Мєсо, кажут, біле-біле, як риба, таке чисте. То то їґє, бо віяка бола сї не бере того чоловіка. То дуже чиста жьиба". (*П. Попович, Он.*).

Кумка.

„Тота маленька жьибка, шо кумкає, то она є май варкіща; то не чисте.

Онде М. тота любила дуже бабцї їсти. А єї брат вмиў тоту жьибку, кумку, и спік тай даў ї; на, каже, то бабец. Тай як здзїла, тай кілко дотіў росла, то така и до нинї. Она має тепер 30 рокіў, а тогди мала 12. (*Петро Попович, Он.*).

11. Ластівка.

„Перший раз як сї додивит чельидь ластіўки, то дуют ї на вустріть. Бо предут відтак та мотают, то як сї запутают нитки, то дуют юже на тото; то віби, шо ластіўка прудка дуже, то аби и тото сї прутко розпутало". (*Петро Попович, Он.*).

Як ластівка сяде на вікно, то се означає, що хтось з чельиди умре.

Ластівка з жінки.

„Буў один чоловік и маў жінку. Але тота жінка десь пішла — циби ї нагнаў, ци би як — так шо ї не було. Але потому она вернула сї ид хакі, а тот чоловік каже: А!.. ужес туй ластівочко?.. Тай як то віповіў у таку годину, а она лиш стала ластіўкоў и полекіла"... (*Анна Тимчук, Н.*).

Пор. Етноґр. Збірник, т. XIII. ст. 118—119, ч. 306.

12. Бузьок.

„Як сї додиве перший раз (на весні) бузька, то приповідають:

Бузьку, бузьку, у тебе волн на ўсе поле,
А у мене за маково дзерно;

Digitized by Google

А ти прийди у неґілю,
Я тобі и того уґілю". (*Юр Осташук, М.*).

13. Удуд (вудвуд).

„Як сї удуда уздрит перший раз, то сї їму приповідає, бо він так знїрує, шо буде сї цїлий рік чоловіку почувати; и спит, а він сї буде єму снити. А то шкодит, бо чоловік сї тим труждає. То сї каже: Удуде, удуде, птах є богато ружних на сьвікі, земльпних и лїсових; як они сї не можут повижати, так и ти не можеш мене знїрувати". (*Петро Попович, Он.*).

14. Зазуля.

Як на весні почують голос зазулї у перве, то ко-б хоть ґрейцарь був у мошенцї, аби зазуля не закувала без него, бо тодї й гроший не буде цїлий рік і зазуля знїрує. Длятого й дїтем завязують у сорочечку при пазусї грошик та кажуть надслухувати першого „ку-ку".

Зазуля з дївчини.

„Була ґіўка у полонинї з худобоў, та була сама. Але Осинаўвец переверг сї на леґіне, файного, тай ходиў там у полонину ид ті ґіўцї так, шо она дуже собі єго злюбила. Як прийде неґілї, або сьвето, то він не ишоў ид нї, бо він тогди не иде нїкуди, не вольному, а сидит у пущьих, у скалах. А она за ним плакала дуже тай усе заводит: Кукуку мій, Кукуку... бо він так сї називаў. Але раз якось мати єї звідала сї за то тай узела ґіўку ид хакі. А тота нїц, лиш плаче и плаче, тай усе свеї: Кукуку мій, Кукуку мій!.. Але мати излютила сї раз тай каже: Но, ти менї, каже, уже докоїла из тим Кукуком; бодайес, каже, кукукала поки сьвіта, та сонцї!.. А она тогди перевергла сї на пташка тай пішла у вікно... И донинї кукає; одна каже „куку", а друга каже „кукуку".

(*Петро Попович, Он.*).

Пор. Етноґр. Збірник, т. XIII, ст. 117—118, ч. 303—305.

Про зазулю записав я ще таке:

„Зазулї зносит яйце полонинцї (рід плиски) у гнїздо. А полонинка вимітує свої яйцї гет и висиджує зазулине. Потому мухами вігодує ї полонинка, а она як віросте, то знесе яйце другі полонинцї и тогди перемітує сї у половика и ловит малї пташки".

Digitized by Google

„Якби носиў у римени біб тай як зазулї закуе перший раз, та аби поклаў тот біб на видне місце, то она злетит и зїст, той чоловік буде дуже щьисливий“.

„Як би зазулї перестали сї на веснї одна другій глумити — одна каже на сїм дереві „куку“, а друга каже десь далї собі-ж „куку“, то би тогди „тот“ — оссина їму — шо у скалї розвезаў би сї з ланца“.

„Як зазулї кукае, то аби хрискьинин за неў кукаў три рази, то она клине, каже: Будеш кувати вітцеви и маттери свої!“

15. Дятель (жонва).

„Як би найшоў тої жонви, шо е зелена, ґіти — пташки тоти молоґі — а она робит собі гнїздо у дуже високім дереві, у май висшім, аби чоловік не ґістаў та аби тоти ґіти так забиў добре у дуплї — лиш уважьити би, аби не подушили сї — аби она туди не могла ґістати сї; а під тим цьвечком прибити кавалок дошки, аби мала стара на що сїсти. И она прилетит ид своїм ґітем, принесе їм їсти, и як додивит сї, шо они забудовані, то у мах піде у сьвіт, далеко піде шукаючи. Є таке зело у сьвікі — бо тота птаха знае, яке зело до чого подібне — то е таке зело, шо як того зела она принесе, там де ґіти забудовані, то аж би ни знати, як було забудоване гнїздо, то оно сї дотворит само, лиш дотулит до него. Она и два и по три рази иде по то зело, нїм добире. Иде перший раз, принесе, и не удаст сї; так литит другий раз... И так до тої міри,аж добере таке, шо гнїздо домкне; а зело тото лишеї сї відтак на дощинцї. И то зело, як би найшоў — уже котрий би маў щіске, то аби уже троха притерпіў, та заколоў ножем у правій долони, та заложив там зело и заліпиў папером, доки не заросте, то аби де замкнений буў, не знати якими замками, то вони сї ему допрут, лиш тоў рукоў сї докине. А як би его хокіў з пушки убити, то до него сї кулї жадна не возьме“. (*Петро Попович, Он.*).

16. Каня.

„Канї просит у Бога дождж у“.

„Як Бог сотворив сьвіт, то не було води лиш у однім озері, у однім місци. Відтак Бог зробиў таку фабрику, аби усе живина робила дороги, куди вода мае ити по ўсему сьвіту. Усека живина,

Digitized by Google

яка є на сьвікі, зійшла сї и чистила тоти дороги, а лиш одна канї не хокіла; каже: у мене є злотнї чобітки, та я би заваляла собі у болотї. Тай через то сказали ї Бог: Не вілно ти буде напити сї води з ріки, анї з поточини... Але она каже: Оўва, я и з дожджу напю сї; піде дождж, я напю сї, тай менї буде! Тай так и нинї она просит дожджу, аби сї напила. Як є спека, то она канькає; а піде дождж, то она сьиде на гилю и підойме голову у гору, роздзївит сї и так пє: кілько капне, тілько лиґне".

(*Петро Попович, Он.*).

Пор. Етноґр. Збірник, т. XII, ст. 28, ч. 28 і т. XIII, ст. 225, ч. 393.

17. Кури.

„Курітам не годит сї давати замінки, але сира; бо як давай замінки, то буде май білше когутів, а як дає сї сира, то білше буде куручок". (*Настя Осташук*).

„Кури не мож виганєти из хати кочергоў, бо половик ловит; треба гнати руками".

Курка „несе зносок" (послїдне яйце), з котрого можна виховати собі чорта.

„Первістцї (корова з першим телятком), аби дати від чорної куркі яйце издзїсти, то відьма уже не озьме від неї молоко".

Вірять також, що всяке „лихьи" має міць лиш доти, аж „не запіют кури".

18. Оса.

„Є політок такий, шо оси дуже лютї, то вітак зима буде дуже люта — студена".

„Як оси під верхом, то буде мала зима — а як у земли, у ґерах, то буде велика зима",

„Осечого гнїзда — пітре сї — и дают у кулеши або у молоцї малому псови, щинюкови, аби буў лютий".

(*Петро Попович, Он.*).

19. Чміль.

„Як очи боле, то бєре сї меду того від чмілїў, и тим медом мастит сї очи; то дуже помагає тото". (*М. Попович, Он.*)

Digitized by Google

ЧАСТЬ III.

Віруваня привязані до ростинного світа.

Тут наведу народні віруваня привязані до ростин.

Ростини ворожать смерть: „Як яблінку переверне (вітер) горі корінем, то кажут, шо мусит ґазда або ґаздині умерти“.

(*Андр. Перожук.*)

Дерево, то живина: „Ґанчувати дерево гріх, бо сам відтак мусит сї пошрамити“.

„Як чоботи мащені, а удре дерево підковоў та доторкне мащеноў холевоў, то від того дерево усхне“.

„Як покритка — не віведена — увійде у сад, то аби шос кивала, аби урвала овоч, то такі за ї руками ўгине. Через то, котрі хотет, аби файно сад кохаў сї, весело аби родиў, то як буде у мированю, то віходит из церкви так, аби не повертаў нїґде — нї у хату, нї у коршму, то приходит — не повертаючи у свою хату — але уперед у сад и три рази у кожду щепу утирае чолом и каже: Аби так до тебе лихи не могло сї узети, як до миру не може“.

(*Петро Попович, Он.*)

1. Лїс.

Відповідно до вірувань Зеленцїв, гірські лїси замешкують усякі духи і пламети; крім того в лїсї береть ся часто блуд та чути в ночи голос невидимого чоловіка або невидимої сокири.

„Є такі місцї у лїсї, шо чути як гойкае у ночи, але ид тому не мож сї обзивати, бо прийде ид чоловіку“. (*Павло Курчук.*)

1. „О тут над гатьоў, там е Росїщина — поле; там були з коровами пастухи и ночували у колибі. Чуют у вечір, а то рубае; рубае, ше й собі „гекае“. А далї зачьиў гойкати и пускати тото дерево. Пускае, а то гремит у звір, аж земле дріжит... Рано, лиш біг даў днину, пастухи поўставали и вже їх кортит дивити сї, ци много е дерева напусканого. Прийшли, дивет сї усюди — нема нїц“... (*Мих. Попович, Он.*)

2. „Из Филюком з Йосипом я робиў у бутинї; так, як то у нас по два люди на раґаши е, так я буў из Йосином. Разом чуемо, у ночи кричит из гори: Клай — гу! Але що кричит — не знати... Але разом чути — иде дерево; але то так шумит, шо страх... Ми из Йосипом крунули сї туди — а то чим блище, то слабший голос

Digitized by Google

пускає; а далї дивимо сї — а то тике пройшло ризами, як двиґарнїчка завéлике; через чьис и то пропало — лиш вихкір извіяў сї над нами"... (*Андрій Перожук.*)

„На веснї гріх на дворі прести, бо ліс буде клести. То як нима ще у лїсї листа на дереві, то він буде казати: Абис така оґіта усе, як я типерь".

2. Явір.

„Одна ґіўка збавила сї вінка, мала дитину и живу тоту дитину закопала у гноєву купу; она гадала, шо оно собі там сконає и нїхто не буде знати. И десь то у пару тижнїў, она десь туди зайшла коло того місця и додивила сї, шо зійшли два клинцї дерева якогось у тім місци. Байка, не добагає сї она, шо то зійшло, бо такого дерева ше не було, нїхто не знає; не микала она того. Але зайшли туди хлопцї-леґінї, шо служили у того пана, шо и она — и придивили сї тим деревам и увійшли до канцеляриї нд панови и кажут: Ми онди найшли таке дерево, шо ми такого не виґіли ше, від коли живемо. — Пішоў и пан подивити сї тиж и сказаў то обгородити штихьитами, аби то худоба не збавила, и каже: Як то підросте, то ми мемо виґіти, ци то добре дерево, ци нї. Так тото дерево росте очевиґічки, шо днини то на митерь уростає, тай на листу нима білше лиш петь зубцїў так, як палцї виґльидає, на долони. А тота ґіўка, шо поховала там дитину, то такі ґіўкоў и має страх, думає, шо то може бути; ци не може то бути подлуґ тої дитини, шо она там поховала. Має она гадку, аби того з тиха дес вімкла, аби не було знаку и того. Але не мож, бо то у острові, під варунком пан держит. Тоти явори віросли за пару рокіў, а такі ріўнї — мудрі би дошки з того були. Гомонит пан, шо би из тих яворіг звести. Так добаг сї пан робити собі поскіль. Скили тих два явори, порізали на тертицї, закликали стольиріў и зробили поскіль. Не богато пан на ті постели спаў, вішло письмо панови, десь ити на войну дилеку. Пан сїў на коне, поїхаў на войну, а панї тиж поїхали десь, а тоту поскіль зручиў пан на служницю, на тоту саму, шо закопала дитину. Так слуга тота и один леґінь, шо там такі служиў, спет у ті постели. А то сї так удало, шо тот леґінь штаўт тої постелї тато — бо то від него она мала дитину, тота служницї — а тота служницї приходит ті постели мама. Чуют они у ночи, а то каже поскіль тота: — Ци не кьижко тобі, братчику? — Ой не кьижко, каже, бо на минї тато лежит. (Бо тот не винен,

Digitized by Google

а она грішна, шо закопала дитину). Переночували они, другий день каже тота служниці тому слузі, аби де як тоту поскіль спалити, а другу зробити, бо она відаст. Тай так такі зроблено. Але у пана були два баранчики и ягничка, треба було дати їм пити води. Тай так сї трафило, шо гріли тоту пійку над ватроў из тої постелї, тай скочили из ватри два вуглики и упали у ту пійку. Слуги понесли ягнетам тоту воду и ягнета віпили, и тоти вуглики прожерли. Десь то у рік, ци як, уродила тота ягничка два баранчики, и оба були злото-голові. Кохали сї ті баранчики на великі и пан сї тому радує дуже, хоче їх тримати про красу. Але тота ґіўка дістала страх, шо и ти баранчики можут ї відати; она добагла сї, шо то уже гріх так запануваў, бо знає, шо над якоў ватроў гріли пійку для ягниці. Каже она панови, шо: менї сї сниў сон, шо як би пан тоти баранчики зарізали, та їли тото мясо, то були би віжлуном. (Бо ти баранчики, як були би доросли до сім рокіў, то були би говорили). А пан подумаў собі: Е, та ліпше менї бути віжлуном, ніж баранці тримати. — Зарізаў він ти баранчики, и сказаў слугам, аби тоти кишочки, шо є, ишли на ріку мити. Але так під варунком наказаў слуги, аби не дай Боже кавалїчок пішоў из водоў. Пішли они и миют тото на воґі тай говорі собі: Ей шо, шо пан наказуваў; ми умисне пускім кавалїчок, пан не буде знати. — Урваў оден кавалїчок и другий, и вергли тото у воду. А буў бідний чоловічок такий, шо ніц не маў, лиш жінку, а ґітий ні; тай тот чоловічок ловиў рибу и з того жиў. Пішоў десь той чоловічок на рибу и завудиў вудку, а то на вудку узело сї кавалок кишочки один, а далї и другий кавалок... А він пообзираў: Е, гадає, то сьвіжі кишки, добре шо хоть се є — бо не мож було рибки имити. Пішоў він ид хакі. Приходит ид хакі питає сї баба: А шо ти тудп, ци чей шо имиў? — Не имиў-єм, каже, нічо, лиш оди дві кишочки вівудиў-єм з води. — Добре, каже баба; буде хоть на вечерю. — Е, каже, ґідо, иди покладь то до комори, заўтра рано начинш тай буде ліпше. — Сховали тото у коморі и льигли спати. Рано пішла баба у комору тай дивит сї — нема кишочок, але два хлопці злото-волосї... Баба уходит у хату и каже ґідови: Нема, каже, тих кишочок, хиба два хлопці такі красні, шо мерехкотит від них. — Ґідо подумаў и каже: Може то нам пан Бог даў, шо то наше щіске... Пішли у комору и унесли тоти хлопці у хату. Тоти хлопці росли здорові и розумні, а баба и ґідо кішьит сї, шо то Бог даў, аби ґідо найшов щіске, бо від коли тоти хлопці найшли сї, то ґідо запоміг сї, стаў добрим ґаздоў; куди тоти хлопці підут, то приносї ґідови гроший без ліку. Так були у него сім рокіў, поки ґідо не

Digitized by Google

запоміг сї добре, а відтак сказали: Будьте здорови, ґіду тай бабо, бо ми идемо собі у сьвіт. — Пішли они у сьвіт тай ишли — кілько ишли, але они віжлуни, знают, шо кождий чоловік думає. Але знают они, шо у одного пана є весїле — а то у самого того пана, шо они відтіў походили. Приходьи они там, а то сї віддає їх мати. И от, як на весїлю, мати віддає сї та куружна — танцює. А они приходьи, однакі — оба на єдну здобу — сїли собі за скіл, а мати танцює, не знає, шо то ї сини. А они — має один волоський оріх и другий тай усе ти орішки підмітуют у руках и кажут: Цїт, цїт два орішки, татови й мамі на потїшки. — Тай на тім весїлю запросиў собі пан гет усї люди, хто на тім весїлю буў, хто би знаў віказати шо файного, може хто знає, де сї шо ў сьвікі діє, може шос такого диўного сї стало. Тай тогди хто шо міг, шо знаў, то віказуваў. А тоти хлопцї собі сиґіли, лиш слухали, підсьміхали сї и ти горішки підкидали усе у гору тай усе свеї: Цїт, цїт два горішки, татови й мамі на потїшки. — А так кождий, як своє віговорвў, каже тот один хлопец: Люди добрі, я би маў также шос исказати, може би хто послухаў. — И тогди росказали они, тоти хлопцї, як у пана служила ґіўка, як она сї избавила вінка, як мала два хлопцї, як їх закопала у гноєву купу, як тоти явори росли, гет усьо виказали, як они походили, и як сї на них заўвзели, и як їх кроў не могла пропасти. И тогди війшли из за стола и сказали: Наше имено — то дерево, яким ми росли — буде до суду віку рости по сьвіту на указ; нашим, каже, именем не вільно буде палити, бо великий гріх! — И тот пан зачьиў їх просити, аби они були у пана, але они не хокіли. Кажут: Нї, ми идемо усюди по по сьвіту и буґім приказувати, як то сї трафило и як то не може пропасти. Відґьикували сї: Ви тату і мамо, и ви ўсї, якисте туй є, бувайте здорови". (*Петро Попович, Он.*).

Пор. В. А. Клоустон: Народні казки та вигадки. Ст. 106—147.

Яворовим деревом нїхто й до нинї не палить, бо мовляв гріх — „явір з чоловіка"; також на листю з сего дерева не можна пекти коржів, бо то „долоня й пять пальцїв". Лиш як прийде „Сьвита недїля", тодї всякий нарубає яворових віток і „маїть" ними в хатї, хату й цїле обійсте.

3. Вільха.

„У вільсї є кроў того оссина", длятого она така червона".

Digitized by Google

4. Бзина.

„Бзина, то „его“ дрива“. Вірять, що в бзині сидить чорт й де ростина ся дуже розростає ся, кажуть, що там пусте місце („нечисте“). „Як би паливу бзину у хакі, то буде гид“.[1])

5. Папороть.

„На Ивана як би пішоу, де є папороть и аби вартуваў, аби не спаў и раз не клїпнуў очима, то би виґіў, коли папороть цвите: бо она одної мінути и зацвите и відцвите. То тогди аби допильнуваў, то би найкраще виглядаў на сьвікі. Шо би загадаў гадкоу, то би и ґістаў. Але тот цьвіт кьижко допильнувати, бо тоти Няўки, шо є у лїсах, то они тот цьвіт збирают. Як би сї удало, шо чоловік допильнуваў и узеў тот цьвіт, то они будут давати чоловіку, шо сьвіт коштує. Але то дуже твердого треба би, аби не відоймили від него; они украдут від него, шо и не буде знаў коли. Десь то сї трафило, шо два хлопцї-близнюки вартували и довартували. И ухопили они тот цьвіт тай Няўки, як надійшли, як зачьили мудрувати тай відібрали“. (*Петро Попович, Он.*)

„Оден вартуваў на Ивана, коли буде папорокь цвисти. Як прийшла тота мінута, коли мала цвисти, тоти чаріўницї, усї кілко їх є и відьми, прийшли и найшли єго, шо вартуваў. Тай они єму усєких страхіў додавали, аби укік, аби не вартуваў. Тай як зацвила папорокь, то виґіў, шо кращого цьвіту не виґіў нїґде на цалий сьвіт — такий блеск маў; але шо — не ухопиў го, бо тоти додавали їму страхіў, шо він не ўстиг на той чьис похопити; тай пропало... А то тоти відьми тим цьвітом из папороти укривают сї, шо їх не видно, як идут лихоґілити. Бо они тот цьвіт лиш покладут на голову — и уже цїлком укрили сї“. (*Семен Попович.*)

6. Цвіт щастя.

„Як би сї трафило, шо коси траву, а коса нараз лиш бренькне и розсипле сї, а нема каміне нїґде, то аби зібраў ту траву уважно у верету и виніс на воду тай верг, то усї трава піде доліў рікдў, а одно зело буде плисти горі... То як би то зело ґістаў, то до усєкого оно добре, шо би хокіў, то би маў; як би запустити у долоню, то би кулї не брала сї чоловіка так, як плити; а зноў,

---

[1]) Блощицї.

Digitized by Google

де приложиў би руку, то замки допрут сї сами. То від того зела так коса розсипле сї, але то кьижко найти". (*Семен Попович.*).

7. Громовиця.

Громовиця се дерево, в яке ударив ґрім.

„Громовиці як сї трафит, то того дерева нїхто би вам не узеў до будинку, хиба оттак на городню. Топити тим и на салаш нї, бо то на то дерево, шо убе грім, то ласуе грім три рази бити — міг би збавити хату. А як би топиў тим деревом, то би ґістав лїсову скусу. Тото така слабіскь, шо по під шкіру буде тріщьити, як докьинути сї так, гей дерево из гачуґьи як горит, то тріскае. То аби узеў громовицю та тим топиў у хакі, то зараз дісгане чоловік лїсову скусу; а то дуже нудно такому, то шось гей би ему по під шкіру скоботало. Нїц не пасуе робити з такої деревини, як хиба би найшоў файної такої, без сучі тай коби чистова (без смоли), то на усеку игру (інструмента), цимбали, на скрипку, на трумбету, то май здале". (*Петро Попович, Он.*).

„Оден пішоў за деревом у лїс тай узеў громовицю. Приніс ид хакі и порубаў на дрива. Як палвў ти дрива и падало на него таке, гей снїг, така опадь, а він то ловиў; на кілї (тїло) де упало и то тріскало. И потому волосьи из голови гет їму віпало, шо ни було и одного волоска на голові. А тот снїг паде на него и до нинї, уже до петнацїть рокіў буде. Але то другий чоловік не видит, лиш він видит, той де сї зловит — де то упаде — то чути як тріскае". (*Андрій Перожук*).

„Тріску из громовиці аби поклаў під вискік, де дерево вілїтае, як иде ризами у бутинї, то дерево буде сї бити на тріски; шо прийде яка штука (дерева) тай розлетит сї на тріски". (*Мих. Попович, Он.*).

„Як би найшоў смереку таку, шо грім увалиў, то из того буде май голосна трембіта. Але то би пти далеко... Як би так найшоў, шо чути, як у силї вода шумит, як кури піют — то буде из того нїма трембіта; голосу не буде из того нїякого"...

(*Василь Онуфрак, Ів.*).

8. Єва.

Єву (Ива, Ивина), уважають за деревину прокляту; її не вживають нї до чого.

Digitized by Google

„Як Христа мучили тай прибивали на хрест, то жадна дереевина не хокіла кіло Христово ранити, а лиш ива сї того приймила. И Жидова зробила из неї кілки и тими кілками прибили Суса на хрест; тому то ива проклята“.

То навіть у коледцї стоїт, каже: „Проклята Ива Хреста зрадила“. (*Семен Попович.*).

ЧАСТЬ IV.

Світ Духів.

РОЗДІЛ I.

1. Душа.

Кождий чоловік має в собі душу. З вигляду має вона стать білого ягняти, мухи, а часом (рідко) золотої птички або пари. Місцем постійного пробуваня душі є ямка під шиєю, голова, а дехто мовляв, душа є у чоловіцї — у серединї, і доки вона там пробуває, чоловік жиє; коли-ж душа вийде з тїла, тодї й житю конець, чоловік умирає. По душу приходить смерть, — яку зображають собі як людський кістяк з косою в руцї — і тодї душа розлучує ся з тїлом.

„Смерть приходит до голови; перший раз заболит єго голова, бо смерть бере душу. То гріх казати: Йой, менї гірко, бо то тогди аж горкий день приходит, як сї душьи з кілом розлучьиї: то дуже тяжко души кіло лишити, а кілу жикьи“.

(*Павло Курчук.*)

„Як чоловік умирає, то душьи иде иртом пароў, а як вішіют, то душьи иде — куди инде“... (*Семен Попович.*)

Коли душа виходить з голови, в такім випадку, в хвилю смерти, отвирає ся тїмя і „як би тогди тримаў руку там на кімени, то би чуў, як душьи иде“; опісля-ж тїменеві кости замикають ся знов. Вийшовши з тїла, остає душа в хатї, а коли небощика нарьидьит на лаву, сїдає єму в головах, де пробуває аж доки не „задзвонят по души[1])“. Коли задзвонять, вона виходить.

---

[1]) В церкві.

Digitized by Google

Зеленці вірять, що душа по смерти чоловіка ходить сім літ „по дїлам“, себ то мусить обійти всї місця, де чоловік бував за житя; всюди, „де дїлаў добре, ци зле“.

Длятого: „У нас як иде сї лїсом крузь чьигьир[1]), то прокрімсує[2]) сї чьигьир, аби сї чоловік не пообдираў — бо відтак як душьи буде ити по ґілом, то аби сї не обдирала дуже“.

(*Семен Попович.*)

В часї похоронів душа помершого супроваджає тїло аж на цвинтар; а там: „Як кіло закопуют, то душьи плаче, каже: Йой, а я де буду? А хрест — шо закопуют на могилї — каже: Не бій сї, я з тобоў“. (*Юр. Осташук, Мат.*)

Того дня, коли відбули ся похорони, у вечір сходять ся знакомі до дому, де був „мертвец“ на „посьвітини“ і так бавлять ся цїлу ніч, до раня. Домашні кладуть на „застілне“ вікно горнятко з молоком, а на те булку, в яку затикають горючу свічку: то для душі небіщика.

Нарід вірить, що душа приходить у сю першу ніч до хати і вечеряє. (Рано дають молоко і булку бідному, що вимітав хату по мерци).[3])

„Раз як уперла одна жінка тай як поховали — а она дуже божа була — тай сиґьи люди у хакі, як то у нас на посьвітинах, аж надлїтає ясна, так гей би злотна птичка; тай як прилекіла тай три рази гей би хухнула и похьилила сї у горнетко из молоком тай полекіла“. (*Юр. Осташук, М.*)

Душа часом і за житя чоловіка виходить з тїла, а діє ся се у т. зв. „непростих“: в такім разї западають вони в сон, а душа, вийшовши з тїла, іде на „гирц“.[4])

Нарід переконаний, що душі остають і по смерти тїла на землї, показують ся в ночи, приходять до дому, то знов разом із помершими панотцями заходять у церкву на „відправи“, а всї вони являють ся з тїлом і одежою так, „як лежьили на лаві“.

Вірять також, що душа помершого чоловіка мусить часом покутувати свої гріхи на землї; звичайно остає вона на місци

---

[1]) Густий молодий ліс.
[2]) Прорубує ся сокирою.
[3]) Смерть і похорони будуть описані в окремій збірцї.
[4]) Диви низше.

Digitized by Google

покути так довго, доки хтось із живих не звільнить її від сего. Дуже часто покутує душа в зміненій формі, в яких звіринних частях, або і звірятах.[1])

„За нечистоту, шо — не дивуйте — нечисто сї хрескьинин держит, то як чоловік умре, то душьи піде — не дивуйте — у безрогу, або у шкапу: така кара на душу. Та як у безрогу, то ше швидко сї спокутує, бо аби штири роки жила, то сї безрогу заріже тай душьи слобідна; але як у коне, то бідує доўго. Як прийде до Жиґіў кінь, то знаємо, який єму гаразд".

(*Андрій Перожук.*)

„Душьи, як грішна, то мусит испокутовати гріхи. Буде псом, не дивуйте, безрогоў, мухоў, осоў; тї так суджено, тї так: яка провина, така покута". (*Андрій Калинюк*).

„Як у неґілю курит люльку до служби божої, то вітак буде душьи у кінцкі голові, у млаці покутувати; и як плювала, шо курила, так и там буде слинити". (*Юр. Осташук, Мат.*)

„Як умерла тота Ю. В., то тогди такі издохла кобила у Ю. Тото для неї здохла, шо у неґілю палила люльку; то душьи у ні сїм рокіў мусит покутувати. (*Мих. Оленюк.*)

1. „Були два ґазди тай межували собі из „кавалками".[2]) Тай оден зробиў межу справедливо, закопаў плите у здоўж; а другий був напасний тай усе сьнгаў поза межу. А той, поклаў межу справедливу и каже: Абис ми відци не поступиў, бо туй межьи. — А той, того як не було, пішоў тай перекасуваў тоту межу; узьиў плитьи тай попереносиў далше. Але той справедливий не дивиў сї, стоїт плитьи, та стоїт. Тай косили так, як межьи показувала. Так було, аж той, шо посуваў межу, умер. Як умер тай уже покутує, носит тото плитьи. Але раз ишоў той ґазда, справедливий тот, пєний тай упаў якурат на межи и уснуў. Але то иде тай яйкає сї: Йай, йай! Де поґіти? Де покласти?... А тот прохопит сї — от як пєний — тай крикнуў: Шо яйкаєш сї? Таже відкис узьиў, там покладь!... Він не знаў, шо то тот, шо пересунуў межу. А душьи поклала камінь и каже: Прости кі, Боже, від усїх гріхіў, шос мене, каже, обвілниў від сего; — то уже не носиў каміньи".

(*Павло Курчук.*)

---

[1]) Є се пережитки з давньої віри у вандрівку душ.
[2]) Полем.

Digitized by Google

2. „Раз ишоў чоловік з полонини и надибаў у потоці кінцку голову; лижьила на потоці, а люди на то ставали — шо не було кладки — и переходили. А тот чоловік подумаў: Е, шкода, се є боже сотворіне — гріх на то ставати; та маў він палицю у руках и палицеў віверг на бік ту голову, на сухьи місце. А то тогди, з тої голови, промовило: Прощений будеш! — А чоловік питає: А ти хто є? — А з тої голови каже: Я є душа... А той чоловік каже: Ба як би тебе віратуваў? — А она каже: Та віратував бис, але будеш сім рік кожду петницю постиў; але так абис и дзеренцьи не перекусиў... Тай він так постиў, аж прийшов семий рік. Семого року ніс він до млина збіже, молоти тай коло млина забуў сі тай каже: Ба ци сухе дзерно? И одно перекусиў... Але прийшоў він на місце, де душьи та була, а душьи каже: Та шо, каже, буў бис ні віратуваў, кобис буў то одно дзерні не перекусиў; хіба, каже, будеш зноў сім рокіў постити... Тай той чоловік каже: Добре! Постиў він уже добре. Прийшоў він у сім рік там, де душьи, а она каже: Тепер ні виратуєш, але слухай, шо ти буду казати: Піди, каже, до склепу, купи шоўкову фустку; але шо будут, каже, правити, абис тото даў, абис сі не годиў ані слова. — Той пішоў, купиў фустку — якурат так, як казала, и приходит. А душьи каже: Зложи фустку у четверо и приложи до лівого ока; видиш ні, каже, лівим? — Троньки виджу. — Ану приложи до правого ока фустку, може — каже — меш ліпше виґіти? — Троньки ліпше виджу. — Тепер добре диви сі, але у одну міру, абис — каже — и не кліпауў. Тай тот чоловік дивит сі, а з тої голови кінцької війшло таке ясне, шо він аж зажмуриў сі, шо не міг дивити сі и питає сі: — А то хто таке файне? — Я душьи! Ти, каже, мене так віратуваў, ти мене так очистиў від гріхіў. А тепер, каже, диви сі, як я буду ликіти. — Він дивит сі, а то из тої кінцької голови віликіў такий файний пташок, цілий злотний... Тай як фуркнуў, а тому чоловіку віпало ліве око... таке файне — ясне було, шо як сьвітло брикнуло, то око віпало. Той чуў, як у горі промовило: Прощений, прощений, прощений будеш! И той чоловік жиў вітак доўгі літа и як умер, та ґістаў сі у одну годину до неба и на віки вічні з тоў душеў, шо виратуваў, веселиў сі у царстві божім".

(*Іван Крамарчук.*)

Digitized by Google

2. Мерці.

Наведу тепер кілька оповідань про мерців.

1. „Буў у нас чоловік, шо заслаб тай пішоў до Надвірної до шпиталю тай там и умер; та як умер, то єго поховали такі там у Надвірні. А єго потому земльи вимітувала з гроба, бо він переступиў присьягу — на фальч присьягаў — тай, має бути, такі „непростий“ буў. Потому мусіли зноў ховати кіло; духоўні закльили тай уже буў спокій“. (*Сем. Попович.*)

2. „Мама казали, шо тих К. як умерла тета, тай як поховали, то відтак шось місіць дождж ишоў; кажут, шо такі так ишоў, и ніч и день.. А она була непроста. Кажут, шо она як сї ўрóдила, то мала від разу усї зуби у рокі. А як ишла до шлюбу, то така була слаба, шо ї везли. Тай потому як ишла дуже злива, то відкопували гріб; як відкопали, то найшли, шо лежьила обернена на бік! Тай узьили и відтьили ї голову и поклали голову межи ноги тай закопали назад; тай потому дощ стаў“.

(*Юр. Осташук, Мат.*)

3. „Одна ґіўка була, шо усе у неґілю чесала сї; тай відтак у сто рокіў перекопували гріб тай найшли, шо голова не зогнила; так, як поховали, так була й дотіў“. (*Федір Оленюк.*)

4. „У піст, як є поклони, як люди вийдут из церкви, то прихоґі мерці на поклони. Раз одна жінка у той день присипльила дитину и спізнила сї до церкви; прийшла, як уже усї люди вийшли. И як прийшла до церкви, та застала там мерціў, шо били поклони. А там була ї кума — ніби также умерла. И тота кума каже тій жінці: Йой, кумко, а ти чого тут? Туй є мертві самі... кікай, каже, як можеш, але, каже, кожух на опашки, бо ми зараз віходимо... И тота жінка, як стала кікати, а мерці за неў тай догонили... Але она мала кожух на опашки тай они ухопили кожух, а она якось утекла гет... Відтак, на другий день, на кождім гробі було по кавалку того кожуха“. (*Іван Крамарчук.*)

5. „Раз ишоў паламар відкись тай здибаў на дорозї мерціў, шо ишли у церкву — у ночи. Тай здибаў и пізнаў, шо то живі так ни убранї — они були так зібрані, як лижьили на лаві. А він ишоў сам, а їх кілко ишло богато тай зачьили сї за ним уганьити, але він скочиў борзо за межу и они сї вернули“. (*Петро Попович.*)

6. „Отих К. отец ходиў по Ясїню скуповуючи віўцї. Тай як відтак помер — туй у селї — а Ясїнци вихоґі сюди тай прика-

Digitized by Google

зуют, що він ходит по Ясїню и скуповує віўцї. Кажут, що тогди буў, а тогди буў; а люди кажут, що він уже тогди не жиў, він уже даўно умер... А ти кажут: А шож він за чоловік буў, що по смерти ходит?... А то видко, що за один він буў". (*Юр. Осташук.*)

7. „О тої А. баба то такі, як умерла, то — кажут — що ходила по сьвікі умерла. Раз було місїчно, они сї диве из постели, а то лїзе у вікно біле тай пішло у полицю и трискотит шос туди. Тай відтіў ид коминови, трохи посиґіло на припічкови, тай відтак на поскіль и зачьило мурдувати матїр А., нїби свою доньку. А далї як прийшоў ї чьис, а она — як ишла — та ухопила замітачку, та тоту замітачкоў". (*Оленюк Ф.*)

8. „Раз она ишла дорогоў туди до К. на вечерницї тай здибає на вулици матїр (помершу); казала, як лижьнла на лавици, так здибала ї. Иде, з дороги не уступає сї; бо то як би мерлому уступиў сї из дороги, то би замордуваў; тай так ишли, що сї ударили о пличе. Потому тота прийшла до К. и уже не прьила цалу ніч, але плакала". (*Оленюк Ф.*)

9. „Там у ті хакі коло Штиніў спала одна ґіўка на поґі из лиґінем; а там умерла у ті хакі тота — Николиха називала сї. Тай она прийшла у ночи д' хакі та туди шось траскотїла, а далї пішла попід стайню и у якихось тертицях туди траскотит, а так пішла д' яблїнцї тай танцює коло яблінки... А тота ґіўка дивит сї круз ґьирку на тото, а далї переерстила сї и каже: Цур ти, цур! мое кіло живе обзиває сї до твого мертвого... А то лиш щезло"...

(*Оленюк Ф.*)

10. „Одному чоловікови умерла жінка у вечір. Не було близько сусїдів, нїкого не було в хатї, тілько він сам. Тай він сам обмив ї, убрав, положив на лаву, засьвітив сьвічку тай трохи сидїв, а відтак лег попри неї і уснув; они дуже любили сї. І так спав до ранї. Раненько пішов до попа, до дяка і такі тої днини ї поховали. По похоронї, десь так другої ночи лежит він на припічку, у хатї темно, але не може заснути. Нараз чує, отвирают сї двері і шось входит в хату і каже: А де моя люлька? — А она, небошка, курила. А він каже: Я дав за прости бі'... А она єго тогди за волосп тай стьигла на землю; він засьвітив, а то нема нїчого... Так він уже цїлу ніч не гасив сьвітла, але в хатї вже нїчого не бачив, хиба на подї шось дуже гримало. — Другої ночи вертає він пізно до дому, а то поза преслом так рівно з ним іде жінка. Він прийшов у хату, засьвітив тай не видит нїчого, лише чує, як у по-

Digitized by Google

лиця шось шукає, а далї питає: Де моя люлька? — На трету ніч пішов він до якогось другого чоловіка і зачьиў єго просити, аби прийшов ід нему на ніч, бо єму самому лєчно. І так они оба сидет у вечір і чуют, а то за столом так гей шось ходит. Они звернули оба очи у тот бік, а то коза облуплена задними ногами на лаві стоїт, а передними на столї... Тай они тогди утекли з хати гет. Тай потому ходив він десь до ворожки і она єму щось порадила так, шо жінка більше не приходила". (*Йосиф Осташук, Петрів.*)

11. „Десь даўно уже убило у бутинї чоловіка; при робокі, як засїгнуло го дерево, шо спускаў и погиб на місци. То заўжди нового місїцї, так д' вечеру чути, як там „гойкає". И то де лиш убє чоловіка, кажут, шо усе так гойкає. Нїби, як то звичай у робокі буїьде — ци у лїсї, ци на порташи — один гойкає, аби ріўно усї брали; усе: гой!... гой!... гой!... Я сам чуў тото. Я пас — прошу вас — пєкь рокіў худобу коло того місцї, де того убило, том чуў нераз. Усе у вечір, як сї о так уже змеркає, то уже чути — гойкає; и то май більше, як має бути якас нигода, заўжди нового місьицї. То ачби як, то чоловіку самому, прошу вас, льично; та я возьму нараз та стрілю туди... А то троха замоўкне, а далї нарешкі бере тай зноў гойкає... Тото як би шось так, то пес би обізваў сї... Нираз, як зачує чоловіка, або зачує шось инче, то шульне собоў он туди, шо аж пликьи розскакує сї, а тогди моўчит, анї обізве сї". (*Юр. Остапюк, Ів.*)

12. „Буў один пєниці; без горіўки не міг бути нїколи. И він раз у міскі упиў сї тай иде у ночи пєний из буком. Приходит на цвинтар и ходит. Прийде на один гріб тай усе буком лусне и каже: Оди, каже, мій тато умер — туй єго погребли, каже... Прийде на другий гріб тай зноў лусне буком: Оди, каже, мою маму гребли, а я ше сї, каже, ни молиў; я сї за ню типер відмолю — а усе буком трісне по гробі; так цїлу фамелїю віказаў, а усе лусне буком и каже: Я ше сї за него ни молиў, я сї типер відмолю. Припєничаў сї десь він уже над досьвітком и прийшоў до дому. Прийшоў из хакі тай шось задумаў сї, шо він пєний робиў по гробах тай набаг сї, шо він гріх робиў сьмішкуючи туди. Але була у него баба. Прийшоў він до баби и зачьиў уже приказувати, шо він робиў пєний. Я, каже, бабко, сеї ночи усї гроби обійшоў и буком биў... А баба була тиж „розумна", шо нїби знала до усьнкіх таких мудрошіў. А баба каже: Ни добрес робиў, синочку; каже: прийдут заўтра умерлі до тебе, та буде зле, бо они тебе здзїґет... А він сї так напудиў: Бідна-ж, каже, моя голоўко, шо я буду

Digitized by Google

з ними робити, як кілька зґрая прийде!? — А баба каже: Не бій сї! Маєш, каже, сиві воли; тоті воли маєш ше нинї порізати и порубати на кавалїчки, и піти собі у місто, купити 300 горньит и 300 лижок; и тоти воли зараз зготовиш, у кожґім горньити аби лишка була, и у кожґім горньитку аби юшка була; на заўтра на осьму годину, аби усьо було. Потому, каже, убереш сї на смеркь и льнжеш собі на лаву; але сам маєш сї убрати и сам маєш лаву зладити. Але маєш лежьити зажмурений, тихонько, гей би умер; бо як бис сї кинуў, то они би юшку вісербали, а тебе би здзїли на закуску. — Жьиль єму свої бики тирьити, але жикьи дороще, коби лиш та прахтика удала сї. Поїхаў він у місто тай справиў ти горньита и порізаў воли тай наварвў юшки и поскладаў тото у порьидку и льиг на лаві. Чує він у ночи, а то гуде, иде так, шо аж земльи дріжит. Прихоґі они у хату, тоти мерцї, и кажут: Е, він, каже, умер уже и про нас... Но, нїц. Сїли они кужде до свого горньитка и їґьит. Але гомоньит они між собоў: Но, каже, відки він знаў, нибощик, такий обід справльити и сам попри того умер? — А він тото усьо чує, лиш кьивати сї не кьиває. Тай умерлі попоїли, тай пішли собі гет. А він устаў, розґьинґнуў сї тай тоту хату запалиў свою и пішоў собі до баби и каже: Ой, бабко, я буду, каже, у вас сиґіти, я свою хату спалиў... Тай уже потому нїколи горіўки не пиў, бо горіўка го до такого привела. (*Петро Попович, Он.*)

13. „У нас коморуваў один чоловік из Чорного Потока тай росказуваў, шо єго брат издибаў сї раз из мерцем; шо умер там чоловік и єго брат ишоў у ночи тай го здибаў: гет буў так зібраний як на смерькь, як лижеў на лаві. Тай він так изжьих сї, шо лежьиў рік и мер“. (*Юр. Осташук, Мат.*)

*

* *

Звірята ходять по смерти також:

14. „Там під Облазцем буў старий міст. Тай раз їхаў туди один чоловік тай кобила упала из моста тай утопила сї у тім боўчи; — там буў великий такий боўч. — Та раз вітак їхаў один чоловік, від крамаріў, у вечір тай каже, шо дивит сї — а то иде сива кобила горі, муром; каже: Їду я швидче и она біжит, шо я стану и она стане; тай так гнала аж до горішного муру и там пропала“. (*Оленюк Ф.*)

Digitized by Google

3. Повісильники.

Чоловік, що відобрав собі житє повісившись, зоветь ся повісильником. Вірять, що „очкур тот, шо сї чоловік завісит, то добрий до „права“ (процес); „то хапают и ховльи“.

1. „Одна жінка у нас повісила сї у хатах, он там у панцьких. Та відтак пуджіла, як ї погребли и мусїли гет розібрати хати тай поноўльити на иньчім місци“.

2. „Даўно уже, одна ґіўка була у сповіди тай відобрала від душі чьистку; як ґістала від ксьондза тай назад вібрала из ирта — на якіс чьири — тай завила у папір ту чьистку и поклала у стріху у дома. Потому узьила волоку и пішла у оборіг тай повісила сї“. (*Семен Попович.*)

4. Потопелники.

„Як чоловік утопит сї у ріцї, то душьи остае у воґі до суду-віку“.

„Коло води у вечір, як сонце зайде, то не мож свистати, бо потопелники вихоґі из води и суші сї на каміньих; а як засвищи, то они спуґі сї и скачут у воду тай кленут“. (*Катерина Осташук.*)

Вірять також, що не годить ся, задля тої причини, „метати“ каміня в ріку (вечером).

1. „Раз пішоў один чоловік з лушницеў на рибу. Иде він горі рікоў тай рибарит — докі рибарит тай мече рибу у кошелик, а далї лушницї погасла; треба ити д' хакі. Але дивит сї він, а то сидит шось серед води на камени тай шось туди льопае у воґі... Ей шоби — не шо? Але дало му льик тай добаг сї, шо то потопелник. Та він переерстиў сї, а то лиш разом риба у кошели стріпоче сї и льоп! льоп! у воду, одна за другоў... А тот серед води — лиш заирже сї гей кінь“. (*Юр. Мельник.*)

2. „Таи проти нас була даўно берь; тай раз одна баба ишла и упала з тої бе́рьи и утопила сї. Тай казали ґідо, шо раз ишли у вечір д' хакі тай сиґіла тога баба на берьи... Диве сї ґідо, а то сидит на берьи, тай ґідо иде на берь, а то не пускае. Тай ґідо мусїў потому бристи у воду. Потому війшоў ґідо из води на беріг, а то з берьи тай скочило у воду“. (*Оленюк Федір.*)

Digitized by Google

РОЗДІЛ II.

1. „Няўки“.

Коли дитя „прийде на сьвіт нечьисне“, себ то без житя, або хоч живе, а умре не хрещене, то душа його тиняе ся опісля горами й лїсами, „клине своїм родичам та кличе ирсту“... „Як би тото хтось зачуў, та аби верг, шо мае на землю — ци би платок йикий, ци би и удраў из сорочки кавалїчок та аби верг и аби казаў: йикис хлопец, то ирщу кі христом сьветим и даю ти на име Иван (ци як там), а ґіўчьи, то Марійка (або як), и тогди, як верг тот платок, а оно собі здойме и летит до Бога“.

(*Василь Онуфрак, Ів.*).

Буває однак, що і сїм лїт промине, а душа дитяти не найде чоловіка, що поступив би так, а тодї іде вона на Няўку.

Няўки, се чудово гарнї хлопцї й дївчата, які лиш тим ріжнять ся від чоловіка, що тулів їх від сторони плечий цїлком отвертий. „У Няўки то перед так, як и у нас, а — не дивуйте — из заду цалом отворене так, шо усї ключі видно; всьо, гет до чиста — и утробу и серци и кьилюхи; усьо, що у чоловіцї, то усьо видно“. (*Павло Курчук*).

Няўки пробувають громадно, а похапавши ся за руки, творять коло і віддають ся шаленним танцям — „фуфелоў идут“. І в ту хвилю нїчого не видно, лиш „чирвонїї сї шос на кім місци, бо то из заду усьо отворене“.

Танцюючи співають. — Хлопцї:

Бодай тато не прощен, не прощен,
Що я умер не хрещен, не хрещен!

Дївчата:

Бодай мама не прощена,
Що я ўмерла не хрещена!

Буває також, що Няўки танцюють парами — хлопець і дївчина. Се, як мене впевнювали, много людий бачило й чуло. Однак не кождому вдаеть ся бачити щось подібного, бо „не кождий хрискьинин буде тото виґіти“ та ще й не у всяку пору; Няўки відбувають свої танцї лиш одного дня в місяци. Танцї такі не бувають без музик; при такій „оказиї“ пригриває Няўкам Осинавец на дутках.

1. „Буў один чоловік, стрілец, и пішоў у лїс за звіркоў. Иде він, кілко иде, дивит сї — а то лижет кози на якіс подинцї дилеко

Digitized by Google

дуже.. Приходит він май блище, чує, а то шось так файно играє — шо не чуў ніґде такої игри файної... Иде він на тот голос ще блище, бо рад би знати, хто то так играє файно; але чим блище — а тото не чути... Дес аж дилеко играє зноў. Е, чуў він дес, шо ид „нему“ не прийшоў би инакше, хиба би браў на себи обручіў; аби обручі вязаў на віґлї и митаў на себи — так аби укриў сї цалом тими обручьими — и так аби, у тих обручьих ишоў... И він так робит. Рубає гиле и гне на віґлї обручі и кладе на себи, а шо оден покладе, иде далше — и так присунуў сї аж там блисько, де музика играє. Дивит сї — сидит чоловічок, гей Жид, маленький так, як хлопчик, сидит собі на стеблї — як росло стебло високи и він собі сїў на то стибло и переплїў ногу на ногу и грає у дутки; а то буў „тот“, осина. А коло него танцюют по двоє ґіўчьит и по два хлопцї, з переду хорошого стану, а з заду нима ніц — усьо видно; такі Няўки. Тот играє, а они танцюют и такої собі співают:

Ґіўки кажут:

Бодай мама не прощена,
що я ўмерла не хрищена;

а хлопцї собіж:

Бодай тато не прощен, не прощен,
Шо я умер не хрищен, не хрищен!

Але то завоґі такі танцї, шо аж шумит, як идут; а тот усе играє тай играє. А тот стрілец дивит сї на тото и слухає „як тот“ играє и собіж узьиў бучок тай пальцьима перебирає и слухає, які то у него ноти; бо сесь (стрілець) такі музика буў. Як віслухаў добри тай пішоў гет. Тай покім изробиў собі, тот стрілец, такі цалом дутки, як „тот“ маў и играў. Та так пішли дутки“.

(*Петро Попович, Он.*).

Давнїми часами можна було бачити Нявки всюди, близь села, нинїж не так буває. „Від коли й чельидь (жінки)[1]) зачьила ходити в полонини, то они (Няўки) забрали сї гет из цих поблиських ґруніў полонин и пішли гет у май далші недеї“; себто у найвисші граничні пасма ґірські „де нїхто не зайде — хиба птаха залетит“. В таких то безлюдних й неприступних місцях святкують Няўки й нинї свої танцї, а де раз перетанцюють, там „трави не

[1]) Жіноцтво уважають за нечисте; навіть у бесїдї з інтелїґентною особою перед словом „жінка (білоґлова, жона, чельидина, кубіта, баба)“ кажуть в перед — „не дивуйте, шіную ваш гонір, шіную вас яко чесних“.

Digitized by Google

буде во вік". Показували менї люди місця, де — по оповіданю старих людий — танцювали Няўки. Є то шматки землї, з вигляду округлі, порослї имшьидоў; нарід зве сї місця *игровищами*.

„У Рафайлові є такі два ґрунї, як оден; — називают сї Близниці[1]). На тих Близницьих, кажут, Няўки цїлий рік гуляют; так фуфелем идут, шо — й не видно, лиш шумит на ґруньих. Так они йдут фуфелем цїлий рік, шо утоптают тоти ґрунї, шо так гладко на них, як на столї. Там на то місце, як би хто пішоў, на ті Близниці, то би пішоў у повітрю из тими Няўками".

(*Петро Цапей*).

2. „Раз иду я собі лїсом, а то так снїгом припорошило — новослїдиці пішла. — Иду я онди аж на переходах, дилеко, дивлю сї — є слїд маленької дитини на снїгу, пішла горі... Гей! а се шо? шо туй має дитина у такій пущи робити?.. Е, наложиў я у пушку патрони — гадаю, піду тим слїдом... Иду! А то — то не гадайте собі, шо брешу, абим так діждаў до салашьи ґійти, як вам праўду кажу — то провéло мене так до-брих три кілометра — шо нїби буў слїд — а далї під одноў гачуґоў — ищезло... Слїд буў до тої гачуґьи, а далї не видно, аби далї ишло и ни знати, де ґіло сї... То я сї доўго покім обзираў... А тото Няўка тота... Но, ужебим не віриў, алем сам виґіў на свої очи; так би я здороў. А деж туди дитина ходит у таких безслихах та безвістьих, за чим?"

(*Петро Остапюк*).

Няўки, буває, заманюють людий до себе, щоб „завести їх у безвісти".

3. „Небіщик стрий, як були леґінем, мали 24 роки, то спали на гороґі у траві, на самого Великого Ивана; казали ити ид церкві, а они не хокіли, пішли собі спати. Уснули, а то прийшла якас ґіўка и зганеї; каже: Уставай! підем, каже, у малини! Тай они пробудили сї, схопили сї, подивет сї на ту ґіўку — а тото иї виґіли, нї знали, шо за одна, а файна, шо раз. И тота так затуманила стрия, шо узьили сї тай идут за неў; так ишли аж онди до Узгаріў за неў: шо раз подивет сї на ню, а она вабит ид собі и сьміє сї, а они идут. Але дивет сї, а та ґіўка шораз далше сї робит тай на иншу здобу уже — уже на кони... Ага, уже добагли сї, шо то є! Але вернути сї дарма, бо она пустила такого тумана на голову, такий туман, шо не мож пізнати сї, де чоловік є. Але набагли сї, небощик, шо робити: изньили из себе сорочку и перевернули на віворот;

---

[1]) Сивуля.

Digitized by Google

а тота ґіўка — як то зробили — извіўкала на кони два рази и щезла... Они обернули сї ид хакі. Прихоґьит на те місце, де спали, та найшли на земли кавалок перстинї. А то була Няўка. То є такі місцї, шо як би уснуў на кім місци, то прийде Няўка и будит та так кличе за собоў, шо би ишоў Бог знає куди... А там на тім місци стояла грушка, де стрий спали и тристо рокіў мала, а не родила — таке місце було". (*Петро Попович, Он.*).

В Зеленици вірять також, що зле робить „кігітна"[1]) жінка, коли витягне з грядок майку, себ то галузку, яку заткнено на Зелені Свята; тодї приходять Нявки до неї в ночи, коли спить і ссуть її грудь;.. можуть також ссати дитину, а навіть мущину, а то за промах матери. Людина, яку ссуть у ночи Няўки, поволї видїє — марніє, аж у кінци, висохнувши до шкіри й костий — умирає. Що Няўки ссуть чіюсь грудь, пізнаєть ся по тім, що ссутки їх напухлі, а натиснути на них, виділяють з себе білу теч — молоко. —

І ще таке:

4. „Буў то оден віўчьирь-леґінь, шо пас віўцї у полонинї. Ишоў він раз из віўцьими и наґійшоў д' озерови. Але дивит сї, шо там у озері купали сї Няўки и додивиў сї він, котра найфайнїща тай ухопиў від озера єї фустку — що они якіс такі фустки мают — и укік... А она відивила сї, шо він зробиў и такі из озера тай за ним... Прилекіла, и зачьила просити у него тоту фустку, а він не хокіў віддати, бо хокіў сї из неў оженити. Тай так, шо она пристала. Извінчьили сї они и були у купі. Але десь раз пішоў тот віўчьирь гет, а она каже до єго маттери: Кобисти нї, каже унесли из комори тоту фустку, я би сї, каже, файно убрала... А стара узела, тай унесла; а тота — фустку на голову и як полекіла назад у гори, то уже ї більше нїхто не виґіў".

(*Петро Попович, Он.*).

Не забутиб і се, що „до Петра, аби не виходиў из худобоў на ті недеї, бо туди Няўки повітанцьовували такі місцї тай то худобі шкодит на дійло". (*Андрій Перожук*).

2. Чугайстирь.

В тїсній лучбі з вірою в Няўки стоять оповіданя про „лїсового чоловіка", Чугайстра (дехто каже Чугайстрин).

---

[1]) Вагітна

Digitized by Google

Є се чоловік заклятий другим, його сусідом, якому він колись докорив. „Иди — закляв сусід — абис буў до суду — віку по лісї.“ „Не клену кі — каже — абис умераў, але абис жиў у лїсах“... По сїм заклятю — висказанім у таку мінуту — пішов Чугайстир лїсами-борами блукаючи, де живе одинцем й до сьогодня. Лїтом й зимою ходить він дикими недеями й темними лїсами і „нїчо єго нї здзїст, нї ўбє, бо так єму зроблено“, Много вже лїт минуло, як Чугайстир покинув рідну хату, длятого „віковий він і льичний“. Одежі не вживає нїякої (та, що мав, улягла знищеню), а шкіра його покрила ся буйним волосєм — джеґом так, що „лиш зі здоби пізнати, шо він из чоловіка“. При сїм сповняє він страшну функцію — він є „смертю“ дла Нявок, яких мясо служить йому за виключну поживу.

Ось як він полює на них:

1. „Він зарие сї у лист, у лїсї, и чьитує на нї. А Няўка иде тим місцем — він уже знає ті місцї — и перескакує через то місце, а він лиш хап! а она йай! йай! а він щапаў тай розідре на двоє и їст“. (*Семен Попович*).

2. „У Сиготї трафило сї одним людим, тиж коло роботи у бутинї, шо прийшоў ид нїм Чугайстирь. Якурат піснули люди у колибі, а один якось ше не спаў, чує, а то шось чупкає на дворі та доперло двері у колибі и несе поперед себи на ріжнї ґіўчьи, Няўку тоту... А тот чоловік, шо ше не спаў, питає: А ти шо туй хоч? бо уже знаў, шо то Чугайстирь. — А він каже: Нїчо, каже, нїчо; хочу собі трошки меса сцмажити... Тай такі ту Няўку у ватру,.. віобертаў, віобертаў тай пішоў собі гет“. (*Петро Попович, Он.*).

Здибавши ся в лїсї з чоловіком, не робить йому Чугайстир нїякого лиха. Він просить його чемненько в танець, а відтанцювавши з ним „постановлений“ для него час пускає „партію“ у свояси.

3. „У Ясїню робили робітники у бутинї тай одному зломиў сї дишель. А він пішоў собі у ночи — аби нїби не збаўєў собі днини — пішоў рубати дишель; він зваў сї Юр, тот чоловік. И найшоў він якурат такий гладенький бучок, шо на дишель якурат, и укьиў того бучка сокьироў, чує, а то шось затріщит коло него... Дивит сї він, а то суне ид нему и каже: Добрий вечірь! — Тот уже сї испудиў, але каже: Добре здороўле! А то буў саме тот Чугайстирь. Але каже до него тот: Хоґь сюда Юрко! підеш зо мноў трошки ў танец! — Тай узеў того и веде. А Юр сї так спудиў, шо умирає зо страхи; шо тот уже каже, то він робит, бо боїт сї, аби не зги-

Digitized by Google

нуў... А тот, як узьвў єго у танец, як зачьвў ним замахувати, то виґіло сї, шо душу из него вітрьисе, а усе приспівує; раз обернут сї, то сьпіває:

Людже людже играют-сьпівают,
а ми собі такой так, такой так!

И зноў у другий бік...

А Юр маў нові постоли — то розбиў гет до чиста у тім танци. Бо Чугайстирь має уже установлено, кілько має танцювати, а як відтанцює, то лишьнї. Тай усе, шо раз обернут сї, тай тот співає, а відтак у другий бік. Відтак пустиў Юру. Приходит Юра у колибу, питают сї люди: А ти мой де буў? — Ой, каже, я там у лїсї мусїў из яковось бідоў танцювати... А они догадали сї уже, та кажут: А ти не знаў, шо то Чугайстир? То він тебе так зрихтуваў"...

(*Петро Попович, Он.*).

Ще таке про Чугайстра:

4. „У однім місци сї трафило, шо Чугайстир увійшоў раз десь на полонинї до колиби, межи віўчьирі. Віўчьирі спали уже, але прохопит сї один тай дивит сї — шось грибе у ватрі. А то Чугайстир увійшоў по тихоньки у колибу тай узьвў спудзарь и поправльнї ватру. А тот схопиў сї — той віўчьирь и каже: А чого ти? — А хочу, бим сї троха загріў. — А тот віўчьир ухопиў борзо сокиру та — гоп! з перед него обухом, а вістрьим у гору — и поддержьиў. Сїдай! каже. Тай Чугайстирь мусїў сїдати на вістрьи и каже: Ей, каже, пастушки, майте змилуванє надімноў... Бо той віўчьирь также знаў сї на таких усьиких мудрощах". Але він зловиў Чугайстра мізинчиками и каже: Не пущу кі! — Як нї, каже, пустите, то скажу вам, яка на вас заўтра пригода стоїт, шо можете сї постеречи ї. И каже: Заўтра займете віўцї з полуднї и як вас є туй три, так сї усї издрімаєте тай прийде, каже, медвідь, то вам кілко туй худоби маєте, то вам зопсує. Але, каже, як вас приседе дрім, то будете два дрімати, будете спати, а один мусит сиґіти. — И узеў єго назад тот пастух пальцьома мізинниками и каже: Иди собі! И він пішоў собі гет. На другий день, якурат, пополудню зайшли віўцї, а так їх дрім зломиў, шо ни годнї були ити за віўцьими; и два лїгли спати — якурат так, як казаў Чугайстирь — а один вартує худоби. Тай дивит сї, якурат віўцї, як шибнули собоў ид нему, а він лиш скричьиў: уставайте, братя, бо віўцї сї мечут — є звір! Они прохопили сї, а то идут по парі — два мидведї, воўки. Тоти врунули сї туди, скричьили — а тоти узьили собі по віўци и пішли у лїс. Як би буў не Чугайстирь — шо їм сказаў — то би були утратили усю худобу". (*Петро Попович, Он.*).

Digitized by Google

3. Лїсовики.

В лїсах також жиють люди — Лїсовики й Лїсовки, або Пастушки до звіри. Пояснюють се так: „То є так дикі люди и мают дику звір, як ми от маємо корови, конї, трусї, віўцї, пси". Отже у лїсовиків маржина, се: оленї, зьвірка (серни), заяцї; а медведї, вовки і рисї відповідають нашим-псам і котам. Пастушки сї свою звір обходять і пасуть пильнуючи при тім, щоб не сталось їй нїчого лихого. А трафить ся, що „рабшіц" убє що з їхньої худоби, значить се, що пастушка зле берегла. Кажуть, що як пасе дївчина, то труднїще звірину підійти й убити; колиж пильнує хлопець, зробити се не трудно: „Звичайно, ґіўчьи и у нас пилнує лїпше марги, а хлопец из хлопцем загурит сї, а худоби не сокотит".

Колиб хто хотїв сам переконати ся про істноване лїсовиків, то най би пішов у першу ніч, коли заберуть ся ґазди з полонин, і заночував у колибі, тодї міг би все бачити як найточнїще; першої ночи, кажуть, коли заберуть ся люди з худобою в село, приходять на їх місце лїсовики зі своїм товаром.

1. „Оден чоловік обночуваў сї у колибі на полонинї, такі у першу ніч, як худоба сї забрала. Разом слухає він у колибі, а то чути колоколїў, дзвінкіў — марга відзиває ся; и думає собі: Шо се може бути, шо ті гласи усякі приближьиют сї ид салашьим. Так чує, каже одна другі: Ти, Марусю, біжи по тельита, а ти біжи по корови; а ти, каже, Оленко, біжи ґілетки віпарити, наклади ватру... Так они сї прибирают корови доїти, гаркотьит собі. А тот у колибі сидит тихо, не показує сї, тихонько сидит. Лиш раз — одно улїтає у колибу, а він сокироў, вістрьим у гору... А она верещьичи на двір... Тай потому усьякими страхами єго пуджіли, аби уступиў сї из колиби — тай не хокіў, бо він знаў від себи тай єму нїчо не шкодило. Так до о піўночи він слухаў тото, а відтак тото успокоїло сї". (*Семен Попович*).

2. „Ходили рабшіци на оленї та прийшли десь на якусь полонинку и додивили сї, шо цїле стадо оленїў є. Они позривали уже курки, бити уже хокіли; уже один відтіў другий відтіў вібрали собі, у котрих роги май кращі, май веселїщі — лише було ударити, а то лиш разом загуде: Мала! Мала! Мала! — Але хто, що — не видно. — А оленї — лиш пирсли у лїс".

(*Петро Попович, Он*).

3. „Туй є — прошу вас — один старий чоловік, шо не любит бандиґі гнути так, як нибдин, шо плите — плите таке, шо гидко

Digitized by Google

слухати. Ну, то тот росказуваў, шо раз у риковище зайшоў десь у якис залім. Але дивит сї — а то вісімнаціть штук пасе оленїв, а один стоїт над ними, лиш дивит сї... Але дивит сї той — шо стоїт у заломі — и у тот раз усї пирсли, лиш чути було — як ликіў товар — то чути було: гей, гей, гей! Цалком так — прошу вас — гей би гнаў товар та каже: гей! гей! То до кождої звіри є постухи!" (*Юр Остапюк, Ів.*).

4. „У риковище на оленї ишли два стрілцї — як то у нас називают — рабшіци. Зайшли они уже дилеко у лїс, али чуют — десь плаче дитина... Шо то за біда? гей!.. У лїсї, у таких заломах, аби дитина плакала? Ну, се кара якас!.. Але шукают они по тихоньки, надзирци, дивет сї — висит у гачудзї на ворозках колиска, а ў колисцї плаче якас дитина; хвилькає туди — як дитина... Але диве сї — мами не видно нїґде. Попудили сї они туди — понудили, а далї, узьити одному та приложити люфу від пушки ид колисцї та туди колише; уже тоў люфоў — рукоў бояў сї, бо хто знає, шо то може бути? Шо дитина має робити у лїсї?.. Може то яка пламета, або що?.. Колише він, доки колише, доськь — шо дитьи уснуло. Незабаўки, незабаўки приходит мама тай несе ґійницю молока. Але тим стало льично, а она каже: Дьикую вам, каже, шо сти нї заколисали дитину, але — каже — добре шос, чоловічку, рукоў не колисаў, але люфоў, бо були би сти зле гостили... За тоту послугу — каже — за ту ґречність, шо сти менї заколисали дитину, то іґіт онди на прилуку, там лежит товар; можете — каже — убити собі одного бика, але більше нїц; аби сти нї ґійну корову не убили. — Тоти пішли на прилуку. Прихоґі — якурат, лежит товар так, як она казала; не потрібно їм красти сї — підходити, товар не боїт сї, лежит собі. И они вібрали собі одного бика, шо буў май кращий и стрілили. Тот бик лишиў сї на місци, а решта товара, як пирс — от так гей мрака, лиш раз, тай нема. То до кождої звірки є пастух, не кажіт!" (*Василь Онуфрак*).

5. „Ишоў стрілец у лїс тай найшоў колиску у ялици. Вілїз у ялицю тай тоту дитину украў из колиски. Приніс він спечу тоту дитину ид свеї хакі, а то була дуже делїкатна дитина, бо то Лїсоўка украла ту дитину у нашої віри — підміньила за свою. Але прибігла она за слїдом аж до него ид хакі. Але він зробиў такий купиршіў, деревище таке, заденчиў, аби вода у то не пройшла та поніс у Дунай и сховаў. Она прилїтає тай каже: Дес ґіў дитину? — Ой, каже, я ніс через Дунай тай упустиў у воду... Пішла она шукати... Прийшла над Дунай, розїбрала сї и скочила у присподню тай найшла

Digitized by Google

собі дитину. Але він вартуваў тай ухопиў єї шмакьи и сховаў. Але она єго так просит, аби віддаў, а він не хоче, каже: Я тебе возьму за жону. Она сї просит; а він не хоче й чути за то. Тай так було, шо она пристала на то. Тай они сї извінчьили, тай файно ґаздували и було у них ше білше ґітий. Але она єго так просит, аби віддаў ї то шмакьи, шо узеў. Але він знає добре, шо як віддаст, то она утече, хоць шлюбна; утекла би, лиш коби ґістала у руки. Але він жиў угай из того стрілченьи; она єму казала усе, де ґістане. И они так жили аж до самої смерти. Але він умер швидче, як она и буў спасений, шо зробиў таку річ — шо він єї увіў у хрест".

(*Семен Попович*).

4. Чорт.

З заведенєм християнської віри, приняла ся також і між нашим народом віра в Чорта[1]). Назву сю (чорт), рідко найдеш у Зеленици; звуть його звичайно Осинавец, (дехто вимовляє Оссинаўвец), він — цураха му, „тот", тот, шо у скалї, „тот — скаменїв би, тот — шо у тріскаx, тот з ріжками, тот — шо не вільно згадувати, пек му, а часом — хоч дуже рідко — диявіл, ґітько і луципер. Характеристичне се, що в розмові про особи, нїколи не чути самого слова „він", але все з додатком „ерщененький", або „сам". (Отже: „Він, ерщененький, коби здороў, поїхаў у місто"; або: „Він, сам, коби здороў прийшоў до мене"). Само „він", означалоб Чорта. Взагалї зі словом чорт обходять ся дуже обережно, рідко його споминаючи. І так:

Не годить ся згадувати чорта в хатї при малих дїтях (хиба, що скажеть ся уперед: Дух сьвятий при дитинї), при тяжкій роботї і в ночи.

Загально вірять, що Осинавец може збиткувати ся над чоловіком роблячи йому всякі прикрости, а часом і входить у него, а тодї мучить його немилосердно й „рощибає".

З початком не було лиш Бог и Осинавец", і то оден про другого не знали; Бог найшов Осинавця, взяв єго за свого першого товариша й зачав з ним сотворенє світа.

---

[1]) В оповіданях про Чорта є дуже багато пережитків давньої віри; йому приписано багато прикмет давнїх (вже забутих) духів, йому приписуєть ся немало функцій, які у далекій давнинї сповняв сам чоловік; в кінцї в оповіданях сих бачимо, як під впливом старих вірувань творять ся нові.

Digitized by Google

Ось оповіданя про се:

1. „Тот — цураха му — є так предвічний, як Пан Біг, лиш Пан Біг найшоў єго на мори тлумаком — шо не маў ні рук, ні ніг; але то було, поки землї не було. Пан Біг найшоў єго у шумі на мори и питає сї: Хто ти є? — Біда! — Ци буў би ти ні за товариша? — Або чому! — Даў му Пан Біг руки и ноги и узьиў єго из собоў. То они були перші — нікого не було, лиш Пан-Біг та він. Відтак они усьо сотворили, перший раз землю. Післаў „єго" Бог у море за землеў — аби землю сотворити; ніби верх морі так, як є тепер. Як єго посилаў, єму казаў, каже: Кажи, беру кі земля на боже имня. А він пішоў тай не казаў так, але каже: Беру кі земля на своє имя; тай не вініс ніц — не дало сї єму узєти. Другий раз післаў — тиж так само. Третий раз післаў го Бог, або він там вімовиў: Беру кі земля на Бо — на своє имя... Зачьиў, але повернуў на своє. Тай вініс лиш за ніхтьома, лиш за то, шо сказаў „Бо". — І як вініс и відоўбаў єму Бог из за ніхтий тото и каже: Льигай, Бідо, спи. — И як тот уснуў, Пан-Біг похікаў духом своїм ту глину тай пустиў на море и зробила сї земля. Тай тогди крикнуў Пан-Біг на него: Уставай, Бідо! — А він исхопит сї заспаний и як уздріў, шо то є уже земльи, а він скрутиў сї тай побіг шукати себі такої ґьири, аби укік назад у море — а то не було уже ніґде, бо була усьюди земльи. Тай він тогди зліпиў з землї чоловіка и зачьиў на него хікати, плювати, харкати, аби єго оживити, а далї телепає ним, шторцує — не мож. Приходит Пан-Біг и питає сї: А ти шо, мой, робиш? — А, каже, я собі зробиў товариші, бо ти, каже, маєш товариші, а я ни маю; хочу собі зробити также товариші. — А Бог каже: А деж ти годен собі товариші зробити? — Тай казаў єму ити від того гет и віверинуў того чоловіка, тим шо він — оссина єму — обхаркаў у середину, и оживиў єго и назвав єго Адам.

Файна земльи, то росла на боже имє, а він — оссина — зробиў гори и камінь; тай то росло на єго имє. Він хокіў, аби на божі земли повіростали гори у гору — докі він — цураха му — схоче; а Бог закльиў тай уже так обстало — шо віросло докіў, то уже и обстало сї так и до нинї.

Відтак післаў єго Бог по дзерно, аби засадити рай. Тай він — оссина єму — як ніс, то сховаў одно дзерньи під язик. Тай відтак Бог засадиў усьикий овоц, а він собіж такі посадиў у раю тото дзерньи и віросло из того дерево — ше більше, як ти, шо Бог садиў. Тай Бог завіў туди Адама и Еву — бо Бог зробили

Digitized by Google

Еву из ребра из Адама — и они мали пильнувати тот рай; мали ходити коло овоцу усякого, що там буў. Але Бог заказаў їм из того, що „тот“ посадиў, дерева їсти овоц. А він — осина — підійшоў Еву, вужем, и она издзїла один овоц, тай Адам їў тото и согрішили тай Бог вігнаў їх из раю гет“. *(Семен Попович).*

Пор. Етноґр. Збірник, т. XII, ст. 3—13 ч. 1—3 і т. XIII, ст. 217—220, ч. 382.

2. „Він“ буў у Бога май перший товариш, але потому, як прогнївиў Бога — що хокіў бути старший, як сам Бог, то Бог їго скинуў у безодні. То землї не було, лиш усюди вода — безодні. Але раз післаў го Бог, аби виніс из води з дна глини, бо Бог хокіў зробити землю тай каже: Иди тай абис казаў: Беру кі земля на боже имя. — А тот пішоў та видит цї, що казаў? Каже: Беру кі земля на своє имя! Тай докі вініс, а вода сполокала тоту глину, що несе. Так три рази було. Але як третий раз пірнуў у спід и каже: Беру кі земля на боже имя и на своє — тай вініс уже трошки глини за ніхтьома. И Бог переблагословиў и зачьила сї из того робити землы. А він, як то узріў, дуже сї спудиў, що не буде мати де сиґіти — що не буде уже безодні — и зачьиў дуже харкати — плювати на землю, а Бог переблагословили тото и зробили сї скали тай каже: Будеш сиґіти у плитю, у каміню до суду віку! То він и до нинї сидит у плитю, и танцює, и грає у скалах — то нираз чули наші люди“.

(Василь Онуфрак, Ів.).

Пор. Етноґр. Збірник, т. XII, ст. 18, ч. 10.

3. „На почьитку сьвіта Бог пастушиў и Осинаўвец. — Бог пас стрижки, а „він“ маў кози. Тай зійшли сї раз оба и заложили сї: котрий швидче буде на полудне пускати, и здоїт, и такий будз спрьиче, аби сї нїж уломиў, як буде краяти, то тот віграє и має собі узьити — як Бог, аби віграў, то має узьити від того кози, а як він віграє, то має узьити собі божі стрижки. Ну, рано поуставали и Бог пішоў из віўцьима, а він из козами; пішли пасти. Бог ходит собі за стрижками и грає собі у сопіўку, а тот — осина — играє собі у дримбу, сїў на скалу, а кози пішли скалами. Тай відтак, уже на полудне, хокіў Осинавец бути перший. Але кози — одни у скали, другі у смерекі повілазили, а він уганьиї сї за ними, аж упріў. А то кози, то такі єго вигадка — цураха му; тимой они такі піворотні, як и він. То кози ходили горі гачуґами так, як білиці, бо у них от туй (показує) на колїньих були пазурі, а роги були у перед загнені; тай фіст буў доўший так, як у віўцї за доўгий буў. Та то ходило, куди виґіло — по деревинї, по скалї так як білиці. То и нинї піде деревом — але хиба криве, на просте

Digitized by Google

не піде, бо уже нема пазуріў. — Тай він хоче то позганьити, а то сї порозбігало — ни може анї руш... Вілїзе горі гачуґоў та козу за фіст і верже у долину, а она зноў відти та на другу... Він за неў и за фіст, а фіст сї урве, а він неў кине на землю; він підбіжит усе та черькь ї за фіст и кьигне у долину, а коза запре сї пазурьими и рогами у гачуґу, а тот сїп, а роги сї щибнут, а фіст сї лишит у жмени; шо име, а коза зноў фітькне сї туди, а ґітькови — Боже прости — лиш фіст лишит сї. То тимой тепер нема у кози тих пазуріў и роги проскі уже, а фіст короткий и, як позадираў тогди до гори, так и тепер у кози фіст у гору стирчит. Бог тимчьисом пригнаў стрижки на полудне, здоїў и спрьитаў будз и поклаў, аби скікаў. А тот уже не міг уганьити сї за козами и зачьиў пликьим метати. Як стаў метати, то метаў до тої міри, шо зігнаў. Пригнаў ид кошьирі такий, шо аж капае из него — а Бог уже хокіў из полуднї гонити. Закроїў Бог будза, а ніж лиш пирс — уломиў сї; тай Бог віграў заклад. Забраў собі Бог кози, бо така була згода. Але три кози лишили сї ше у скалах, а Бог хокіў и ти забрати, але він — осина — віпросиў собі одно козьи та Бог даў. А він — цураха му — засилиў собі козьи ріжками за черес и пмиў за задні ноги — то козьи — и мецькае тото, а козьи як звеўкае усїми голосами, а він — цураха му — каже, шо то така игра у него (інструмент), шо то дутки. Відтак узьиў и злупиў шкіру из того козьити и приробиў тоти дувалки и жоломійку тоту, и бас той та ходиў собі лїсами и граў. То и нинї лупе живе козьи на ти дутки, бо як би не живе, то би голосу не мало". (Нинї сего вже не роблять). (*Петро Остапюк*).

Пор. Етн. Збірник, т. XIII, ст. 221—222, ч. 385.

4. „Раз ишли Бог тай надибали шум у мори тай из того сотворили „того — шо у скалї" и він стаў Богови за май першого товариші. Але раз шось він Богови посупротивеў, а Бог узьили и відогнали его гет від себе. А він потому зайшоў по тихоньки, тай украў у Бога ризи и укік... А Бог сказали Петрови сьвєтому: Иди, Петре, та скажи єму, шо я тебе — нїби — відогнаў від себе; кажи: Ми буґім разом товаришити. А відтак відокради від него мої ризи і кікай сюди. — А Петро сьвєтий прийшоў тай каже до него: Мене, каже, Бог відогнали, ми буґім оба товаришити. — А він тогди каже: Добре! Знаєш, каже, що? Я, каже, піду у море та найду такий камінь, шо ґістанемо сї до неба, але заклени сї, шо не відокрадеш у мене ризи... Тай Петро сьвєтий забожиў три рази, шо не відокраде. Тай тот пірнуў у мори, а Петро сьвєтий три рази хухнув на море тай стаў такий лїд дуже грубий, шо „він"

Digitized by Google

не міг відтіў війти. А Петро сьвєтий узьвў ризи и укік... А тот як вернуў из присподні — тай раз головоў дубне, а лід не пускає, другий раз дубнуў, а лід не пускає, аж за третим разом як дубнуў, а лід пук... Війшоў він из води тай як додивит сї, шо ризїў нема, а він тот камінь пустиў — шо вініс — и за сьвитим Петром... Доганьиї він Петра уже аж під самим небом. А Петро сьвитий як додивит сї, шо він уже близько тай спищьиў дуже — напудиў сї, шо сей може єго убити. А Бог сказали тогди: Не бій сї Петре! На тобі огненний меч тай тни єму одно крило, він упаде. — А сьвитий Петро як махнуў тим мечем и відтьиў єму одно крило... А він из одним крилом не міг уже удержьити сї у воздухах и полекіў, крукьичи сї млинцьи на землю... Тай як він лекіў, а пастирі додивили сї из землї, якого він млинцьи иде тай зачьили и собіж крутити сї; тай від тогди на земли танец". (*Юр Осташук, Мат.*).

Пор. Етн. Збірник, т. XII, ст. 3—4 ч. 1.

Від „него" походи також кінь і вовк. Ось про сотворенє вовка:

5. „Той — осина їму — зліпиў воўка из глини, гадає: Чикай, зробиў Бог чоловіка, а я зробю воўка и він чоловіка здзїст. Доськь — зліпиў уже того воўка тай каже: Уставай! Але воўк нї киває сї туди; нима у нїм душі... Він єго кладе на ноги, таке сї коло него заходит, а далї иде до Бога и каже: Оживи! — А Бог каже: Иди до него и кажи: Устань, воўче, изїж ґітче! то він устане. — Пішоў він д' воўкови тай боїт сї казати так, як Бог казаў, але каже: Устань воўче и зїж боже; так до 3 раз. Ало воўк нї гадки. А він прикигнуў єго ид вільсї и віліз туди у вільху и каже: Устань воўче... и.., зїж... ґіт...че! Тай лиш не ўстиг виказати, а воўк исхопит сї такі у тот мах — шульне сї ид нему тай хап єго за литку зубами, а то лиш кроў полеї сї по вільсї... А він прийшоў відтак до Бога и каже: Ади, Боже, шо воўк менї зробиў... А Бог каже: За то, шос рихтуваў єго на чоловіка! Типер, каже, кроў твоя лишит сї на віки на вільсї, а люди будут стругати из вільхи кору и будут варити и постолищі дубити твойоў кроўйу! Тому то вільха и до нинї червона". (*Василь Онуфрак, Ів.*).

Пор. Етн. Збірник, т. XII, ст. 25—26, ч. 23—25.

Тютюн також від „него":

6. „Той — Оспнавец — излютиў сї раз на свою макір и порубаў ї гет. А так узьвў, тай посік ї на кавалїчки и спорпаў у грьидку — нїби посїяў тото. И з того віріс тютюн; а він вігадаў люльку и даў людем курити, аби курили и плювали на єго макір. Тимой и плюют, як курі". (*Петро Остапюк*).

Пор. Етн. Збірник, т. XII, ст. 72, ч. 77—78.

Digitized by Google

„Він“, що є на сьвікі — мудрощі тоти — то усьо від него. Він вігадаў, де віз, де терлиці, де що є, то він усьо вігадаў. Але Бог усе від него відбираў и благословиў на народ“.

(*Павло Курчук*).

7. „Єму“ Бог даў буў хліб, даў му овес — каже: Твій буде овес! А він пішоў від Бога тай забуў. Так прийшоў до Бога назад питати сї: Я, каже, забуў... А Бог уже відобраў овес тай каже: Я тобі уже, каже, раз казаў, що то осет! А він уже иде и усе каже, аби не забуў: Осет, осет, осет. Тай осет и до нині єго, а овес Бог благословиў на людий“. (*Павло Курчук*).

Так було з початку. Опісля-ж по вигнаню Адама з раю жили люди з тяжкої праці, мали в спадщині первородний гріх тай далї обтяжали свої душі новими гріхами, до яких й до нинї н а м о в л я ю т ь ч о р т и.

„Чоловік би не грішиў, як би не „они“ суятили; але то „він“ чоловіка суятит, підкуплює, нудит, аби чоловік изгрішиў. Коло кождого чоловіка є ангіль и чорт-осина; та як чоловік зробит добре, то ангіль собі записує, а як шос изгрішит, то „він“ собі. То так у нас приповідают“. (*Петро Цапей*).

Перед приходом Ісуса Христа на землю, ішли душі померших „у А д“. Аж Ісус вивів їх з відтам і від тодї то також тратить свободу „найстарший диявіл“.

8. „Докі ше Сус Христос сї не народиў, то „він“ — осина — позамикаў душіў богато, и казаў: Я їх замикаю на вічні часи. Хиба би, каже, такий буў, що би сї народиў и умираў и воскресаў, то хіба би той їх вівіў з Ада. Вітак, як Сус Христос сї народиў и як умер, то Жиди пантрували, а душе Христова пішла тимчесом у Ад и пустила усї душі. Тай тогди зарюў диявіл на уси пекла... А Христос каже: Не плач, Ваде, на послїднім времю наповню кі самими сумареми; що чілка-пшеничка, то буде твоя“.

(*Семен Попович*).

9. „Сус Христос, як пустиў душі з аду, то „він“ — той май старший — злютиў сї дуже и завіў Суса Христа у свою хату: тай каже: Сїдай-ко на то крісло! — А там були такі ланци, що як сї доторкни, то они замкнут сї и чоловіка не пустьи. А Сус Христос каже: Сїдаймо оба! Тай тот — осина єму — сїдаў и торкнуў сї ланцїў тих тай замок сї. Тай він тогди зарюў дуже льично, а Сус Христос каже: Не плач аде! На кінци сьвіта, каже,

Digitized by Google

я тебе насичу самими корольими та беровами[1]), а шо утленька пшеничка то буде моя". (*Юр Осташук, Мат.*).

Пор. Етноґр. Збірник, т. XII, ст. 116—119, ч. 139—140.

Дехто каже інакше:

10. „На кінци сьвіта є два стоўпи тай Оссинавец тоти стоўпи гризе. Та уже піў перегриз, бо то він ид тим стоўпам прикований. Тай як перегризе тоти стоўпи, то буде конец сьвіта. То такі грубі, шо уже від коли сьвіт гризе тай лиш піў перегриз".

(*Павло Курчук*).

З подібними оповіданями вяжеть ся віра, буцім то коваль куючи зелізо, для того ударяє час від часу молотом по „голім" ковалї, бо — мовляв — тим способом зміцняє він ланцух, на якім прикований найстарший Осинавець.

„Коваль мусит поковтувати дурно у ковало, бо то на ланцух для „того" у аду. Шо робит, а усе хоть два-три рази коўтне дурно у голе ковало, ніби, шо моцує „того" на ланцуху".

(*Петро Попович, Он.*).

Не вільно також натягати пальців, щоб вони „тріскали", бо „то гріх великий! то тогди ланцух попускає сї на нїм". За для тої причини: „Як сиди, то не годит сї кивати ногами, бо то усе попускає сї ланц на нїм".

Врештї, розказують, з кождим днем у роцї стає ланцух тонший, аж коли зближить ся свято Різдва Хр., питає ся „той май старший" товариства, чи „иде ше кум до кума из вечероў? — То знов у Великоднї свята: Чи ходьит ше писані яйцї? Коли почує притакуючу відповідь „зареве на всї пекла тай як сїпне сї — аби урваў сї — а то ланци станут зноў на мірі". Найстарший чорт має цїлі полки своїх молодших товаришів, з котрих кождий сповняє іншу службу, а всякий стараєть ся придбати „адови" як найбільше людських душ. „Найгірший Синавец, то є хромий. То кажут, шо як хтось уже май більший грішник, то він єго провадит на саме дно до пекла, на зобіянову поскіль". (*Гнат Онуфрак*).

Пор. Етноґр. Збірник, т. XIII, ст. 223, ч. 389.

В понятю народа являєть ся чорт, як чоловік чорної краски з лиличими крилами та ріжками на голові; може однак свою стать після вподоби зміняти — „переверже сї в усьику твар крім одного пса". „Осинавец переверже сї

[1]) Війтами.

Digitized by Google

усьико, а на пса нї. Бо пес є дуже щире, май щиріще на сьвікі. От пса аби як бвў, то він злещит сї — не гнїває сї".

(*Андрій Перожук*).

Наведу кілька описів чорта:

„Осинаўцї виґіли старі люди. Він такий, як саджомет[1]), але має крила гей лилики, и має ріжки закручені так, як у барана, має фіст. Але він перемітує сї усьико, на кота, на чоловіка — усьико". (*Семен Попович*).

„Він — осина — так як чоловік, але має роги так, як цап и борідку и фіст такий гей у корови. Він — цураха му — льичний дуже". (*Андрій Калинюк*).

„Раз виґіў небіщик О., шо тїкаў горі смерекоў. То буў на ту здобу так як язьи; так — як є мальована язьи на образї. Лиш голова була так, як у лиса — лиш шо маў твар и ріжки козьичі и крила на ту здобу, шо у лилика, а дрябки — як у пса. Пішоў горі гачуґоў". (*Семен Попович*).

Давними часами являв ся чорт у наших горах дуже часто, тепер однак здибати ся з ним труднїще. „Даўно їх було богато усюди; так їх було усюди видно як звір. А тепер они покликані до усьикої служби". (*Андр. Калинюк*).

„Тепер „їх" не видно так, бо они мают ружні фабрики; они коло тих фірасїў[2]), коло колеїў, коло ружних таких... Они не мают чьису пустеливати, бо они мают свою службу, лїпшу як уперед, даўнїще; они ними комендируют, тими фабриками. А уперед було їх більше видно, бо они не мали шо робити, не мали служби коло тих машиніў". (*Семен Попович*).

11. „Даўно їх було видно. Оден чоловік косиў на поли при лїсї. Та докосиў сї до якоїсь смерекі тай гадає: Я буду тутки у холоґі косу клепати. Тай зачьиў клепати, а то — разом віхопит сї „той" — осина єму — из корінї; віхопит сї и — горі смерекоў... А він сї изжьих, тай там не міг голосу такого зробити — так сї напудиў... А „тот" — дивит сї на него відтіў, гей би го очима ховіў здзїсти. А потому чоловік глипнуў сї у инчий бік, а „тот" тимчьисом щез". (*Семен Попович*).

12. „У телефонї, то „тот" — осина — кьигне голос. То у зажондї сидит один у ті скринцї, а другий — осина єму — сидит

---

[1]) Коминяр.
[2]) Тартак.

Digitized by Google

у другі скринці, ци би у злїсного, ци у Надвірні, ци у Рафайлові; тай як пани хоки говорити, то він — пек му — покигає голос відци хоць у Надвірну, а хоць де (де є скринка); а так, як той пан говорит, то цесь покигає відтіў голос". (*Юр Жолобчук*).

„Кажут, шо у тельифонї є маґнес, але бо и маґнес не без „него". (*Павло Курчук*).

„Кажут, шо нїби у тельифонї є маґнес, шо кигне голос, але чому у маґнес бє такі грім; онди на тім боўдурі, шо буў коло старого заряду, буў такі маґнес, аби грім лиш у то биў". (*Андрій Перожук*).

13. „То кажут, шо у ті скринці, у зажонца, сидит Осинавец. Тай як зажонц хоче телефонувати, то крикне у ту скринку Осинаўцеви: Гальо! И він зараз біжит тим дротом, шо є по слупах — а тот дріт аж дзвонит, так біжит — и говорит тому другому панови, шо хоче зажонц". (*Юр Осташук, Мат.*).

„То дуже наказуют хлопціў, аби не коўтати каменем у стоўпи від тельифоніў, бо то як коўтай, то мож сї перебрати Осинаўці, шо Осинавец може улїзти у хлопці тай утинає ним". (*Іван Крамарчук*).

14. „Їхаў один чоловік у ночи з міста тай догониў якогось панка, шо ишоў собі посвистуючи. Тай панок зачьиў просити сї, ци би не підвіз єго ґазда трохи. Ґазда каже: Чому нї? Сїдайте! — Тай они шос собі говорили туди оба, але питає сї пан: Ци добре сї жиє вам? — Ой біда! каже ґазда. Даўно, то ще яко-тако було, але тепер — то дуже кижко... Як сї добре розговорили, тай ґазда питає, шо він за один, відки він. А пан каже єму: Я тобі — каже не скажу, шо я за оден, але ти сї догадаєш зараз. Даўно, то так само и нам дуже добре було. Що? Нїчогосмо не робили — от так проходжували сї поміж людьми; але тепер — повігадували якіс машини, тельифони, колїї, та біда знає шо и ми мусимо коло того бути. От як колїя. То бере сї нас по вісїм до одного колеса тай мусимо везти такі кигарі -- тай то нема, аби спочиваў, то мус на призначену мінуту бути на місци. Або тоти стоўпи, каже, шо є при дорогах — то на кождім стоўпі один з нас заўше сидит; тай у зимі, які морози, вітри, фуфели, то мусимо чіпіти на стоўпі, бо пан до пана як зхоче говорити, то ми один другому передаємо голос,.. Ми тепер дуже бідуємо — не кажіт! — Тай так їхали, шо лиш разом тот панок щез...". (*Йосиф Осташук, Н.*).

Digitized by Google

„Казали менї тато, шо колїя сама не їде. То колю кождого воза є дванацїть Оссинаўцїў, шо тручьиют. А „они“, як сї змучі, то идут — як колїя стане — грїти сї у тот комин; то на то там пальи“. (*Іван Крамарчук.*)

Додам, що й ровер уважають за щось несамовитого; звуть єго так, як і зелїзницю „луципером“.

Загально вірять також, що „єго“ можна купити і то, до чого єму треба. Оден купує „до гроший“, инший до „фабрикіў“ (підприємств), до худоби і т. и. Нема більшого богача в селї, щоб не посудили його про посїдане чорта. Чортів продають „мудрі“ люде, а куплений зветь ся „домовий слуга“ або „хованец“. По купного чорта удають ся найбільше до угорського місточка — Сигота.

15. „У Сиготї мож упитати такого земльиного бога, шо може не знати, шо зробити; шо чоловік забагне, то зробит. Там у Сиготї мож „єго“ купити и за два ґрейцарі, лиш аби не жьихаў сї єго. Бо то як єго купує, то він мусит усюди єму посьигнути. Він переверже сї на доўгу и обіве сї круг шиї, посьигне у вухо, у рот, у пазуху... То як би сї не здрігнуў, то продасть, а як сї жьихне, го такого купцьи не потребуют“. (*Семен Попович*).

16. „Як прийде купувати до Сигота, то він „питає“: Шо ми, каже, пишеш у сембрили? Ци пишеш сам себе, ци може маєш дитину, ци може пишеш худобу — абис не маў ї? Тай як запише худобу, то худоби не буде мати, а як дїтваха запише, або себе — то душьи пропала“... (*Петро Попович.*)

17. „Котрий хоче „єго“ мати, то иде до Сигота, бо там є такі, що „їх“ продают. Тай той, шо продає, уколе єго у мізильний палец, пустит кроў, и підпише єго кровю. Тогди кладе на скіл хрест з Ісусом Хр. и образ Оссинаўцї; и уносит єму деветь одноліткіў сирих тай каже єму брати перший и бити „розпньите“, аж поломит. Як поломит уже деветий тай тогди дуже упріє, а пан, тот шо у него сї купує, бере ручник и утре єго з того поту — а на ручнику відіве сї єго образ (купуючого); и тогди платит тому панови, кілько зажідає и він каже тому: Иди уже! Ти „єго“ там застанеш уже и дома. А як би на дорозї дістаў страх — нїби, шо він гріх великий зробиў, то тогди єго образ — шо лишив сї на тім утираннику — блїдне; а той пан, шо продає, бере зараз ніж, або револьвер тай прібє, або стрільнї у тот образ, а тому у той раз смерть. А як нїчого не розгадує, и укішний прийде аж до дому,

Digitized by Google

то „его“ уже застане — або котом, або мишоў, або мухоў, або доўгоў и дае ему їсти раз у добу. Він мае окрему лишку и миску и горщьи, а страву не сьміе солити. Тай від тогди уже тому ґазді добре веде сї — за яких петь рік стане богачем“.

(*Йосиф Осташук, П.*)

„Я чув, шо Осинаўцїў продают у Гошові“. (*Гнат Онуфрак.*)

18. „Тато приказували, шо оден пішоў до Сигота купувати „того“ — осина“. — Тай прийшоў там до якогось чорного пана, а той пан справиў его до якоїсь баби, шо мала їх у себе. Допитаў сї він до тої баби, приходит и каже: Я би собі купиў. А тота баба узьила и показала ему царство и пекло и каже: Продам я тобі „его“, але бути би тобі отуйка, у пеклї... Ну, тай він каже: Най — каже — буду туйка, лиш раз хочу его мати. — Ну, дала вона ему у фльищинцї и каже: Подиви сї! — Дивит сї він — а то у серединї, у ті фльищинї, таке гей пуголовицї; тай як то стало мішьити сї, як стало веркіти сї — и зробиў сї из того маленький Осинавец. Тай тота баба пересипала тото у ґумову фльишчинку и дала ему и каже: Цисю фльишчину мусиш носити ніч и день під лївим плечем. (*Федір Оленюк.*)

Чомуж продають чорта?

„Тоти, шо продают Осинаўцїў, то они сї ними служі, они ними комендируют. А як котрий пустий, то инак сї его не збуде — лиш продажеў; а продати мусит, хоть за ґрейцирь — за два, бо він инак не піде“. (*Семен Попович.*)

Понятя про домового слугу можна набрати з отсих оповідань:

19. „Я ходиў раз сам до одної у Ясїньи. Приходжу, каже: Знаеш, чоловіче, я тобі продам „его“, кобис устараў петку. Тай бис знаў, шо меш мати такого слугу, шо де сї повернеш, меш мати добро; якого схоч: ци до коров, ци до гроший, ци до права — до якого талану хоч, то тобі такого дам. — Гадаю я, гадаю и кажу: Е, не хочу я того добра! Порадь, шо знаеш тай иду гет. — Она шось туди баяла-баяла, а далї каже: Дай лева, та меш „го“ виґіти... Даў я лева. Она сховала. Веде мене у комору, а там темно сї, хоть гинь; такий менї льик дало, — але гадаю — най „го“ виджу. Стаў я у дверіх, а она доперла якусь скриню — а то відтіў віскочит; так видно було изньиў сї хлопец; чорний цалом тай сховаў сї назад у тоту скриню. А она заперла скриню и я пішоў гет“.

Digitized by Google

20. „Був оден богач. И маў тот богач „того“ за хованції у своїм салаши. Але буў у того богачьи и слуга, такі наський. И чує тот слуга, шо люди гомотьит собі, шо у его ґазди є „усьикі слуги“. А тот слуга буў прахтичний — з ріжками у того ґазди. Але уходит тот слуга наський у комору тай шось кивае туди, шось краў — не дивуйте. Тай бере шось туди, а тот хованец — лус! его у морду... Тай уже дізнаў и він, шо є у его ґазди; уже го більше не коркіло дізнавати сї, ци є акурат так, як люди говорьи“. (*Семен Попович.*)

21. „Ходиў чоловік до Сигота купувати собі „того“, як то у нас кажут домового служку. Тай купиў собі. И там єму сказали, аби нїм ид хакі дійде, то аби нї умиваў сї, нї ерстиў сї — бо „він“ утече. А він прийшоў уже на границю и сїдає полуднувати. Як пополуднували, переерстила сї его жінка — бо він из жінкоў ишоў — и він собіж — забуў сї — переерстит сї... Але устают они тай лиш разом додивит сї, шо „его“ нема; утїк! Нема шо робити, пішли они ид хакі. Прихоґі они ид хакі — є! Той дома поперевертаў усьо, шо було, побиў горшки, усьо понищиў! „Тот“ не кікаў ид свому ґазґі, але уперед пішоў та звоюваў у цего, а так пішоў собі... (*Петро Попович.*)

22. „У цего Ю. В. та є также „тот“. То, кажут, він собі держит его над горішньиком у ринцї; и у ринцї стоїт чоўник для „него“. Та дают єму їсти, як від корови молоко унесе; але то молоко доїт „їму“ на віґлї. То він его тримає до маєткіў“.

(*Петро Попович.*)

23. „Один чоловік маў домового слугу від гроший. Добре їму сї поводило, гроший маў до сита, але шось сї раз испротивиў єму — осина — и „тот“ пішоў собі від него гет. Але „він“ як ишоў, то не так и пішоў файно, але уперед назбиткуваў сї усьико на сьвікі из того ґазди — поперевертав усьо, де шо було у хакі, до гори ногами, загнаў тельи у скалу и пішоў“. (*Юр. Остапюк.*)

24. „Оден ґазда наймив собі „его“ за слугу. Тай питає сї „він“ ґазди, каже: Шо ми даш у сембрили? — А той каже: Шо хоч? — Каже: Як умреш, то менї даш свою шкіру. — Добре! — Тай відтак умер той ґазда, а у него були три сини. Тай казаў їм, як умираў, аби прийшли на гріб: старший першої ночи, середущий другої, а наймолодчий третої. Тай каже старший — прийшло на него ити сиґіти там на гріб — до середушого: Иди ти за мене. — Пішоў він, пересиґіў ніч и вернуў сї д' хакі; але як ишоў, тай обдер сї дуже на свербиузї. Питают сї брати: Йой, а ти чо такий

Digitized by Google

обдертий? — Ой, каже, ади як нї шось тамкі обдерло... Але пішоў він другої ночі сиґіти такі за себе; тай зноў нїчо не приходило. Але наймає єго наймолодчий, аби ишоў за него третої ночи сиґіти; дає єму за то воли, аби ишоў. Тай він пішоў изноў сиґіти. Але сидит він, дивит сї — а то їх иде „їх“ трох; сховаў сї він борзо за хрест. Тай їх приходит трох, розпечьитали гріб, викігли старого из домовини и облупили шкіру; але того не виґьит за хрестом, шо сї дивит. Тай берут „тоти“ три, як здоймили шкіру, саджьнють домовину из старим зноў у яму... А тот тогди из за того хреста — хап! шкіру тай сховаў під плече. Але вони війшли відтіў из ями, засипали, дивет сї — а шкіри нема... Тай узьили сї тогди и бют сї из за тої шкіри; той каже: Ти узьиў шкіру! А тот каже: Ти узьиў; тай так сї били, шо аж посідали. Питає сї один другого: На шо тобі тої шкіри? — А оден каже: Ай, овори! Я, каже, служиў 50 рік у того ґазди из за тої шкіри; я, каже, за тоту шкіру богато би собі душ заслуживў, шо були би мої. Я, каже, буў би изшиў з того бурдюг, тай набиў у то букового листу тай у ночи — як хто би ишоў — то я серед дороги тим міхом, тай він би умер зо страху, тай душа моя... Тай они сї так били за ту шкіру, шо і кури запіяли и пощезали. А тот чоловік запросиў відтак ксьондза, тай зволили розкопати яму и закопали ту шкіру у яму“.

(*Федір Оленюк.*)

25. „То як купуют „єго“, то „він“ служит того чоловіка до старих літ. А потому, як заслабне, то перед смертиў Осинавец не не дає єму сконати, бо они мают таку угоду, шо як буде умирати, то „він“ буде го мурдувати, мучити, аби душу имиў. Як вітак ime душу, то несе ї у пекло и передає старшому так, як слуга ґазґі“. (*Т. Онуфрак*).

Чорта однак можна і самому виховати:

26. „Як хоче мати хованцї, то бере собі під ліве плече яйце — одно добре тот зносок, а друге добре благовістне яйце; але з того благовістного, то буде гірший, май лютий буде. И сїдає собі під горішньик, тай так то яйце держит під плечем девет діб; але так сидит там, шо нї умиває сї, нї Богу сї не молит и не можна му навіть и згадати за сьвєтцїў. Тай у девет діб поставит то яйце на горішньик, на ґьиру від горішньика, тай девєтої доби уже говорит там, уже сї из яйцьи обзиває: Яку ми симбрилю меш писати? — А він каже: Сам себе; або як дитину, то дитину. — А до чого нї, каже, хочеш? — То там уже каже, до чого. И уже“. (*Петро Попович*).

Digitized by Google

Дуже багато чортів гине від стріл св. Ілії.

„Він — осина — у день не має до чоловіка моци, але він сидит у скалах и укіркує Богови, а Илий стрільнє у него громами“.
(*Павло Курчук*).

„Як гремит, то аби уважьиў, аби не була штанка на чоловіці закочена, бо Біда — осина єму — ласує сховати сї туди, де закочене и грім може убити. Илий є до того, шо бє „їх“ громами“.
(*Андрій Перожук*).

„Як гремит, то аби вікно не було доперте, бо „він“ — цураха му — ласує ўскочити у хату, то грім може через „него“ запалити хату“. (*Павло Курчук.*)

27. „Тот — осина — ховле сї, а грім бє у него. Кажут, шо за сїм рокіў усе одного убє, бо „они“ дуже сокоті сї. Найбільше они ховлї сї під неґілну тріску — шо чоловік шось у неґілю майштрує, шо є тріски, а він як сї під ту тріску сховле, то єго нїчо не годно убити. Як у котрого уже грім ударит, то из него нахоґьит кроў и кремінь из того набою, шо Илий стрільиґ. Кроў, то буде такоў букатоў — гей кавалок меса спаленого; то дуже мудре, до короў тота кроў; нїхто від тої корови не відбере манну, аби даў тої крови лизати из солеў. А у сїм рокіў мож найти тот кремінь, де єго убило. Той кремінь котрий би уже найшоў, то аби сховаў, то як сї захмарит, то може виґіти крузь тот кремінь, коли и відки бурі надходит. Раз наш Иван найшоў онди на Прелуках такий кремінь коло громовиці, та файний буў, гей би на токарни вироблений. А нїколи тот кремінь не стигнуў — ци файно, ци негода, то угай буў теплий — загрітий. Так буў за великий як горнец у кварту“.
(*Петро Попович*).

При всїх однак роботах, де знаряди уживані при тім творять хрест (пр. різанє дерева пилою в лїсї і на трачках, сверлованє дїр), як також у місцях, де є хрест чи єго знак, чорт не являєть ся нїколи. Він хреста боїть ся не менч, як свяченої води і всего, що свячене. Ось одно оповіданє про те, як чорт вийшов на сїм, що хотїв пізнати спосіб різаня дощок на трачці, а не добаг ся, що пила і дерево, яке ріжуть, творять хрест.

28. „Різали два на варстаті дерево на дошки поздоўжноў пилоў тай розпучили кімак (той, шо різали) клином — уже до половини буў розрізаний, то аби лекше різати, то забили у кінци клин. А він — пек му — усе хокіў наўчити сї коло таких робіт, шо

Digitized by Google

хлопи робе, шось хокіў и там трібувати, ци би не потрафиў. А тот оден, шо різаў из долини, прийшоў и вібиў клин; а він — осина — сиґіў на кінци на самім урізї так, гей на кони; а той, як вібиў клин, а то его имило — не дивуйте — яйцї, шо дерево сї збігло без клина. А він — пек му, осина — як з'яйкаў сї, шо аж у ухах затріщьило тай просит сї, аби го пустили... Тай біду пустили. А він — осина — їм сказаў: Уже покіў тої роботи, то я туди не піду, бо там е хрест тай то хрест мене так покараў".

„А то пила и кімак то хрест, а їму не вольно там бути, де е хрест". (*Семен Попович*).

Щоб забезпечити ся від чорта, добра свячена крейда, якою зачеркнути би кругом себе колесо; поза сю лїнїю чорт не ступить, бо „то его пече".

Молитва проти чорта така:

Молитва оружна.

29. „Оружня на диявола хистия дали ес Бог трипишчать якому назоряти на силу его. Яко мертви оскришать смерькь уклонишче о ради. Кланяемо сї христу твоему воскресеніе Господи, христу твоему владико, животому духуненія, небриженія дуже кіло мудре. О терпізная, о любезная, даруймо достойноскь владико царю дезмолїте не осуждати брата моего. Боже наш благословенно молїти нас! Молїте за нас сьвикі апостоли, пророки, мученикі, ангелюхранителю храни души — кіло грішне, покаяние подобіти. Боже милосерний буди нї грішному, помилуй! Без чіслам согрішиў, буди нї Господи, прости менї грішному"). (*Анна Жолобчук.*)

Сю молитву говорить ся, коли Чорт „учіпит сї хрискинина".

Колиж трафить ся, що „ніч захопит хрискинина у пущіх, у лїсах", то перед сном відмовляе таку молитву проти лихого:

30. „Коло нашего двора камньина гора, осиковий кіл, огненна вода; шо буде лихьи йти — на гору сї ўбе, на осиковий кіл сї прібе, в огненї воґі згорит! Сидит на наших воротьих Михаїлко, Козьма, Єлия в червоних чоботьих, з ясним мечем: шо буде лихьи йти, то буде стинати, а шо добре, то буде ид нам пускати"

(*Юр. Осташук, Мат.*)

Катерина Осташук відмовляе сю молитву так:

31. „Коло нашого двора камньина гора, осиковий кіл, огньина вода; шо лихьи иде, на гору сї ўбе, на кіл

Digitized by Google

сї пробе́, ў ріцї згорит. Обійде та казочка докола нашого дворочка й сьиде собі на воротьих ў червоних чоботьих з огненним мечем — шо добре, пускае, шо лихьи, стинае".

Колиб чорт напав у ночи, то К. Осташук радить відмовити:

„Сїмдесьить вір е на сьвікі и 70 язикіў; як не може язикі злучити, однакі слова говорити, так не може сї нас ирщених все лихьи узьити".

Загальнож вірять, що „в таку пору, коби набаг сї у котрий день було Благовіщене, то лихьи уступит сї".

Кождий чоловік, що не е — анї перваком, анї мізинком, може в ночи дуже легко здибати ся з чортом. Звичайно „чіпаеть" ся він людий — на роздорожах, у „пущіх", та в „пустих" хатах. Є однак і люди, котрі можуть „его" на чоловіка наслати, щоб над ним „збиткуваў" ся.

32. „Скоро би кілька рокіў не ходиў до церкви и до сповіди, то буде сї го чіпати, буде сї сьмішкувати. Або е зноў такі мудрашки, шо можут его наслати чоловікови, аби шось віробиў. Туй оден буў чоловік такий, шо наслано на него „того". А той его сьмішкуваў, прильигаў, пуджіў у хакі. Але хтось его відтак порадиў, аби „его" свьиченоў водоў вігнаў из хати. Тай він осьветиў хату цалом сьвиченоў водоў, аби він не маў моци ити у хату куди небуґь, а каглу лишиў не сьвичену. Слухае він — уже вартуваў, бо він кождої ночи приходиў — гопнуў „він" из кагли на припіч; а він вартуваў у сїнех, той чоловік. А тот чоловік тогди покропиў и каглу сьвиченоў водоў и увійшоў у хату, а тот сидит на припічку. Питае сї его тот чоловік: Чого ти прийшоў? — Ай бо я маю претекцію. — Хто кі наслаў? — Ой не скажу, бо нї не вольно. — А прийдеш ше сюди? — Нї, не прийду більше, лиш пусти нї. — Тай той чоловік допер двері и як кропне го сьвиченоў водоў, шо аж закурило сї из него... Тай більше не приходиў".

(*Семен Попович*).

33. „Приказуваў раз небіщик Юр, шо раз на него такі наслано „того". Раз пішоў він спати ў оборіг у сїно. Тай як задрімаў, а то прийшла до него курка и прильигла ему голову. Пірі було дуже студене таке, гей лїд, тай як нмила его, небощика, за горло лабами, пазурьими — тай душит... Він, небощик, хоче кричьити, а то не мож; лиш чуе, шо студеним пірьим чимраз тисне... Хоче він кричьити — не мож; хоче рушити рукоў, а то рука гей не его.

Digitized by Google

Але набаг сї. Нагадаў собі про сьвита такі урочисті — а та курка изньила сї у гору, а вітер як сї звіяў, то мало оборіг не рознесло. Тай Юр, нибощик, пішоў у хату, бо уже сї изжьих".

(*Петро Попович*).

34. „Буў у Ясїню ґідо, називаў сї Тихоліз через то, шо він не пішоў би борзо, але поволеньки дуже; аби шось и горіло, то не побігне. Тай ночуваў він раз у Ясїню у єдного ґазди. Зладила ґаздинї нічліг на лаві, ґазди піснули, а ґідо не спит. Чує разом, а то лїзе у горішньик и каглоў тай такі у хату и просто на ґіда. И зачьило туди ґіда мучити, то ґідо ледви сї затамадуваў — нїби скорізмаў сї — и як сї підньиў тай зловиў тото на віґлї мізильними палцьима и тото держит тай кричит на ґазди: Сьвікіт! Ґазди устали, засьвітили — диве сї на ґіда, а ґідо держит на віґлїў у руках птаху, такого за ве́ликого, як баран тритек, из дванацїтьма крилами; а на кожґім крилї має тота птаха по 12 нїхкіў-пазуріў... А тота птаха так сї просит у ґіда, так плаче кьирвавими сльозами, аби він єго пустиў. А ґідо каже: Нї, не пущу кі! чось нї так мучиў? — Я, каже, мусїў ити до вас, бо мене післали. — Не пущу кі, докіў ми не скажеш, хто тебе туй післаў. — Нї, птаха такой не хоче казати, хто ним комендирує... Каже Тихоліз ґаздам: Топіт у печи! — Затопили у печи. — Найґіт ми шину залїзну! — Найшли шину и поклали у піч, аби сї роспекла. Як шина стала уже червона як грань, каже ґідо: Беріт ко ту шину и бийте сю птаху, аби нам сказала, хто ї післаў сюди. И як зачьили бити горьичоў шиноў, каже та птаха: Ей пускіт нї, ґаздоньки, та скажу... Нї, кажи! каже ґідо. — Зачьила она казати: Мене, каже, прислала тота баба, шо ви сї из неї посьмішкували, шо зрана ишла... Тай так убили тоту птаху, шо ледви живу пустили. Каже та птаха: Докіў мого віку и покіў сего місцї, уже бим туй білше не пішла. — И потому праўда, шо більше не виґіли тої птахи, А то буў „тот" — осина му!"

(*Петро Попович, Он.*).

У вечір не можна дивити ся в зеркало, бо можна додивити ся чорта. Коли я сказав сумнїв, що до правдивости сего твердженя, сказав оден з присутних селян: „Ану — каже — покажіт дитинї зеркало, а она сї сьміє до того... То „той" — осина му — піддурює єго, приторкує; він усекі фідлї туди єму показує".

Рівнож не вільно свистати, кликати і „віукати" у ночи, бо сим можна прикликати Осинавця, котрий прийшовши питає: „Чого хоч? чого мене кличеш?"

Digitized by Google

35. „Раз оден стрілец пішоў на польоване. Десь буў на польованю цалий день, шо и віч го посіла тай — обночуваў сї у колибі. Сидит він у ночи у колибі и разом чує — а то шось загойкає у лїсах... А він узьиў и собіж загойкаў. Але разом говорит до него хлїб, шо маў при собі: Ой, каже, не добрес чоловіче зробиў! Постаў мене у колибі, а сам лїзь у полат... Він так зробиў. Разом віходит „тот" — пек му — и питає сї: А то ти гойкаў? — Та я, каже хлїб, гойкаў, бо ти обзиваў сї. — То *я*, каже, буду тебе їсти. — О нї, каже хлїб, як відбудеш кілько муки, шо *я*, то будеш їсти. Мене, каже, раз сїяли, а відтак жьили, а потому складали у копеки, а відтак звожували до купи, а так молотили, а так сушили, а відтак мололи, а потому — каже — мене причиньили, а потому місили, а відтак пекли — тай як віговориў тай тимчьисом и когут запіяў и „тот" щез. А хлїб каже: Лїзь из полата и паметай собі, бис у ночи нїколи нї свистаў, нї обзиваў сї на жаден голос! Тепер я тебе віратуваў від смерти, але на другий раз хто знає, чи тобі сї то удаст". (*Петро Попович, Он.*).

Буває часто, що чорт у ночи „сьмішкує" ся з людий, не робить їм однак нїчого злого. Наведу кілька примірів:

36. „Один — він умер сеї зими — ишоў раз из міста тай ше хтось из ним ишоў; дивет сї, а то на дорозї, на якомусь камінци, такий файний котик сидит — шо раз. Е, як би того кота имити, каже, у мене и так кота нема. А він каже: Миць! мицька — миць! Вабит го, вабит тай имиў. Де-не-де го ґіти? Е, поклаў го у рукаў и з долини завезаў и з гори тай петек на опашки — пішоў. Пройшли троха, але він загадаў сї, каже: Ба, шо мій котик робит? Він до рукава — ого! кота нема... Так він сї напудиў, шо гине... Рукаў заўезаний, а кота нема... Але дивет сї они — аж кіт сидит аж на другім боцї води... Тай тот, небощик, як сї добаг, шо він ніс, то аж издрьигнуў сї. А то „він" — цураха му — такі фідлї из чоловіком показав". (*Петро Попович, Он.*).

37. „Буў туй даўно один стаўник, шо пускаў гать. Тай ишоў він раз из одним чоловіком до дому. Идут они дорогоў — а то у ночи — тай нахоґьи на дорозї міх из пшеницеў. Обмацали они тото — є дзерно, чути — узьили и несут тото ид хакі. Пронесли они може тото одну профілю, так той міх прильиг їх, шо ледви дихают, анї крок не мож зробити... Каже один до другого: Ану-ко спочиваймо! — Поклали они міх попри себе — а то було онде над деброў — посїдали и сиґьит... Але дивет сї, а то міх помаленьки

Digitized by Google

устаў — и пішоў поцерез дорогу у дебрю... А то був тот, шо не вільно изгадувати. „Він“, як хоціў утечи, то так їх прильиг, що мусіли спочивати. Бо як хрискинии „его“ тримае, то він не може утечи, а як поклали, а тот узьиў и пішоў“.

(*Василь Дирдюк*).

38. „Оден чоловік ходиў до віта у ночи. Пішоў у ночи до віта и ишоў відтіў и була лаўка онди проти Штефана, а під тоў лаўкоў було таке дуже глубоке плесо. Приходит він у ночи тай на ту лаўку... Приходит серед лаўки, а на лаўці, на середині, шось чорне лежит — ци би пес, ци би кіт... Називае він тото котом, каже: птрус!.. не рушьие сї; каже: пуйдзїш! — не рушьиї сї... Ей шо се? Шо туй робити люде добрі? Анї вернути сї — бритко! Ити церез то — бритко переступити... Га, гадае — усьо одно... Одноў рукоў узьиў сї за поручі, а ногоў — як то шпурне! а то лиш закипіло туди из берьи; а берь висока... Але ему дало льик, а він такі ляўшріт поцерез тоту берь и на другий бік. Тай чуў, як то туди льопало сї у воґі, у сиьиві тоті. А то тот — осина — сьмішкуваў сї из него“.

(*Василь Дирдюк*).

39. „Менї росказували, шо раз двох хлопціў лишило сї в хатї самі, аж туй шось гримае в сїнях. Они вибігли до сїний — а то уже в хліві; они вібігли до хліва — а то уже зноў в сїнях; они до сїний — а то зноў у хліві гримае... Тай так було довший час. Але старший хлопец добаг сї, шо зробити. Як з сїний біг у хлів, а він лиш двері допер тай знов запер, а сам у кутик.. В ті мінутї віскочив на полубіч — так стояв у кутї полубіч — віскочив панич у червоних штанах, у червоній шьипочцї і дивит ся на них, а они, на него... Разом щез; не знати де дїв ся“.

(*Йосиф Осташук, Петра*).

40. „Двох нас було на Ильмах. А там казали, шо у ті хакі була якас баба, шо мала того „слугу“ тай як умерла, а він сї там облишиў. Тай „він“ сї там посьмішковуваў из людий. Прийшоў раз туди один чоловік під хату, чуе ше з делику, шось у хакі гримае. Прийшоў він під вікно, каже: Ґобер?! — Чуе, а то у сїнех шось так, гей у рискаль клепае... А він відвернув сї від вікна, иде до сїнних дверий тай кличе: Пустїт! — Допирае двері, дивит сї, а то кіт сидит у кітлику — кітлик отак висїў на бантинї — тай він у тім кітлику усе намахне сї скочити, а то кітлик поколише сї и ударит у скіну, у косу, шо висїла на скінї. Тай тот чоловік лиш допер двері, а кіт скочиў у комин и пішоў“...

(*Гнат Онуфрак*).

Digitized by Google

Нехрещену дитину треба дуже берегти, щоб її часом Осинаўчиха не підміняла за свою. Така обміна з вигляду дуже несимпатична, росте дуже тупо, не говорить та все плаче й навприкряеть ся родичам.

41. „Була одна жінка, шо мала дитину. Та не знати, як то було, досить шо не сьвітила до рана, бо она мала у ночи, а сама була. А як дочекала до днини и зазвала куми тай то охрестили. И она кішкала тото, бо не мала більше ґітий, лиш то одно. И ўже не знати, як доўго она то кішкала и ўсьичини прибирала їсти, а оно нічо не хокіло їсти, лиш цицьку так брало у рот, шо виґіло сї, шо пріжре. А з колиски — хиба віньи ї, бо само не ўставало. Але она иде до роботи, дитину лишьиї у колисцї спечу, а на полици стоїт їда у мисках. Але прийде она ид хакі, а то у мисках страви нема — миски порожнї... То раз, другий - пішла она до старої куми порадити сї. Каже кума: Возьми, небого, звари пирогіў, та набери ґарцеву миску, помасти и покладь на май вищу полицю; обійди файно дитину и замкни хату, иди, де тобі треба. — Тота зробила так, як кума казала. Приходит она ид хакі, пирогіў — нема... Пішла она до куми. Кума каже: Иди у поточину, налови жабіў и звари; а хоць сї цалком и не доварьи, то байка. Покладь ти жаби у ту миску, шос клала пироги и постаў на то само місце. И вийди из хати, але не иди дилеко, вартуй. — Пішла она и так зробила. Але чуе из сїний — скрипит колиска; дивит сї — а тото из колиски цуп! на поскіль тай кругом лавицеў и ид полици; и вилїзло горі полицеў тай здоймило тоту миску тай на лавицю... Тай як додивит сї, шо там е, тай у плач: Ий няґі, мої няґі, мушу вас їсти такі!.. Пішла тота жінка зноў до тої куми радити сї. Каже кума: Иди, утни собі деветь однолїткіў и покладь їх у каглу, аби так парили сї деветь діб; відтак бери ті однолїтки, бери ту дитину, иди на сьміки и бий его так, поки деветий однолїток не поломиш... Най не знати, як пищит, то ти не питай. Она так зробила. Як ще доки поломила четвертий, то ніц. Як зачьила ломити петий однолїток, то небо зачьило сї хмарити; але она бе, не питае; як поломила шестий, захмарило сї цалом; семий — ще дуще; поломила осьмий, звіяли сї вихторі; зачьиў сї ломити и деветий — зачьила бурі наступати; але кума каже: Бий, жінко, не питай ніц!.. Загреміло, звіяли сї вихторі тай нараз Осинаўчиха вергла ї дитину, шо заміньила, а свое ухопила и закльила тай пішла з вітрами... Они тоту дитину переерстили и балювали сї цілий тиждень, бо то уже була такі ї дитина“. (*Іван Крамарчук*).

Digitized by Google

„Він“ мінеї дитину, бо у ні є душе — однако є душе, хоть оно ше нехрещене — а у єго нема; то він рад душу узети“.

42. „Так було, шо дитина у роках, а усе у колисцї — не може узети сї ходити. Але так було, шо страву лишіт у полици, а прийдут відки, а страва поїдена. Але пішла она до сусїди, каже — так и так, пораґьте. — Каже сусїда ті жінцї: Озьми страви у маленьки горще, а на то поклаґь велику лишку и тото поставиш на полицю. Тай віди на двір, стули сї під вікно, то шось будеш чути... Але слухає она під вікном — а то из колиски вілїзла „ляле“ тай узела то горще и лишку — хоче їсти. Пхає лишку у то горще — а то не мож; а оно каже: от їж дурний кулїш, коли лишка велика, а горще мале... Тай тота уже дізнала сї, яку має дитинку — шо то є обміна. Але иде она радити сї до сусїди. Каже сусїда: Бери деветь однолїтків и бери дитину на задні двері и там на сьмікю бий — не питай, аж усї ти однолїтки поломиш. Пішла тота — бе!.. Бе, уже и деветий ломит сї, а то тогди летит и каже: Йой, не збаулей ми дитини!.. Тай вергло єї дитину, тої жінки — а то уже леґінь, не така жеба гей то; а своє ухопила и полекіла“.

(*Павло Курчук*).

Чорт навідуєть ся також до „чельиди“ і має з ними любовні зносини. Він перемітує ся в красного леґіня та навязавши з дївчиною знакомість, відвідує її що вечера і любуєть ся з нею, аж „доки кури не запіют“. Зносини такі бачимо в леґенді про зазулю, та буває то ще й нині.

43. „Була одна ґіука, шо постаріла сї, а ніхто ї не любиу. Тай она одної днини прорекла сї, шо коби хоть Осинавец ї любиу. Тай на другу ніч приходит. Прийшоу файний леґінь, льигли обоє спати, але она чує, шо як він сї ї дотулит, то дуже студений... Тай так играют сї они, докіу не піют кури; а як запіют кури, то він исхопит сї и кікає. Пішла она другої днини до своєї баби радити сї. А баба каже: Чекай. Як він прийде грати сї другу ніч, то будеш из ним грати сї та тогди посмотри на колїнах, ца є у него ніхкі; як є ніхкі, то то Осинавец. — Тай другої ночи посмотріла, є акурат ніхкі... Але пішла она знову до своєї баби. А баба каже: Як хоч єго позбути сї, то упрьиди собі клубок ниток — великий клубок — тай як він прийде д тобі, крадки привежи на мізильний палец тоту нитку, тай будеш стояти на однім місци. Як він буде ликіти, то ти держи за клубок, аби сї нитки розвивали из клубка; як нитка стане, то ти звивай назад и иди туди, куди нитка. — Зробила она так. Звиває нитку, звиває та завела ї нитка на цвинтар. Дивит сї она, а він —

Digitized by Google

осина єму — вікиг из гроба кіло и їсть... Она напудила сї дуже, приходит ид бабі тай каже, шо сиґіў тай їў мертве тіло. Потому она не доўго уже жила, з того страху умерла. Але як ше жила, то просила, аби ї, як умре, то аби несли домовину попід оба пороги — аби вікопали ями під порогами и аби ї туди несли — аби він — цураха му — не докучьиў ї по смерти".

(*Іван Крамарчук*).

44. „Одна ґіўка любила леґіне. Тай так відтак било, шо леґінь пішоў до воська, а тота дуже за ним банувала. Тай відтак зачеў сї ї показувати другий леґінь такий самий, як тот за файний, шо у воську. А то було на скотарцї. Але прийшла ґіўка ид хакі тай каже: Мамо, каже, ид мині приходиў мій лиґінь. — А мати каже: Ґіўко, шо ти говориш? таже він ше у воську... Але добагла сї она, шо то є... Пішла ґіўка на скотарку, а старі надзірци за неў... Але дивет сї они — ґіўка сама спит; нима нікого. Але на другий день ґіўка зноў фалит сї, шо він буў... А то стара „єго" — осина — не виґіла. Але стара узела тай крадки так, аби ґіўка не виґіла, заплела ї у кіски лук-чісник тай тою... Але приходит ґіўка на скотарку, а він прийшоў ид ні и каже: Шось собі зробила? — А она каже: Та шом собі зробила? — А він каже: Та коло тебе такі... А она обзирає сї тай не видит ніц... Тай так одного разу приходит, другого — и усе каже: Чому ти то не угіриш? — А она каже: Коли нема ніц... Тай він не міг уже ид ні приступити, иде понад колибу и сьпіває, каже:

Як би не лук-чисник
тай не тота тоя,
булабис ми, ґіўчинонько,
аж до віка моя. (*Юр Осташук, Мат.*).

І нині таке буває.

45. „Приказуваў оногди один на порташи, шо тота ґіўка, шо тепер умерла за Зеленоў, то до неї приходиў „тот" — осина му. — То казаў, шо у ночи, як уже льижут спати, то она лежит троха так тихо, а відтак бере ї шось и мордує... Чути, шо она шось туди гаркотит — стогне... А то „той" „бере сї до неї"; лїзе на ню туди... А она кричит: Пусти! Иди собі гет! Шо ти до мене маєш? Так усе приходиў и она схла — схла, аж умерла".

(*Петро Цапей*).

Осинаўцї сидять у лїсах: „Він — осина — має у скалах двері, лиш шо ми не видимо; они сї допирают: то єго мури, фестунки. Инде єму не вильно бути".

Digitized by Google

46. „Онди повиш стоїт у дебри плита на такім піску дрібонькім — так митер у ширині має, а два митри у довжині, а так піў митра ва груба. И так стоїт на тім місци, шо пісок из під неї сипле сї, видит сї, шо она зараз зїде відтіў; а то аби трохьи сї посунула — то ні. То у ті скалї такі є „один". То знаю за то. Там виґіли люди, шо раз сиґіў собі и граў собі у дутки. Один чоловік віслухаў тої ноти, шо „він" играў и усе тоту ноту свистаў. Але то така нота була, шо кілко музикіў є, то жаден не міг ї переймити, аби играў". (*Онуфрій Попович*).

Буває також, що чортови присвячуєть ся якусь часть ґрунту, якесь місце і тодї зветь ся воно „пустим місцем".

47. „Раз Осинавец сьмішкуваў сї над одним ґаздоў — віпускаў худобу из хлївіў, дес и трутиў якус штуку у скалу, усьнко... Але ґазди відступили єму кавалїчок (ґрунту) у якімось такім сутичи, аби він собі там ґаздуваў, аби їх не сьмішкуваў. Але зайшли раз косарі и скосили и тот кавалїчок, бо віхто їм не казаў, шо то невільно. Тай нїчо! Але у ту хату — бо тот ґазда маў дві хакі — прийшла комірниці. А комірниці справєла собі празник. Поґіставала у сусїдіў горшкіў, аби мала ў чім готовити страву, поклала то варити, а сама пішла десь. Але „тот" — осина — лютий, шо єму скосили єго кавалїчок, тай прийшоў ид ті комірници и зсадиў усї горшки и усї миски з полиці на землю и побиў гет чисто — нї одної не лишиў". (*Павло Курчук*).

48. „Раз смо шли, два нас, из варти подорожної; у того сокира під плечем тай иде на перед, а я иду за ним. Приходимо просто одного сутичьи, а тот лиш так (показує) гоп! на землю и каже: цураха му! — Я кажу: Тобі шо? — А він каже: А ти не виґіў, шо из того сутичі віхопиў сї пес білий и удериў сї менї у ноги. — А я абим так лиха не виґіў, якім тогди нїчо не виґіў. — Тай прийшли ми до него д' хакі, каже: Ночуй, не иди нїґде! — Е, кажу: иду! Тай я перейшоў и нїчого не здибаў цалом дорогоў аж ид хакі. А то „тот" из сутичі вібіг". (*Павло Курчук*).

Давнїми часами закопував дехто гроші в землю, віддаючи їх (часом) чортови під опіку; він береже їх пильненько до сеї пори.

Іще так кажуть:

„Аби узьиў сопіўку тай воронки аби заткаў воском и насипаў вітак у то горіўки, тай ту сопіўку закопаў у млаку, то „тот" — осина єму — показаў би сї котом. Як би того кота имити мізин-

Digitized by Google

чиками на віґлї, то він би сї просвў и приніс би гроший, кілько би схокіў — аби лиш его пустити". (*Андрій Калинюк*).

В кінци наведу ще кілька оповідань про чортів:

49. „У Ясіню одна сї — не дивуйте — спократчила, як то у нас кажут. Узьиў еї леґінь — з леґінем сї тото стало и леґінь еї узьиў. Але чим сї она віддала, то и одну ніч у дома не спала: діймила сї пропінаторового слуги — Жида, и держьила сї его рік. И так було, шо зайшла у киготу зноў, від того Жида. И зайшла она и носит поверх рік. Але ї страх зібраў, шо то уже поверх року и пішла під вангелие. Як она пішла під вангелие, тай ї зачьило у церкві дуже дерати у череві. Она у ґваўт, не дала ксьондзови вічитати вангелиї и пішла д' хакі. Потому шо було? Чимраз дуже дерло ї и так перебула три роки и дитини не було... Але у три роки мала она дитину — и чим сї дитина показала на сьвіт, то сказало: Оди я! и — під піч... А то она „того" — осина — зродила. Тай изжьихла сї дуже тай у сїм день померла... До року еї фамілїя вімерла гет, що було; по чужих селїх була фамілїя — и гет вімерла. Лиш еї чоловікови шлюбному нїчо не було". (*Андрій Перожук*).

50. „Казаў шандарь, шо як бабу убили, и зробили бабі домовину тай тамки буў Михайло и шандарь, вартували. Тай, каже, як вартували, а то прибігае кіт білий — поручьим прибіг — и скочиў на ту домовину и трошки там побуў и пішоў гет. А то „тот" ї товариш приходиў ид ні, бо она дуже любила пити".

(*Ф. Оленюк*).

51. „Оден чоловік, як буў ще хлопцем, то ходиў из ягньити. А то буў голод. Тай найшоў тот чоловік губу — шо то е у лїсї усьиві губи — тай найшоў и спік на ватрі тай здзїў. Але як здзїў ту губу и коло ватерки задрімаў... Але его спечого шось веде... Він прохопиў сї, а то его веде и усе каже: Де губ? Де губ? Де губ? Тай привело его на то місце, відки узьиў тоту губу; и там сї аж тот чоловік спаметаў. А то він — пек му — питаў сї, де губ, а тот здзїў. И потому уже другому наказуваў, аби тоти губи не браў у рот, бо то нечисте". (*Петро Попович*).

52. „Як прийде „послїдне ўремя", то — кажут — сїм рокіў не буде уже води на земли. То негрішні люди будут веселї, а грішні будут голодні и будут просити дуже пити. Тогди тоти Осиначуци будут носити того из вільхи, тої золи из кори вільхової тай будут давати їм пити". (*Василь Онуфрак, Ів.*).

Digitized by Google

53. „Раз пастух играў у скрипки, а ґітько — осина му — дослухаў сї, шо той файно играе та прийшоў ид нему тай каже: Коби ти мене, каже, наўчиў играти у скрипки, то бим ти даў чобіт гроший. — А, каже, чому нї; я наўчу! Тай привів его ид дубови тай даў ему скрипки и каже: Играй! — Тот покигае смичком, а у струнву не годен згодити палцем, бо нїхкі криві и доўгі; шкріботит по струнвах, а зайграти не годен. Каже: Я ше не так играю як ти, але нї мусиш наўчити такої, як ти знаеш. — Але каже пастух: Покажи палцї, ци праві, бо як криві, то не будеш так играў, як я. — А чорт каже: Ади криві — кобис ми поправиў. — Добре! — Заверкіў пастух десїкь ґер у дубі, на кождий палец одну, при купцї и зарубаў десїкь плїшок. Заложиў чорт палцї, а тот заправиў плїхьи и загараздиў обухом тай питае сї: Ше? — А чорт, осина, доки ше не болїло, каже — ще; а як зачьило притискати, а він кричит: Ой, ой, буде! А далї зачинае рюсти... Реве, реве — а шльози так цюркотьит!.. А пастух узьиў залїзну шину та играе!.. А далї каже: А у мене сї так играе! Як го добре обрихтуваў, лишиў го туди самого. Потому другі сї збігли и его віпустили“. (*Семен Попович*).

54. „Пішоў оден музика ў лїс. Але дивит сї він, сидит тот — цураха му — на пни и курит люльку и грае у дутки. Тай тот музика віслухаў усї тоти ноти, шо він — осина — играў и переймиў відтак від „него“ тої дябельки, и усе вітак играў на вісїлю. То бувало просьит го, аби играў — уже другі музики, шо хокіли переймити — тай жаден ни годен буў піймити. А тот — осина — усе додивит сї, шо нема его кіз, а він так жалїбно играе: Нема моїх кіз! Нема моїх кіз... А далї додивит сї, шо е кози и уже кішит сї, играе: Онди мої кози!! Онди мої кози!! — Потому, як курпиў люльку, так лишиў ї на пеньку и пішоў. А тот чоловік приходит там, дивит сї — а то кавалок лободи; а з делику така файна люлька виглядала“. (*Павло Курчук*).

Лїк на мотилицю.

55. „Буў лаґінь пастух из малюгом у полонинї та дуже любиў товариство. Але там буў сам. Дивит сї він раз, а то иде чоловік з лїса. Приходит ид тому и каже: Шо ти сї, каже, так задумаў? — А, зажурпиў ем сї — бом сам! — Та я би буў тобі за товариші, але кобис ни маў нїколи на нї злу гадку! Тай погодили сї. Так хоґьи они уже у товаристві так, шо один без другого не може бути.

Digitized by Google

А то тот его товариш, шо прийшоў из ліса, то не буў простий чоловік, він лиш так переверг сї на чоловіка, а то буў Осинавец. То так було гірко тому пастухови. Підут на три дни у дорогу, а тому так зроблено, шо гадає, шо то на днину. Тай нарешкі хокіў би сї его позбути. Погубиў малюг цирез него, старшина его била, їсти му не давала — и він из голоду ледви живий. Але одного разу пішли они из малюгом, а тот собі гадає: Господи, поможи менї „его“ згирити. Тай сїли они собі на подиночцї — она називає сї Кудлина подина — посїдали тай так, шо Осинавец задрімаў такі єму на колїньих. А той собі гадає: Слава тобі Господи! коби ти уснуў — тепер я тебе спрахчу. — Тай Осинавец уснуў. А тот маў ніж при собі тай лиш похокіў его ножем по шиї... а той кинуў сї. — Але тот крізь сон зачьиў приказувати такі ружні кавалки за усьике зело. Тото, каже, зело до очий — шо є високе на стиблї, ни має більше косиць, лиш одна на виршечку; она є така файна, як ружі склепова. Серед тої косиці є такий ґудзик жоўтий дуже, а круг того жовтого ґудзика білї платочки, дуже білї такі язички. Та той цьвіт брати би на Ивана Великого тай робити з того воду и то добре до очий — помічне. Тай так віказаў він за ўсьо, за усї такі кавалки ружнї — тай тогди аж окимиў сї, шо той має злу гадку на него, шо хоче его убити и схопиў сї тай у ноги! А той пастух набаг сї, шо той усьо исказаў, а шо від мотилиці як мают віўцї, то ше не казаў. Тай біжит за ним — а тот далї! — той за ним — а той далї!.. Але той пастух кричит за ним: Мой! А від мотилиці шо?! — А Осинавец кікає и кричит густо: чіпіль, чіпіль, чіпіль, чіпіль... Пріто він тото казаў, бо від мотилиці лікіў нима. Котра віўцьи того має, то уже поможи єї чіпіль. Тай и нинї люди добре уже знают, шо від того ліку нима. Як уже виґьит, шо котра має мотилицю, то берут тай дают раду чепелем; такі на разу, бо ничої ради на то нима“.

(*Петро Попович Он.*).

56. „Оден чоловік буў праведний, у недїлю ишоў до церкви. Раз якось иде, тай додивит сї свого кума, шо у коршмі рано у неґілю. Тай гадає: Ану поверну, буду виґіў, шо они при ті пійцї собі заведут? Так дивит сї, а они сї имили та так сї бют, шо кара. Тай так один другого подаў у суд, и тот праведний буў за сьвідка. Там у суґі питают: А хто тому винен? — Каже праведний: Тот, шо на столї сидит... А то и у коршмі при ті біїцї и у суґі при тім праві сидит „тот“, шо у скалї. Але тот праведний не знає, шо то лиш він „его“ — осина — видит. А пани сї питают: А хтож там сидит на столї? — А праведний каже: А, тот, шо їх збуриў! —

Digitized by Google

А они сї его питают: А хтож їх збуриў? — А тот уже такі по їх каже: Та дзябло! — А пан каже: А чому, чоловіче, я не виджу, а ти видиш? — А, каже, я го тепер виджу, а ти хьиба потому меш го виґіти... А пан питае: Та коли я буду его виґіти? — А, тогди, каже, як тї озьме! — А! каже, най цебі озьмі. Марш! — Тай по розправі". (*Семен Попович*).

57. „У Пасїчнї ворожі на Сьвитвечір. Узьмут собі хлїб и зболоче сї и иде чисто голий из тим хлїбом кругом свого обійски. Так ходит до трох раз до круг и за каждий раз приходит під двері и дуркае, а там его из хати сї питают: Хто там? — А він каже: Бог! — Ш чим? — С хлїбом, из усим добром! — И так до трох раз. Тай трафило сї у Пасїчнї одному, що узьвў собі на Сьвитвечір хлїб, и обійшоў раз обійски, приходит під двері и дуркае... Питае сї жінки: Хто там? — Бог! — Ш чим? — С хлїбом, из усим добром! — Пішоў він другий раз обходити, прийшоў під двері и тиж так само питае жінка, а він відказуе. Пішоў третий раз. А жінка тимчьисом забула сї, кілько він уже раз обійшоў — гадала, що три и пішоў у комору. Але узьила она якис цебрик и вінесла до сїний и поклала десь коло дверий. А тот сї вернуў третий раз — що обійшоў — приходит під двері тай зашпотаў сї на тот цебрик и загреміў туди собоў... Розбвў чоло гет. на цебрик!.. А жінка учула, що то шось загреміло під дверми, а она здогадала сї, що то відаў чоловік прийшоў третий раз; питае сї: Хто там? — Але! каже, ґітько з цебром!.. Він маў казати так як тих два рази, а він тим — осина — закінчвў. Каже: ґітько з цебром! бо чоло розбвў, та зі злости то вімовиў. А то „тот" — осина му — засьмішкував собі из него, що він нїби казаў, що „Бог". Гадае: Чикай, піменеш ти и мене! И тогди увійшоў він у хату кирвавий и каже: Докі, каже, мого віку, то уже що зготовлю, буду вечеріти, а ворожйти більше не буду".

(*Петро Попович, Оп.*).

58. „Є одна полонина, називае сї Свидова, а на нї є сїмдесеть и сїм стай. Але два віўчері заложили сї из ватагом, котрий би пішоў одної ночи перелїчити усї стаї на ті Свидові. Тай один заложиў сї, що піде рахувати — а він не знаў, кілко е, але він буў такі не дурний... Узеў він собі товариші и узеў міх. И вийшли они на границю — під ту Свидову, у ночи — и він роздер міх (дно гет роздер), и оба поўлазели там у тот міх — оден відти ногами, а тот відти — и так там качьиют сї на тім місци... Але „він" — пек би му — прийшоў на то місце и тото шпортае ногами, показуе и плюе на тото... Каже: Агій! Пфу! Я уже 77 стай обийшоў нинї, а шем та-

Digitized by Google

кого дива не виґіў, аби дві голови, а один туш... Тай пішоў собі. А они собіж вілїзли из міха и пішли ид тому ватагови, а він сї питає: А шо? — Є, каже, 77 стаїў. — Тай способом віграў заліжку". (*Семен Попович*).

59. „Буў один ватаг и один віўчерь. И заложиў сї тот віўчерь, шо піде за „наклад" спати. Пішоў він одної ночи — нїчо не приходило. Але віўчерь буў віжлун, він знаў, шо „тот" прийде. Але лишиў сї він другої ночи сам. Гадає собі: Шо туй робити? Але узеў він росохач такий, гей хлопцьи, убраў тото у штани и у сорочку и припер тото у колибі — нїби то він — а сам пішоў у полат. Але приходит „тот" — осина — у ночи и такі буком того хлопце; бє, бє и каже: А ци будеш ити у заклад спати за наклад? — А не знає, шо то він дерево бє... Але добаг сї уже відтак и каже: Віробиў ти зі мноў сьмішка, віроблю из тобоў... Тай дес так було, шо тот віўчьирь спаў зноў сам у колибі, а „він" — осина му — приходит. Прийшоў до него медведем тай имвў козу и кікає; а коза верещит — „не мене! не мене!" А він каже: Нї, нї! я не тебе буду. — А тот пастух за ним; а медвід иде у ліса... Тай так залудиў єго у пущі — такого тумана му пустиў, шо пішоў. Тай там злапаў го, и повідтинаў єму руки и ноги и каже: Абис нїколи не ишоў спати за наклад и абис нїколи из другого не сьмішкуваў сї, бо сам на сьміхи зійдеш"... (*Семен Попович*).

60. „Як мала бути потопа сьвіта, то Ной віщуваў наперед, шо буде потопа и сїм рік будуваў собі такий коўчаг, аби набрати усякої живини на росплід и на прожиток. Тай так було, шо „тот" — цураха му — зайшоў и розібраў той коўчаг за одну ніч до послїдної дошки... Рано, як Ной тото узріў, тай дуже зажурвў сї, шо він буде робити. Але Господь каже: Не плач, Ною, але бери и складай коўчаг назад. Тай так му Бог допоміг, шо то, шо робвў 7 рокіў, то за кілка днїў изложвў назад". (*Павло Курчук*).

„Як у церкві відправа, то „він" — цураха — сидит у бани, у верху и пише гріхи на волові шкірі".

61. „То як на добре, то не удаст сї, але на зле — то зараз... Ади, як кладе сїткар слопец — ци сїтку, ци силце на яку звір ци би птаху — то як каже: Кладу на боже; нїби аби на шос доброго хокіў обернути тот прихід, ци би на сьвічку ид церкві, ци би до хати шос таке не зле — то не име сї нїц.. Але скажи: То буде на горіўку! то зараз име сї... На зле запімени, то „він" — цураха му — поможе!" (*Юр Жолобчук*).

Digitized by Google

62. Чорт зникає (щезає) на голос когута. Я питав, чому се так буває? — Відповідь: „Бо то сї так трафило, шо „він“ — осина — закимвў собі добре тото. То ишоў якис через границю у ночи и здибаў „єго“ — цураха му. — Питає сї „він“ — осина: Ти шо за оден? — Так як не оден! — А шо то не оден? — А так, як не два! — А шо то не два? — А не два, то так як не три!.. — А шо то не три? — А так як не штири... Він єго так загуреї, аби „єго“ чьис пройшоў, бо би го згьириў. — А, шо то не штири?“ А так, як не петь! И так він єго провадиў аж до тринаціть. А як ґійшли до 13 и так сї трафило, шо якурат когут на тот чьис запіяў. „Тот“ каже: А шо то є 12? — А той чоловік каже: Дванацїкь так, як не тринацїкь; а ў тринацїкь когут піє — штудент дзябла у морду біє! И такі тогди „єго“ ў морду фа! А тот у ноги... А то тот чоловік знаў віжлувати, и загуреў єго аж до тої міри, шо когут запіяў. Тай тому „він“ — осина — щезає, як когут запіє, бо сї уже раз так єму трафило“.

(Семен Попович).

5. „Пламети“.

Нарід вірить, що в ночи „панують“ всякі Пламети. Під сею назвою розуміють: Чортів, Няўки, Мерців, Топельників, Повісільників, Опирів, Відьми, лиш під зміненим видом. Они „перемітують“ ся на всякі звірята, на людину (чорт, мерцї), а навіть на предмети мертві (полотно, міх) і так змінені „сьмішкують“ та страшать людий.

Пламету може видїти лиш той, хто не є анї перваком, нї мізинком. Всї вони мають „міць“ лиш у ночи і то до 12 години. Коли здибаєть ся яку Пламету, можна її зловити, але лиш мізинчиками і то на віґлї та треба знати добре від себе (молитви, заклятя); Пламету мож також і вдарити, але лиш раз, а тодї каже вона: Повтори! Її бажаня однак сповнити не можна, бо колиб хто повторив, тодї удари позістануть без наслїдків — їй не пошкодить, а противно йому се пошкодить: „Пламета може християнина изгірити“. Ось оповіданя про Пламети:

1. „Буў один стрілец, ходиў усюди та стрільвў. Єдного року узьиў сї та пішоў у поли так, шо маў дві ночи там сиґіти; він пішов на дикі, шо їли ріпу. Заліз він у колибу, прикиг наклада — таке грубе дриво, шо закладає сї на ніч перед колибу, аби цалу ніч горіло — и сидит собі. Але приходит дик, силний дик. Тай поклаў тот дик гук на наклада и гріє... Але тот стрілец — також

Digitized by Google

не буў такий, аби ніц не розуміў — узьиў сокиру тай киў того дика у гук... Иг! тот виперь пішоў онтуди усьикими-усьикими голосами ґарлаючи... Другої ночи сидит стрілец зноў, приходит пан. Буде цибух, як палицьи у того пана, а люльчина — гей коноўчина... Приходит собі там и тоту люльку накладае и палит; дим садит гей з колїў. А тот стрілец узьиў сокиру тай ту люльку обухом! Розсипала сї... Тай зноў тот пан пішоў лїсами усьикими голосами піворьичи... И уже більше нїчо не приходило"...

(*Петро Попович, Он.*)

2. „Буў туй один, шо приказуваў, шо ишоў десь у ночи. Иде дорогоў и приходит над ріку. Дивит сї він, аж то стоїт під скалоў чоловік, але такий великий — як смерека... Єму стало якось льично тай уже не иде туди, але пішоў горі рікоў и зайшоў у другу скалу и стаў собі; гадае: Най той перейде, то тогди піду. — Але у ті скалї — де зайшоў — як шось лусне! так, шо і скала сї завалила и земльи під ним задріжьила; а він упаў и так лижьиў, як мертвий, аж до равї". (*Петро Цапей.*)

3. „Раз ишоў я из міста у ночи — уже пізно. Тай иду та иду, а тут у вербі просто Остапіў лиш шось разом як звейкало, а я заставў на місци... Двўлю сї на вербу — нема ніц"...

(*Андрій Калинюк.*)

4. „Приказуваў нибощик Петро: Иду я раз у ночи, каже, двўлю сї на міст — ше з делику — а то шось сидит... Я, каже, туди — а оно д' минї; я вертаю сї, а оно сидит, уже не иде д' минї. Е, каже, переерствў сї, иду! Иду мостом и усе ерщу сї — а льик такьий ми дало — а тото гоп! из моста... Я, каже, скіп сї зо страхи и зноў переерстиў сї, а оно поволи пішло собі долїў".

(*Ф. Оленюк.*)

5. „Раз ишоў десь відцїў, від цих хакіў, онтой Джуґлан и ніс молоко у коноўчинї. Тай як прийшоў от туй на Гармакіўщину, а то, каже — лиш зблискае з перед него, піде з поперед него крумельга, такого танцьи з ружними фіґльими. А тот поклаў коноўчину, та здоймиў из себи бундину тай зачьиў сї обганьити; зо страхи не знаў, шо робити. Він узьиў коноўчину зноў ити далше, а то зноў з перед него крумельга! Той кладе зноў коноўчину и обганеї сї, а то зноў піде гет. Тай так ледво дійшоў зо страхи аж онди на городи. Бо то шо він озьме коноўку, а то з перед него таке гей Жидик малий из борідкоў, чорне, зблискае усьикі фіґлї такі показуючи. Иде він уже городами, а там стояла грушка. Але додивит сї він, а то уже на грушцї показуе ружні такі сьмішки; а він

Digitized by Google

прийшоў під оборіг, до сусіда, и каже: Костю, Костю! Ти спиш? — А Коскь каже: А шо там? — А идиш, каже, помагати; онди, каже, якас біда пуджів... А той устаў, идут туди — нема ніц... Десь щезло". (*Петро Попович, Он.*)

6. „Оден ишоў из місії, як у нас була — ишоў из жінкоў, само-двое. Тай він сї прилишиў, бо він знаў, шо жінка боязлива и лишиў ї у такім місци, шо пуджів... Він хокіў знати, яка жінка за боязлива — а она пішла д' хакі. Але иде він собіж. Але дивит сї, идут два бараби один одноў фосоў, а другий другоў. Тай крунули сї ти бараби и вели го аж до дому чубкаючи из заду. А єму такий льик дало и він тото приказує жінцї; а она сьміє сї и каже: Ти хокіў, аби мене пуджіло, а то тебе самого найшло".

(*Семен Попович*).

7. „Вуйко и тета пішли раз на прьихі, а у дома лишила сї сама баба из ґітьми. Тай прийшло шось чорне — гет цалом чорне, лише сподом тронькі біле — и прикачьило сї під двері, а пес так на то бреше — шо кара. А то під дверми каже: Гу! гу! — Але баба хокіла ити доприрати, гадала, шо то ти из прьихіў прийшли. Але далї баба добагла сї, шо то є и не доперала. Вітак то пішло из під дверий тай туди берегом изкачьило сї у долину. Потому перейшло тих — шо ишли из прьихіў и гукає; каже: Гу-гу! — А вуйко каже: Добрий вечір! — А то сї не відзиває перший раз. А они кажут: Добрий вечір! — А то каже: Шо ти хоч! — А оно хокіло, аби вуйко казали такі: Шо ти хоч? И було би пошкодило. Але вуйко переерстили сї, а оно загриміло туди у долину".

(*Ф. Оленюк.*)

8. „Приказували мама, шо ишоў якис чоловік онди під Облазцем, а там буў доўгий дуже міст. Тай ишоў він цирез тот міст и дивит сї — лежит міх повен. Але він тот міх буком... А то каже: Поўтори! — Нїби аби ше раз ударвў. — Він ударит другий раз.. А то зноў каже: Поўтори! Але він добаг сї, шо не можна и лишиў тото гет". (*Юр. Осташук, Ст.*)

9. „Раз у вечір — дес так коло одинацятої години — ишоў один церез кладку. Але дивит сї — иде єму на зустріть з другого боку білий міх... И стали один протіў другого и так стоє. Але потому той підніс бук ударити — а міх оберне сї тай горі скалоў... Лиш вітер повіяў"... (*Йосиф Осташук, П.*)

10. „Я раз ишоў у ночи д' хакі. Иду, але онди закоркіло нї — то шось хляпало — закоркіло нї піти наўправец. Иду уже під

Digitized by Google

верхом, шось стоїть у білї сорочцї... Я — ид тому, а оно росте у гору... Я — у долину, а то гей причьикло. Иду зноў, а то показує сї зноў... Але дало нї льик, аж голос нї відньило. Потому, гадаю, вертаю назад на дорогу". (*Андрій Калинюк*).

11. „Раз ишоў оден чоловік д' хакі. А онди на тім москі повиш Янкелки дивит сї, лежит міх из житом. Тай бере він тот міх на плечі: Огі — каже, кижке! Тай ледви донїс отуй, де місток розвалений и поклаў спочивати. Поклаў; через чьис дивит сї на землю — а міха нема!... Тай так зо страхи заслаб буў, шо не годен буў ити, шо го принесли"... (*Юр. Осташук, Мат.*)

12. „Ишоў чоловік від Янкельки и маў так під плечем хлїб. Але приходит отуй на Візїўщину и сїў на горбок и палиў люльку. Тай дивит сї — иде жінка горі; а він гадаў, що то єго жінка иде на зустріть, та уже вернула сї; кличе він: Жди! А то не обзиває сї, иде дальше. Я, каже, иду — тай то иде; я стану — и то стане; я швидче — и то швидче... Але ґійшоў він аж онди під Шпінь тай сїў и зноў палит люльку. А то зайшло попри него и сїло. А він такі не богато думаў и далї на віґлїў рукоў — фа! А то запищьило и пропало"... (*Ф. Оленюк.*)

13. „Раз їхаў я з одним паном из Солотвини, а він маў стрільбу коло себи. Приїхали ми у такий вільшник, шо вільхи на оба боки дороги. Але то коло одної вільхи — засьвітит шось у потемки, гей кіт; такі виґїў пан, шо кіт; менї не показувало сї, бо я первак и мізинок. Приїхали ми блище — кіт стоїт під вільхоў... Конї зачьили сї полохати, а пан додивит сї того кота и батогом — шьвак! А кіт усьпкіми голосами зававорит тай горі вільхоў, а конї собіж зцапили сї и зньили сї горі — и замало сї конї не стратили у тих вільхах... Ледви ми конї опаметали и поїхали далї".

(*Семен Попович*).

14. „Раз ишла жінка з того боку, приходит до лаўки — а то шось скочит из пристаўки у воду, тай зачьило сї льопати... Она иде лаўкоў, а то собіж, поровінь из неў, и льопкає у воґі. Ті дало льик, шо такі гине... И згадала собі Благовіщенє — бо то добре так изгадати у такім, то моци не має — и перейшла лаўку; а то далї льопало сї"... (*Семен Попович*).

15. „Чьисом буває, шо Пламета приходит у ночи и зганьиї; кричит два рази у вікно, аби хрискинин вішоў на двір... Як не обзивай сї, то піде гет. Длятого як доки три рази хто не кличе, то не гір обзивати сї". (*Павло Курчук.*)

Digitized by Google

„Проти лихого, — як шось так чоловіка сьмішкує, — пуджів — то добра молитва. А коби ше нагадаў, у шо буў Сьвитвечір, то зараз щезне“. (*Павло Курчук*).

16. „Даўно була о туй (показує на зад хати) колиба, а коло неї була така стара верба. Тай раз у ночи сидит у колибі чоловік и курит. Але приходит ид нему пан якис из люлькоў у зубах. Але люлька така премудра — видит сї, ци би срібна, ци би яка и цибух дуже дилїкатний. Тай тот пан посеґ туди за наклад, узьиў грани у люльку — и курит. А чоловік дивит сї, дуже люлька му сї сподобала тота. А тот пан каже: Шо, ци не сподобала сї тобі моя люлька? — А, чому нї... А ци би ти — каже — не заміньў? — Ой чому нї! Коби лиш пан хотїли... Тай пан даў єму люльку, а собі узеў єго; тай пішоў. Але чоловік куриў — докі куриў, а далї льиг и уснуў; а ту люльку поклаў коло себи. Прибуджеї сї, до люльки — а то цибух, бобовина, а люлька, свинек... Так засьмішкувало из него... (*Онуфрій Попович*).

Пор. Етноґр. Збірник, т. XV, ст. 73—75, ч. 129—133.

6. Блуд.

Є також віруванє, буцїм то бувають такі місця, де чоловіка „хапає“ ся, або „бере“ ся Блуд. „Така Мана буде водити хрискинина и цалу ніч, а не скимит сї де він є; и сто раз буде коло того місцї, шо шукає — а не трафит. Таке сї озьме голови, шо чоловік не може сї спізнати“.

„Як чоловік аби зблудиў — шо Блуд сї име, є такі місцї — то аби віверну́ў на собі сорочку на лївий бік, то сї зараз спаметає“. (*Андрій Перожук*).

„У Рафайлові є такий лїс — називає сї Блудньик — то и цїлий день буде чоловіка водити и усе на одну стешку прийде... Чоловіку видит сї, шо за тот чьпс, шо иде, то зо штири мили зробиў а він прийде назад на то місце, де буў“. (*Петро Остапюк.*)

7. Закопані гроші.[1])

Віра, що в землї є багато закопаних гроший, дуже розповсюднена по цїлій нашій Українї-Руси. Зеленцї оповідають про се також багато.

---

[1]) Оповіданя сї кладу на сїи місци з огляду на те, що „Злий дух є ґаздою ид грошім“.

Digitized by Google

1. „Даўно старі ґазди любили класти гроші у землю; але то и ґазди були не такі, як нині. Тай ше якіс забіги були сюди — приказували небощик тато, шо чули из ґіда — то нарід, уважьиете, шо маў гроший испрьитаних, то клаў у землю“.

(*Вас. Онуфрак, Ів.*)

Також опришки закопували свої скарби в землю, а вже найбільше „поклав“ їх Олекса Довбуш. Між закопаними грішми розріжнитиб двоякі: чисті і нечисті. Перші, кладені без усяких заклять — вони горять по півночи, а другі се ті, яких пильнує Біда — вони горять перед північю. Коли хтось побачить, що гроші горять (вони „чистять ся“), то старає ся се місце добре назначити (пр. кине що там), щоби опісля при догіднім часї пошукати за ними.

Не вільно брати нечистих, бо Осиинавець, котрому закопуючий віддав їх під опіку, або не дасть їх, або хісна з гроший не буде. Менї показували місця, де нарід найбільше робив і робить пошукуваня за земними скарбами; на ґруни Яршицї та під Добошанкою є багато таких місць, де „люди гребли сї“. Раз прийшов до мене оден господар, звірив ся, що видів, де горіли гроші і я пішов з ним. Вийшли ми на Яршицю. Там показав менї місце між двома смереками, де, мовляв, горіли в ночи гроші. На питанє, по чім пізнає, що се як раз тут було (він бачив огник з віддаленя 2 km), відповів: „По кім пізнаю, шо оцьи гачуґа білша була ясна від вогню, а цьи менча не була ясна, лиш чорнїла сї — а горіло отуй (показує) у серединї“. Коли я звернув йому увагу, що в місци, де показує, слїдно начеб хтось там уже „порпав“, признав ся, що вже рік тому бачив „як горіло“ і копав, однак безуспішно, бо, мовляв, „певно зле закимвў місце“.

Інший ґазда водив мене в далеку полонину, де, мовляв, є під плитою гроші. На місци застав я величезну плиту (не дуже грубу), що лежала на другій, а коло сего кілька старших і кілька не зовсїм давно врубаних колів. Ґазда пояснив менї, що „від давна приказуют люди, що туй є гроші оприськи“. При тім довідав ся я, до чого уживано колів, які там лежать: „То гроші нечиські, и хто уже тото знає, то застаўльие другого, аби хоть колом рушиў плиту, то уже мож би гроші узьити; уже тому, шо бере, не зашкодит, але тот, шо рушит, то може бідувати“. Кажу: Се й справдї може такий бідити, бо камінь грубий — можна „надсїсти ся“... Відповів: То не то! Але Біда — цураха му — може хрискинина избавити. О тот старий Калиньик найшоў буў таки такі нечиські, та зачьиў

Digitized by Google

копати, то потому шось ци би петь неґіль, ци як, лежьиў. Але то ше не так може бути".

Наведу кілька оповідань про гроші.

2. „Онди на Бридульцех клали 12 їх гроші; та присеглн тогди — так собі вімовили у „него" — шо один без другого не возьме; шо як би брати, то аби усім, а як би хоць одного не було, то не возьмут и тоти. Типер один за другим вімерли, а один ще жие — отже ему не вільно брати и ґрейцарі; він знае, де кладено, але їму самому не даст узети"... — Або онди Табірський ни приказуе, шо такі коло хати е гроші тай ни мож узети; навіть говорити про ні ни мож коло хати, бо зараз шкодит: або худобу мучит, або чоловіка, доскь — ни дае брати тай уже. Гадайте собі! То ни так сї ґіе"... (*В. Онуфрак, Ів.*)

„Там у зворі е нечиські гроші. Оден браў тай умер від того". (*П. Курчук*).

3. „Дїдо приказували, шо він — цураха му — приходиў до одної хати и вимітуваў дрова из під печи. Але пішла тота жінка до свого брата, аби ишоў ночувати ид ні, бо она сї сама боїт. Тай прийшоў брат и шось туди говорі — а то ўходит пан такий великий, аж до стелї головоў досьигае; тай такі як увійшоў, порозшираў сї по хакі и узьиў сї піч лупати... Лупаў він піч, аж кури запіяли... Порадили сї они зазвати ксьондза. Посьвитиў духоўний хату и білше не приходило нїчо. А то на тім місци закопували даўно гроші и тоті гроші ему — осина — віддали; тай тому він туди гуляў". (*Ф. Оленюк.*)

4. „Там у однім місци були гроші. Але то були нечиські гроші, шо „тот" — осина — сиґіў на них. Але оден чоловік хокіў ті гроші ґістати. Узьиў він и кождого сьвита вібираў у тім місци, де їму сї гроші показували, палцьима каміньи. И так було, шо на Йурі добуў він ти гроші. Як добуў, то узьиў и укік из тим д' хакі. Але приходит „тот" — осина — и каже: Ти на шо украў у мене гроші? — А ти як пилнуваў? — Та бо я буў у ярмарок пішоў. — Я твоїх гроший не виґіў. — Мой! каже, я кі зараз убю! — А тот віньў мак и пшеницю, шо на нї дванацїть службіў сї правило у церкви и тото посипаў, а „тот" — цураха му — щез як дим". (*Мих. Курчук.*)

5. „Спаў у лїсї дизинтир та спаў до ранї коло плаю, близько над скалоў. Але прибудит сї рано — а кінь над ним стоїт сивий.

Digitized by Google

Сїдло на тім кони нїмецьки, триндзелька мудра, каже: Бери нї, чоловіче, за вузду!... А тот изжьих сї... Каже кінь: Бери нї за вузду, бо як нї не бéреш, то хіба у сїм рік хтось нї може виґіти, або й нї... А тот боїт сї... Тай тогди той кінь лиш разом розлетит сї тай задзвенит туди у землю... То гроші були, вішли з зимлї и показали сї конем сивим. Як би буў узеў за тринзельку, то би сї були розсипали коло него и буў би маў щіске".

(*Павло Курчук.*)

6. „Раз пішоў оден до ворожки и она їму віворожила, шо на его ґрункі е гроші закопані. Війшоў він від тої ворожки и зібрало сї їх петь у ночи ити тоти гроші копати. Прийшли на то місце и зачьили копати — а там напрокіў того місцї була така велика скала тай у тї скалї як шось не трісне так, шо скали їдут... Як то утихло — а межи ними буў один „розумний", шо усьо виґіў, а инчому сї не покаже — и додивиў сї, шо иде до них „тот" — осина — від гроший ґазда нїби; додивит сї, шо иде високий у вільхах так, як смерека — тай они поўкікали".

(*Петро Цапей*).

7. „Оден чоловік найшоў гроші, найшоў котел з грішми у лїсї. Узеў тоти гроші на плечі — поставиў, ему сї здае, шо гроші, байдуже. Але чуе, шо дуже кижкі — ше на місци. А як поволеньки підніс, а то его притисло ше лїпше. Але як его притисло так, шо стаў потавати по колїна у землю, гадае — ба шо се гей! А він не знае, шо „ґазда" від „них" сїў собі на котел и він несе разом из ним". Але приніс він ті гроші ид хакі. Як приніс — де не де ґіти, а він зірваў мостину у хакі и поклаў там, аби жінка не знала за нї; и так таіў їх, шо жінка не знала. Але тот ґазда, шо на нїм їхаў, зачинае сьмішки віроблети за гроші; зачинае шкоди робити — нїби він хокіў, аби тот віднїс гроші на місце. Але тот видит, шо сї из ним робит и пішоў він раз до якоїс брехачки (ворожки). А тота сказала, аби тот ґазда перебраў сї гет из того місцї из хатоў. Тай так було, шо він загадаў переносити хату. Прийшоў майштирь и другі якісь люди толокові сї збігли тай хокет рушити, бо то би зачьити від тої, шо май у послїд кладена. Отже они сї добагли, шо міст май у послїд кладений; уже як е хата зроблена, тогди кладе сї мостину. Але берут сї они до тої мостини и ґазда, шо нїби его хата, киў перший сокироў и лиш підважили мостину, але додивит сї він гроший тих, шо поклав — а дотіў забуў за нї — и каже ї Пускіт-пускіт назад мостину, не буду уже розбирати хати! Шос с: ему так повиґіло. Але „тот" — осина — усе сьмішкуе сї далї: ху-

Digitized by Google

добу єму мурдуваў, судник єму перевертаў, як жінка ишла по воду, то він — цураха му — побігне на перед и там льопає сї у кирници... Так „він“ сї сьмішкуваў, що ґіци му вімурдуваў, худобу, жінка також умерла — хату єму обсмутиў цалом, він сї зостаў сам... И не розлучьиў сї из ним аж до смерти“.

(*Семен Попович.*)

8. „Там над звором були гроші у земли. Але небішка Микитиха шос робила на гороґі, на гредці, и додивит сї, що гроші горе. Але кличе на Ивана: Иване, Иване! Ади, онди над скалоў шос горит; — але на тот чьис отахло. А она каже: Ого, уже щезло! И як залихословила, сказала, що тото щезло, тай то — из землеў урвало сї — що зсуў з'їхаў — и пішло туди у дебрю“...

(*Мих. Попович, Он.*)

9. „Раз пішоў один чоловік на Велиґдень у церкву из паскоў, а жінка лишила сї дома. Але як чоловіка ше не було, узела жінка хлопчика и пішла візирати чоловіка из церкви, ци не иде. Десь то була коло лїса тота хата. Идут они по під одну гору, прийшли під одну скалу, дивет сї, а то доперла сї тота скала, а там така пиўниці ве́лика. И додивит сї тота жінка — а там поўно гроший... Она підступила блище и післала хлопці туди, аби набраў тих гроший. Тот лиш пішоў у ту пиўницю, а то печера з тими грішми — замкла сї; разом из тим хлопцем замкла сї. Тота у плач и вертає сї назад д' хакі. Приходит чоловік из паскоў — де хлопец? Нима, каже, хлопці, так и так сї стало... Пішли они туди, дивет сї — замкнене... Но, нима шо робити, пішли они гет. И так сї уже тим журі, що нима хлопці, що кара. Але хтось їм порадиў чикати другого року, другого великодні. На другий рік, на самий Великдень, пішли они зноў туди ид ті скалї и чекают, бо то замкнене. Якурат по відправі, як ксьондз посьвитиў паски, доперає сї тота скала, а хлопец вібігає... Но, але гроший однако не узеў, бо були нечискі“... (*Іван Сїнютович.*)

10. „Оцесь Голоўчьик старий маў город, тай є ше. Але тот город буў дуже камінистий; а він собі наймиў богато робітникіў у тот город, чистити. Тай ти робітники чиски тот город, а Голоўчьик такі из тими робітниками чистит, збирає камінь. Але прийшло до якогось каменищьи великого дуже, що один не міг рушити. Прийшоў Головчьик из робітниками ид тому каменищеви тай ґрифом підважиў тот камінь — але глипне Голоўчьик — аж там під тим каменем стоїт скринка залїзна, а на віку є дуга така, аби за то добре брати. Але він добаг сї, що то там є гроші — и тогди

Digitized by Google

позганеў усї робітники и казаў робити Очинаш.[1]) Повіплачуваў кождому, шо сї єму належіло за цалий день и сказаў, аби ишли до дому. Тай пішоў відтак ид хакі, узеў собі коне тай якис гак присилиў до орчика тай зачьипиў за ту дугу, шо була при ті скринї и рушиў тоти гроші из місцї... И наколи рушиў из місцї и викигнуў, так кінь лиш перевернуў сї, злискаў ногами и — по нїм... Тоти, шо ті гроші клали, то їх заклинали; то не були тото гроші чиські. Як чиські, то може узети хто небуґь, але нечиські то варка річ. То приказуют, шо як кладе гроші, то віддає „тому" — осина — каже: Хто сї гроші без меї голови возьме, то свою голоў положит за нї... А Голоўчьик не дурний свою голоў класти, але поклаў кінцьку; запрег коне, аби кін лиш рушиў, бо то коби рушити из місцї, а далї уже мож брати — нїчо не шкодит. И кін погиб, а Голоўчьик має гроші. Він тоти гроші спретаў и вимінеў потроха, шо стаў богачем великим". (*Петро Попович, Он.*)

11. „Сесь Калиньик такі дес буў надибаў гроші — виґіў, шо горіли, и пішоў копати. И потому видит сї, шо не відлежіў тото. Тото нечиські були, а він, дурний, узеў сї до того, а то — ат шо... Раз не даст, и уже!" (*Вас. Онуфрак, Ів.*)

12. „Буў оден богач, називаў сї Ґопшьи. И ишоў він раз на попас из віўцьима. Прийшоў ид однї скалї — скала дотворена... Увійшоў у середину, а там сила гроший; так додивиў сї, шо було 12 путеріў из самими червоними. Але він не маў у шо набрати, лиш кілько у капелюх — але набаг сї, шо из ним є слуга, коби не наґійшоў, аби не виґіў — и пішоў подивити сї, ци єго слуга дилеко... Вертає сї назад, до скали — ого! уже заперла сї". (*Андрій Перожук*)

13. „Оден найшоў гроші и приніс до дому тай поклаў у яблінку, була дуплава так, гей бербениці. А ишла одна жінка тай шось завітрила; тай гей би ї хтось сказаў, шо там є гроші. Прийшла туди блище, брати ти гроші, а то ї шось так запаморочило, шо не могла їх узети. Тай она як би сї не хокіла відтіў уступити, то би сї була не скинила, але пішла гет тай зараз прийшла на міру. А тот чоловік потому вімінеў тоти гроші за четвертий пай и єму сї припало из того вісїмста". (*Семен Попович.*)

---

[1]) „То у нас є такий звичай, шо як у якіс робокі — ци у бутинї, ци де буґь, то усї разом говорі Очинаш и зачинают уже потому робити. А так у вечір робе зноў Очинаш и тогди уже ни вольно нікому робити; нїби коло колиби шос так, то можна, але там де у днину, то ни мож".

Digitized by Google

14. „Оден найшоў гроші у двох кітлах, а меже ними буў ніж; оба кітли на ланци були, а на серед ланца буў ніж заткнений. И тот чоловік вікиг ніж и шукає там гроший, де буў ніж, але не найшоў — лиш надибаў ланц. Пішоў він ланцом у тот конец, є котел у ямі, кітли всилені ланцом. Але він підиєў оден котел — а то другий иде у спід и кигне и тот котел и єго; тай він пустиў и залихословиў, а гроші — лиш задудньит туди у пропаскь... А він лиш поўтираў сї, шо упріў коло того и пішоў гет"... (*Семен Попович.*)

15. „Оден ґідо у Рафайлові маў богато гроший. Тай раз пішоў — уже старий буў — пішоў за стаєнку тай вікопаў яму и ти гроші уєвў и закопаў з кітликом у ту яму. Але невістка тото підглянула — десь була туди, ци би у стаєнці, ци би де, доскь, шо тото виґіла. Тай тот ґідок, як засипаў тоту яму и тогди — шінуюсонце, днинку сьвиту и вас яко чесних — сїў и — вібачте за слово — наробиў на то місце купу и каже: Заклинаю цї гроші, аби нїхто їх не кинуў! А хто би хокіў сї гроші узьити, то мусит наперед — вібачте за слово, не до вас чесних кажучи — мусит цю купу здзїсти... Але невістка тото усьо чула. Тай як ґідо пішоў відтїў, а она узела — вібачти ми за слово — ту купу и то изсушила и зітерла на порохи и сховала. Потому, як ґідо помер, може и не зараз то сї ґіяло — дає тота невістка того пороху свому чоловікови, аж він издзїў усьо. Як тото здзїў, узела она єго и повела за стаєнку и каже: Копай, чоловіче, туй є гроші! Копле він, копле — и вікопаў; дали сї єму тоти гроші узєти, бо то зробиў, шо ґідо закльвў". (*Андрій Калинюк*).

16. „А то також було у Рафайлові. Оден ґідо маў также богато гроший — як то даўно сї водило між нарід, шо много мали того добра — и закопаў у землю на своїм городї. И як закопаў и заклинаў: Аби, каже, тот шо хоче сї гроші узьити, то аби узеў плуг и штири коти — аби були чорні, и аби були усї штири первакн — и на Юрі аби ораў тими котами, то віоре сї гроші... Але єго син тото підслухаў. Тай по ґідові голові вікохаў чорну кітку и спаруваў уже из чорним котом так самож — и були штири, якурат штири, котєта. Та як вікохаў він ти котьита, шо були уже великі и на Юрі — так, як ґідо приказуваў — запрєг тоти коти у плуг, уже змайштруваў такий плужок маленький до тої прахтики, и оре. Так поклаў одну скибу, другу скибу — а за третим разом зачьипиў плужок у шось и стаў. А тоти гроші шо року на Юрі підходили під верх... Тай він тогди ти гроші добуў и вібраў".

(*Андр. Калинюк.*)

Digitized by Google

Часом душа помершого ґазди сама покутує при грошах і то доки її хто не „обвілнит“:

17. „Пішоў один рабшіц у ліс. Ходиў, кілко ходиў, аж разом трафила сї добич; він пушку до лице, тай упало и пропало... Він собіж на то місце, де було, узеў собі на ціль, приходит на то місце — нема. Але найшоў він на тім місци камінь такий жьирований, тай добаг сї уже, шо там гроші є закопані. Зачьиў відвалювати тот камінь и найшоў там тілько гроший, шо гадаў штири конї сїдлати и за тими грішми їхати. Але однаково набраў тимчьисом кілько лиш міг узяти гроший. Відтіў пішоў дерево до дерева вікісуючи знаки, аби другий раз трафиў на то місце. Прийшоў, посїдлаў конї, узеў 8 бербениць тай пішоў. Але пішоў и заблудиў, не потрафиў. Бо то сї єму лиш виґіло, шо він робит знаки, а то знакіў не було... Бо то там душе на них, на тих грошіх була. Она сї у сім рік настаўлеї з того місцї, де є гроші. Акурат він прийшоў, а она сї наставила, а він не знаў ї відтам обвілнити — як не пересунуў гроший з того місцї, то не обвілниў. Як би буў обвілниў, то она би була праведна и він би буў щесливий“.

(*Семен Попович.*)

18. „Пішли два — виґіли, шо горіли гроші и пішли шукати. Шукали и найшли дубову бочку из грішми. Але чим найшли ту бочку — аж туй явиў сї ксьондз... Але тоти сї спудили того ксьондза и далї, поўкікали. И урадили сї піти у коршму, напити сї горіўки; каже: хоґім у коршму, віпем тай будем беспечні и підемо, ксьондза набємо тай гроші ти озьмемо. И докі були май тверезї, то говорили собі по тихо, але як собі добре підкигнули, то тогди уже не розуміли, шо онди сидит третий и усьо слухає, шо они говорі. А тот третий, як усьо віслухаў и пішоў на то місце, до тої бочки. Найшоў якурат. Доки узьиў сї до тих гроший — туй ксьондз. Питає сї тот чоловік: А шо душьи хоче? — Прощу! — Бог кі простит!... — Ше раз! — Бог кі простит!... — Ше раз! — Бог кі простит и благословит!... — Прости и тебе Боже и благослови тобі сесе на хосен! Тай зник... А тот гроші — тай пішоў... Прихоґі и ти два пені бити ксьондза — а гроший нема“. (*Андрій Пережук.*)

ЧАСТЬ V.

Непрості або Землені боги.

„Пан-Бог, той, шо сьвіт увес тримає, тот, шо над нами, не годен сего зробити — шо лиха душе; тикі

є знахорі... Се Зелена уже має тих Землених богіў Туй самі Чьиріўники та Тарахтерники — Боже прости. До ўсекого собі помагают, усеко сьвітом колотет, але — Боже! (ударяє ся по губі). Ни знати, хто старший?... То є такі, шо аж лечно згадати, шо не ґіют". (*Юрика Осташук*).

Зеленці вірять, що між ними є багато Непростих (або Землених богів), себ то людий, котрі „у всекім ґілї" уміють помагати собі або другим; можуть „насилати і відвертати" бурю (град), повени, слабість й інші нещастя; можуть „потегати" від челеди і худоби „манну" і спричинити людині, чи худобі смерть; можуть насилати на людий Чортів й инші Пламети, щоб сї на них мстили ся; то знов торгують Осинавцями продаючи їх за гроші. До таких Непростих зачисляють ся: Опирі й Опириці, Знахарі або Чьиріўники, Чорнокнижники, Градівники, Відьми або Чьиридільниці, Воўкуни, Ворожбити, Віжлуни і Баїльники та Песїголови.[1])

Віра в надприродну силу Непростих дуже сильно вкорінила ся в душу народа, вірять у ту силу також самі Непрості.

Відкиж сї люди беруть ся?

Коли жінка відбуває свій чьис і в часї сего наступить полова злука — „бо є такий, шо має злосну кроў на чельидину и на то не уважеї, або чельид не признаст сї їму" — тодї дитина буде Непростою — „уже у сїм рокіў зачне лихоґілити; оно зачне свою службу: як ґіўчина, то буде Опириці, або Відьма, а як хлопец, то буде Опирь, Воўкун, або Граґіўник, або Знахір; то між ними є усека саржі и коменда є".

Простий чоловік нікому не шкодить, не „уирче" нї людини, нї худоби — „як иде між худобу, то так, як ксьондз помежи нас ирщених; так худоба сї єму проступит...". Непростий-же не лиш що всяко людям шкодить, але ще й „урікливий" („поганий на очи, на зір"). „Непростий лупне лихо очима" и є так, шо уирче, шо добу буде ванїтувати, а нераз такі мине сї — так очима здзість: Марга — не дивуйте, як від вовка гине...".

Треба однак не забувати, що Непростий не все „урікливий," — „то є на него така мінута; як би усе, то най Бог боронит!"

---

[1]) Баїльники і Песїголови часом зачисляють ся до Непростих, часом нї.

Digitized by Google

„Непростому не гір дивити сї у очи — анї він аби сї не дивиў. Бо як сї додивит у оцї „чоловічка“, то єго пітне, тай як би чоловік не даў раду на разу — то угине“.

(*Павло Курчук*).

„Непростий, як усне — то душе из него віходит тай иде на гирц. Они сї сходєт на граници на призначене місце и там сї раґєт, мают нараду між собоў. Цирез то у нас не вілно ошкалок на два боки палити, бо то они тото берут и то їх збруї. Они там так войни ведут, як и царі. То старший, май голоўний Опирь, ци инчий сїдає на слабшого и їдут на гирц. Тому то пізнати, шо тот старший — шо їде — то дужий, ситий, а тот, шо на нїм їзґєт, то буде худий, марний““.

(*Павло Курчук*).

Зеленцї вірять, що в свято Івана Великого їдуть усї Непрості на Близницї в Рафайловій.

Вірять також, що кождий священник „знає такі молитви ружні“, котрими заклинає Непростих тодї, коли принесуть їх до хресту. — „То як би не знали ксьондзи заклинати, то шоби сї не ґіяло...“.

Я запитав: Чому-ж все таки є Непрості?

Відповідь: „Га, видите, то цалком не може заклєсти, але уже усе спирає; то як мінута“.

Питане: Чи Непростий може і священникови шкодити?

Відповідь: „Праўда! То є такі, шо би ізїтєли у смеркь, але ксьондз має молитви ружні, то єму уже ни шкодит.

Так само і дяк „знає молитви ружні“.

„Дєк як би не знаў молитви, то би го зараз изпрахтили тоти Непроскі. Але він як уходит у хату на Саўтирю,[1]) то зараз мерце заклинає, шо він до него не має уже моци“. Длятого, коли дяк увійшовши на читане Псалтиря при мерци, пічне відчитувати — а між тим хатнї запалять у печи готовити вечерю та зійдеть ся більше людий, отже зробить ся в хатї парно і тїло небіщика починає скорше розкладати ся — кажуть тодї:, О, уже ґєк заклеў нибощика, уже кіло рушило“. (До сеї пори розклад тїла не був так видний).

Врештї і грабар мусить знати від себе, бо він перебуває часто на кладовищи та „ховле“ страччєта (нечьиснї дїти). Він знає від себе, бо інакше „міг би дуже бідити“.

---

[1]) Псалтир.

Digitized by Google

1. Опирі.

Опирь (Упирак також Упирь) — „то май страшиїщий; він може чоловіка изгірити, коли захоче".

„То даўно — приказуют — було много тих великих Опиріў. То як була тота — би сї не приказувала — тота холера, то они так нарід стинали, тоти голоўні Опирі... А типерь, славабу, нечути так за нї. Ни знати, ци би заклекі були, ци би шо? А то даўно — най Бог боронит, шо они робили з народом, як приказуют старі люди"· (*Олекса Шпинта*).

„Та даўно були такі Упирі, шо нарід истинали. Они як ґістали чоловіка, то пускали из него кирви; їм до чогось тото подібне, шось они из тим ґіяли". (*Андрій Калинюк*),

1. „На фентиралех буў чоловік, старий ґідо уже буў, як я закимвў, то він — лиш не ўгадаю, ци би раз, ци би два рази на місїць — доськь, шо усе иде собі там на тот беріжок — (але бо ви не знаете де, но байка) — и там сїдае и сидит... То казали, шо тамка границї, шо він на границю иде, шо они там из другим сесїю якус мают, нараду якус. То видно було, шо він там сидит, штаўт дрімае; але більше там нїкого не видно, то лиш він видит їх".

2. „Буў один Опирь онди, як Ґанок. Но то як заслаб, то віїхали ид нему ксьондз — нїби порядкувати. Але фіра стала у долинї, а ксьондз годнї були и пішли пішки, не хокіли, аби фіроў везти аж зперед хати. Тай идут, але разом заболїла їх — у песю міру — о тут (показуе) голова и у серци тай лиш ксьондз перевернули сї; навіть до хати не допустиў ксьондза, такий буў... Тай потому ксьондза на фіру и до дому; уже из Пасїчного виходиў ксьондз того Опире ховати... Тай шось незабаўка наш ксьондз „пішли" (*О. Шпинта*).

3. „Раз приказуваў оден чоловік, шо буў на „привиґіню". И от як то у нас е усекі забави и він сиґіў там также. Але дивит сї він на мирце — мирлець лижеў, як звичайно на лаві — дивит сї, а на мирци усекі-усекі цьвіти по лици, и жоўкі и синї и дзеленї — усекі... Але добаг сї він, шо то е — шо то Упирак, але не каже нїкому, бо му лечно. Але як віїхаў ксьондз и відправиў похорон и такі незадоўго заслаб и умер; тот Упирак го покиў".

(*Ів. Крамарчук*).

Digitized by Google

4. „У нас оден чоловік як умер, то ксьондз як прийшоў по кіло, то из за порога три рази сї сохаў у зад тай аж за третим разом пішоў у хату. Тай пішоў у хату и правиў похорон, але лиш уже єго такі погрібаў...“. (*Павло Курчук*).

5. „Опирь докі не хоче умерти, то не умре. Він знає коли має умирати и даскь за себе таке удане — як має дитину, то на дитину даст удане, шо має сам умерти, то він даст удане, аби друге умерло. Аж як уже хоче умерати, то аж тогди умре. Або трафеї сї, шо нема нїкого, аби даў удане, то также мусит сам умирати. Тай на кім сьвікі є абталюнок, шо они собі окреми...“.
(*Семен Попович*).

6. „Оден буў Опирь, маў молоду жіўку тай умер, а жінка сї лишила. Але третої ночи прийшоў ид нї назад той Опирь и хокіў до неї. А она ухопила ошкалок и так сї махала, махала зперед него, шо він не міг приступити до неї, аж прийшоў єму чес назад вернути сї и він пішоў гет. Так Біг даў, шо она похопила такий ошкалок, шо буў на оба боки припалений, тай тим сї оборонила“.
(*Семен Попович*).

7. „Оден чоловік ишоў десь з делику и повернуў до одної баби, а баба була Опирицї, тай просиў сї до неї на ніч; він не знаў, шо она за одна. Каже: Чоловічку, будеш ночуваў, але абис байки нїякої не казаў. (То Опирем байка шкодит). Тай дала єму вечеріти капусту и ріпу. А він усе їст и каже: Яке, каже, капуста?... А баба питає сї: Шо, шо? — А він каже: Я, бабко, кажу: От яке тото капуста? Шо май ранче коло неї сї весниї, а май пізнїще сї кінчит роботу. Е, каже, яке капуста — от капуста. Коло капусти є робота — Яке, каже, капуста? От капусту сї, каже, уперед сїє, а так садит сї росаду. — Яке, каже, капуста? От капусту сї сапає, підливає... Яке, каже, капуста? От капуста. Капусту сї рубає и так січе... Яке, каже, капуста? От капуста. Капусту сї квасит. Яке, каже, капуста? От капуста, то капуста — капуста, то капуста... От яке, каже, капуста? От я їм капусту; їм капусту из ріпоў и ріпу из капустоў... Він знає, шо то не мож байку казати, то він мусит такі віказати; він сї уже добагає, шо то і у чімось перескаджеї байка. Тай повечеріў и лег спати. А тота Опирицї иде ид нему — шось хокіла туди ґіяти, ци би кирви пускати из него, ци шо, доськь, шось хокіла робити — дивит сї, а то остріг коло него, шо не може до него приступити... Тота байка, шо він сказаў, то стала коло него острогом... Відтак рано

Digitized by Google

каже она: Ей пешій шинку, ужеш ишкажаў байочку?!... Тай вігнала го гет". (*Семен Попоеич*).

8. „То даўно були такі Опирі май голоўні. Але они не були у селї, але туди на безводах — лїсами мали хати. Та як десь чоловік заблудит и заночує, то они єго прате; кроў из него пускали, шось їм тото здале було. Они головами из людий хати собі убирали". (*Семен Попович*).

9. „Туй на одній прелуцї косило їх трох. Але один каже: Ци пили би ви горіўку? — Чому нї! Але де ґістати? — Чекайте, каже, зараз мете виґіти, як ґістати. — Тай узеў нову коноўчину — деревлєна коноўчина — и відоўбаў у земли яму, заправиў тоту коноўчину у ту яму и далї узеў ніж тай застромиў тот ніж у тоту коноўчину. Тай шось туди пошептаў, пошептаў — а далї подає товаришем тоту коноўку. Диўє сї они — є горіўка; поўна коноўчина горіўки... А то у Битькові була ґулєрнї тай він из тої ґулєрнї покигнуў ту горіўку. Але потому чуют люди, шо у ті ґулєрни пук один котел из брагоў... Тай ті товариші, шо из тим Опирем косили, так собі вірахували, шо то якурат у тот час, як він покигнуў відтіў горіўку, а котел пук...". (*О. Шпинта*).

10. „То ще було, як полювали, аби до воська не брали. Але прийшли два на одну полонину и кажут, ци нема троха молока. А то на ті полонинї були самі воли. А тот пастух — старий буў чоловічок — каже: А на ті полонинї (на другій) яка худоба, ялова ци ґійна? — Га, або ми — каже — знаємо... А він каже: Зараз мемо знати. Тай вікопаў ямку собі, тай поклаў у ту ямку коноўку, тай узьмиў ніж и застромиў у ту коноўку; через чьпс узеў тот ніж доїти,.. И надоїў він молока поўну коноўку з того ножє. Тай потому пили тото молоко — росказуваў тот — а я каже не хокіў... То як ґійна худоба, то и з дисєтої полонини покигне молоко, а як ялова, то як покигне — а то кроў...

(*Петро Федоришин з Пасїчної, 1907*).

11. „А один приказуваў, шо увійшоў у хату якпс бараба и шось сї зговорили за таке ружне. Але каже тот бараба: Як хочети виґіти молоко, то я зараз добуду. И узьмиў собі капелюх тай привєзаў до капелюха шнурок и переверже той капелюх через драґарь, а за шнурок тримає; и як стаў той шнурок доїти, то надоїў молока...". (*П. Федоришин, Пасїчна, 1907*).

12. Приказуваў менї один чоловік, шо буў на робокі при кім москі, як сї будуваў в Яремчиках; приказуваў, шо так у йидин

Digitized by Google

час вішли люди из церкви и зайшли там до коршми. Тай шос у бесїґі зайшло на таку бесїду, як би ми типерь, и йиден там чоловік зачьиў їм приказувати за „усекі такі річи“; але люди стали собі из того сьмішкувати... А він каже: Не вірите? Чикайте, я вам зараз покажу, шо повірите... Узеў він, и дае одному чоловікови нову коноўчину и каже: Иди, чоловіче, у ріку, зачери менї води у сю коноўчинку... Він там ему уже доповіў, як би начерпати — відаў горі, протіў води — и тот пішоў. Зачер він води так, як він ему казаў и уносит вд нему. А тот узеў тоту коноўчину тай шос туди пошептаў над тоў водоў и каже: Нате, дивіт сї! — Диве сї они усї, а то вода зґлеґала. Перевертают они тоту судину горі дном, на ўсї боки, — вода не вісипае сї... Тресут тим, перевертают — нї! Далї мечут тоў коноўчиноў до землї, качеют, вода стоїт гей би замерзла у судинї, анї не рушит сї... А далї каже тот Опирь: Хочете ту воду вісипати? Давайте сюди! Тай лиш узеў коноўку у руки, а вода рухнула сї... Иди, каже, вісип гет! Тай узеў один и пішоў, и вісипаў на двір. Ну, каже тот, тепер мете уже вірити?“ (*О. Шпинта*).

Опирицї займають ся страшним ремеслом — вони за гроші „прахтять“ молодих жінок. Лучаеть ся, що жінка (молодиця) нагло захоріе — „заболить ї у серци и розбирае кольками“ так, що вона гине; е се т. зв. „поклик“. Хороба се тяжка й небезпечна, бо часто кінчить ся смертю; померша в такім випадку, „сина, як сукно“.

Коли дївка „приходит на свій чес“, а нїхто її не сватае, іде она до Опирицї за порадою. Опириця виходить вечером „на двір“ „и дивит сї по звіздах, як писано ті ґіўцї“.

Побувши якийсь час на дворі, входить опісля до хати і каже: „Є близько (жених), доброї фамелії, збирае сї ити тебе сватати, але — ше якас (друга дївка) колотит...“. І по сїм дае дївцї зїля, води — радить умивати ся і чекати. Трафляеть ся однак, що Опириця глянувши на звізди, добачить, що суджений інтересованої дївки вже перше вженив ся („присилували, хтось так зробив“) і здоровий ґаздуе собі з иншою... Тодї жадае дївка, щоб Опириця жінку, з котрою жие її суджений, „спрахтила“. Опириця бере голку, виходить вечером на двір і звернувши її (голку) проти зірки (котра е тої жінки звінчаної з судженим), каже: „Не зірницю колю сеў глоў, але молодицю N. N. у серце!“ І, коли потрафила в серце, то молодиця гине на

Digitized by Google

поклик. Дївка, вернувши від Опирицї, робить те, що радила вона, а повдовівший присилає до неї сватів і вінчають ся.

13. „Туй була у нас такі така Опирицї, шо прахтила чельидь; аби заплатиў тай прахтила... Одна ґіўка — але бо ўже умерла — то тота як прийшла до неї тай каже: Роби, шо знаєш, аби я сї віддала!... Але тота шось туди подивит сї по зірницїх и каже: Жди ше, небого... Але приходит она зноў, каже: Роби шо — бій сї Бога — бо я хочу віддавати сї, шо гину — а він не приходит сватати. — А тота баба каже: Вігоди ше, каже, цесь рік — а потому я уже шось изроблю. — Але приходит она третий раз и каже: Роби уже, бо більше не буду ждати... Чикай ше... Нї, не буду! — Тай тота зробила.., Покликала таку молодицю, шо де-де... Умерла такі тої ночи... А потому тот удовец посватаў ту ґіўку".

(*Юр Жолобчук*).

14. „А то май більше ласує спрахтити челедь при дитинї. Се Анна, як ходила, ци би з Иваном, ци з Оленоў уже — от якос не кимлю — тай лиш разом одної ночи приснило сї ї, шо ласкіўка прилекіла у вікно тай сїла на вікно... Тай такі у той раз розболїла ся тай гине; — гине! такі кольки роспирают, шо не дає дихати... Але Андрій крунуў сї борзо ид сему Петрови старому тай вінїс води, помогло. А то ласкіўка присила сї, а то ґіўка, шо ласувала на Анну, аби сї вітак Андрій из неў звінчеў. Пішла до якоїс Опирицї та покликала". (*Анна Дирдюк*).

Віра в „поклик"[1]) є загальна. Проти него може помогти лиш знахір, „шо знає до поклику". В Зеленици є лишень один такий Знахір і він якраз оповів менї (під великим секретом[2]) про сю хоробу і її лїчене як слїдує:

„Як ґіўка є стара, шо рада би сї віддати, то иде до такої Опирицї, шо она до того знає и она бере деўєкь игол и ніж и иде из тим на двір. Тоти гли — дивит сї на зірницї — и бє ти гли у поріг, а між ти єгли забиває ніж. Та як тото зробит, то як изгодит у серце, то та молодицї, шо на ню мала гадку, гине на

---

[1]) Віра в поклик є пережитком із тих часів, коли нарід не міг зрозуміти самого акту смерти, як явище природне, загальне і нехибне, а уважав його за щось надприродного. Ще й нинї жиють в Австралії і полуд. Америцї первістні раси людські, котрі — як каже Тайльор — є того переконаня, що якби не чари й забійства, то люди не виирали б нїколи.

[2]) Чого додержую ся не виявляючи його назвиска.

Digitized by Google

місци... А як не згодит у серце, то ше сї мучит доўго. Як заболит у серци и бере кольками, то то є поклик; на то дам раду. Узети би води до трох раз и перепустити крузь пушку тай при кужґім разї відмоўлеї сї: Сїмдесєкь и сїм вір є на сьвікі и 77 язикіў; як не може тих вір звести до купи, сїмдесєкь и сїм язикіў погодити, так не може се лихоґілницї у сеї молодицї (N. N.) жике узети. Відвертаю кі на пущі, на лїси! Тай потому ту воду дати у судину и як ї обмиют (хору), то зараз устане.

Туй у Середках (в селї) є одна така, шо покликує, але я як би лиш хокіў, зараз би ї такі из цего місцї спретаў... То як она покличе, то лиш бим завернуў на ню. То як зроблю, та яким казаў та лиш обернути проти неї (Опирицї), вілети трохи тої води проти неї і казати би: Відвертаю кі на того, шо кі наслаў!... И зараз она гине!... А як не хочу, аби ї шкодило, то відвертаю на пущу, на безвісти...".

15. „Туй отот N. приказуваў, шо десь пішоў раз у Маневу; десь туди маў маржину йикус. Але заночуваў він там у йикогос ґазди; тай у ночи — чуют — а то убігає чоловічок йикис, шо ґваўт! жінка умирає. Каже: Бійте сї Бога, ратуйте, бо так сї розболїла, шо такі мниає сї... — А то там була дес така Опирицї, шо прахтила чельид. И йикас ґіўка допросила сї ї, аби тоту спрахтила молодицю, а він аби сї из неў извінчеў. То, розумієте, озьме косу тай туди иде у сад, туди під хащу и забиває косу ў землю; як изгодит у корінь — то тоту, шо она має гадку спрахтити, име за серце и гине; а як не згодит, шо поза корінь потрафит, то ше мучит сї, ше мож дати раду. — Але тот ґазда, шо П. у него начуваў, схопит сї из постилї, тай шось туди поорудуваў и каже: Иди, не бій сї! Тай тот чоловічок пішоў, а тот ґазда лєг далї спочивати. Рано приказуют уже люди, шо тота ґіўка уже на лавици... Тота почунела молодицї, а та ноги накєгнула; так знаў завернути тот ґазда... А П. як тото учуў, то, каже, борзо відтіў кікаў".

(*Осташук Юриха*).

16. „У Сїтнім буў даўно Пластун — він пускаў там повінь. Там була гать, шо гатили воду и він — тот Пластун — буў там за гакеника. А він маў жінку Опирицю. Тай она була дуже стара, але умерти — не умирала. Як мала умирати, то каже, будь кому, хто на тот чьис є: А дайко руку витати сї... Тай як даст, то він умирає, а она жие далї... Але раз заслабла дуже, а у хакі ни було, лиш чоловік її, тот Пластун. А она каже до него: Дайко руки витати сї... Але він укік гет из хати. Тай она качьила сї шось добу

Digitized by Google

та мучила сї, нїм умерла; потому вівергло ї аж серед хати и аж там исконала. Кажут, шо такої пасоки из неї найшло, шо кара...".

(*Ів. Крамарчук*).

2. Знахарі або Чьиріўники.

Знахарі або Чьиріўники (також „Мудрий", „такий, шо шось знає"), се люди з великою надприродною силою. Вони уміють чарувати і протидїлати чарам („завертати") послугуючись чортами, яких часом відпродують за гроші. Люди удають ся до Знахарів у всяких справах: Коли хто веде процес, не має дїтий, в тяжких хоробах, коли в родинї незгода, дївки і леґінї коли не можуть пібрати ся, аби „вело" ся в сїм, чи тім.

Знахарі можуть „спрахтити" кого небудь і то ріжно; можуть „наслати" на него хоробу, Пламети, щоб „смішкували" з него, калїцтво, неповодженє в господарстві й підприємстві, завести незгоду в родинї, зробити, щоб не було дїтий та спричинити нужду або й смерть.[1]) Знають вони також „віжлувати", себ то відгадувати будучність. Між ними є ріжні, одні „слабші", а інші „головнїщі". Всякий однак знає добре „від себе", себ то ріжні заклятя й молитви, бо тяжко покутує сей, хто „затрібує" не знаючи гаразд свого дїла, бо другий „заверне", а тодї може він „пожити" смерти.

1. „Раз цесь Петро играў на весїлю туй у Чернику, а другий прийшоў чоловік таки — уважєєте — куражний. Прийшоў на весїлє, а хокіў погуляти, а музика на тот чьис ни хокіў играти. А він за ту зліскь затрібуваў музику зіпсувати — бо він такі „шось знає...". Тай затрібуваў... Музика хоче играти — а скрипка зопсована... Але тот музика такі Непростий, як уже додивит сї, шо сї из ним ґіє тай так назад тому обернуў, шо нема и чверкь кіломитра єму до дому піти из того весїля — тай ишоў цалу ніч; так зобрьиў, шо сто раз одним місцем ишоў, а у хату не міг трафити... Зачіпиў того, а тот музика знаў добре від себи и обернуў... Тот Петро зараз пізнаў, хто из ним стає, бо як оба ріўні, то погоґєт сї".

(*Василь Дирдюк*).

2. Иде раз один майштирь и надибаў, шо майштри якіс уже добудовуют церкву. Вертит один високо у бани ґьиру у лакі, а тоти майштри шос туди инче робє. Але наґійшоў сесь майштирь подорожний и просит сї у тих до роботи. А тот відтіў майштирь

---

[1]) Знахар — не як Опир „зітне чоловіка від разу, але дає „чьиріў" (зїля, води), аби тим „обсипати, підлєти" кого там, з чого слїдує смерть.

Digitized by Google

каже: Кобис ми, каже, затесаў чіп!... — Покажи, каже, свердел! — А тот лиш віхопит свердел из ґьири и назад сховле: От який, каже. — Гадайте собі! Де хто годен так борзо придивити сї на тот свердел... Але нїчо. Тот затесаў чіп тай галоў! Каже: Добрий?! — Тот у бани свердел з ґьири: галоў! Мечи сюди! — А цесь из долу розмахне сї, як свисне чопом — и просто изгодиў у ґьиру... Гадайте! де банї, а де тот... — На, каже, маттери свої забий! И пішоў. — А то разом лиш затріщить у бани, а тот, шо веркіў, лиш звідтіў стрімголоў и — у смерьь... То як не знає добре від себе, то нима шо зачіпати такого".

(Василь Дирдюк).

Часами приходить між „Мудрими" до згоди:

3. Ишли два бракі кісних рокіў шукати роботи. Ишли, хто знає у котрім краю, або селї и якурат прийшли, шо два майштри, два товариші собі, віліцїзовували класти церкву. Но тогди, знаємо, прикро було — и нинька не так легко віжити, — а шо у кісні роки. И тоти брати два, шо прийшли — ще центлю гопнули у долину — нїби за нищу цїну обстали — и на нї робота обстала. Зачели тоти казати — перші лїзїтанти: ставаймо типер усї до роботи... Добре! — Уже из тої раґії нїби и могорич завели, и сказали собі дати Жидови по склєнцї пива. Сїли они за скіл, узели склєнки у руки и ти два бракі до тих товаришіў кажут: Дай Боже!.., А тому одному товаришеви склєнка лиш — пень! и розскочила сї у руцї на кавалїчки; лиш вухо лишило сї єму у руцї... Так? каже тот тогди тай думає: Чикай, я тобі покажу. Як ті три віпили уже пиво, тогди цись, шо му пукла склєнка у руцї, зачеў казати: Дай, Жиде, ше штири склєнки пива! — А тот брат, шо перше єму тото зробиў, гадає: Я ти и тепер то зроблю... Підиесли они склєнки. Каже тот, шо му перше пукла: Здороў!... А тому братови лиш склєнка — пень! и розлекіла сї... Тай тогди зачеў тот брат казати: Я виджу, шо я мудрий, але и ти мудрий; ни кажім одни другому нїчого та будемо усї у купі жити, а як лиш зайдемо оден другому у дорогу, то буде зле... То між тима голоўними майштрами є такі, лиш подивит сї на другого и уже спрахтиў; з таким нема шо спасувати. То десь є богато таких, шо знає до другого, але шо, коли не знає від себе. То треба знати и себе оборонити". *(Василь Дирдюк).*

Знахорови не вільно дивити ся в руки, не вільно їх навіть з далека підглядати, а тим менше обидити.

4. Раз иду я собі у Пасїчнім, а то валах — не дивуйте — обиртає вола; такі при дорозї привезаў бика до пресла и робит

Digitized by Google

своє. Але я иду тай радбим виґіти, як він коло него сї заходит — я сам тото знаю робити, але хочу ше виґіти, як він тото рихтує, бо они тото так мудро робе, шо у нас ледво, аби хто так удаў. И пристаўкую я, але и не диўю сї ніби у тот бік, бо знаю, шо ни можна — то є меже ними такі, шо най Бог боронит, між тими из Веньґир — поделекі собі, и диўлю сї, и не диўлю сї. Але надїхаў якис Жид; фіра поўна набору — а моцний віз. Їде він собі, тот Жид, тай стаў коло того валаха из фіроў и дивит сї тому у руки; не їде он туди гет, але стаў и дивит сї. Але тот валах подивит сї на него отак (з укоса) и каже: Гай, гай! можеш дивити сї и до вечера, маєш чьис!... А то колесо — здорове колесо, кажу вам, коване — тай лиш скрутило сї, а віз лиш присїў!... А тот каже: Можеш тепер уже дивити сї!... Тай відвезаў бика и пішоў, а тот уже біткаў сї туди". (*Дмитро Струтинський*).

Знахір може навіть з віддаленя шкодити.

5. „Раз ишоў я из полонини верхом, несу бербениці из момолоком. А цесь Зварич косиў при дорозї. Докіў я ґійшоў ид нему, то кінь ишоў — нї гадки; як жеш прийшоў прокіў него, тай нїц лиш кажу: Помагай Бі! А кінь як скочиў, як полекіў так зо триштири профілї, шо буў не имнў, аби шо робиў; тай бербениці из коне — гоп! А кінь аж тогди стаў... Він так троха шос знає, знає, але не так, як то є знахорі сьвітами". (*Василь Дирдюк*).

6. „Раз їхали тато, небіщик, из тим Иваном Подрабушеком из міста; а він такі до усеченого знаў... А из Пасїчного їхала такі фіра и у ті фірі були штири парсуни — дві бабі и два хлопи. Тай они були трошку пєні и не хокіли борзо їхати — а они їхали з переду. Але Иван хокіў швидче їхати та тих обіздиў; а, рихтик, они їхали тоти Пасїчьини и мали на фірі богато горшкіў, мисок — як то перед сьвитами; и тот як обіздиў, то ци зачепиў, ци не зачепиў, а они пєні були и зачели за ним гнати. Уздріў Иван, шо буде битий, уже одни з них схопиў сї из фіри, тай женут, аби погонили. Тот кікаў шо кікаў, а далї не бізуваў утечи — а то сї на гостинци ґіє, шо нима камінцє и за птахом кинути — тай бернуў сї туди ид нїм и як шось поґіяў — а тот віз из тими трема парсунами лиш разом иртом у долину — гоп! перевернуў сї... И Иван уже відїхаў далеко и стаў и з татом небощиком диўї сї, як той другий хлоп, шо изліз поганети, вікигає їх из під воза. А Иван — приказували тато — лиш сьміє сї и каже: А видиш, а видиш! чикай, я ти поможу... И пішли тоти горшки гет, у табаку! Так, видите, на ріўнї дорозї зрихтуваў їх, шо віз лиш иртом у долину...". (*Василь Дирдюк*).

Digitized by Google

7. „Буў один гакиник — уже помер — Мішко називаў сї. А він буў камеральским слугоў, шо пускаў гать — як то даўно не везли колейкоў, але ботюки ишли водоў. Але він сї шось задер из дирехцїйоў и дирехція его відогнала гет із служби. Але потому шо? Дирехція посилала двацїть мужа, аби пустили воду, аби доперли тоту гать, тай не могли: так заправиў тот Мішко! О, то буў такі „мудрий“. Він нераз сидит собі у шинку и пе — три кільометри від того ставу — а як прийде его година, шо треба пускати стаў, тай він відтіў, из того шинку пустит... Раз кажут уже люди: Мішку, каже, та вам би гать пускати! — Ни жури сї, каже, прийде та година, то вода сама піде... Тай диви сї, праўда! пунт восьма, иде вода!... Та тогди, як не міг нїхто пустити води, то дирехція мусїла его зноў приймити до служби. А він ше не гійшоў до хати, ше лиш доходиў, а то вода пішла сама; сама сї гать доперла...“. (*Василь Дирдюк*).

8. „Раз узеў Мартин і Федорак оленечу сїтку из Верчерника; а то була Мішкова сїтка, шо він там поклаў на оленї. Але приходит Мішко — він буў гакеником у скарбі — сїтки нема; е лиш слїд, шо хтось коло неї буў, але сїтки нема. И узеў він того слїду и пішоў ид хакі. Прийшоў ид хакі и шос там из тим слїдом поґіяў, шо тоти оба заслабли, шо такі гинут; тоти, шо узели сїтку. И то нигодни були ити его перепросити, и говорити не годнї, так їх имило... Але переказали они якос до него, най буде добрий та пустит душу, то они віддадут ему сїтку, а до сїтки дают ше двацїть, ци трицїть банок, най сї змилуе... Але він не хокіў більше нїц, лиш аби віддали сїтку и другий раз аби чуже не брали. Они віддали — тай пустиў...“. (*Андрій Перожук*).

Чарівники уживають до своїх експериментів усякого зїля, води, огню, гадючого жала, шкіри (лїновище), ріжних частий з людини (волося, одежі, нїхтів), ріжних річий з церкви (зїля, свічок, мира, частий священичої одежі, просфори, чьистки-причастя).

Про „чьистку“ кажуть, що „оно до усякого подібне (добре), лиш шо то кьижко зважити сї на таку річ“. Її задержують у ротї по запричащаню, опісля уживають, до чого знахор радив.[1])

9. „У Пасїчнім е баба, Заячиха зве сї. Як до неї прийде чоловік за порадоў, а она озьме собі кусник проскури тої из церкви и заткне у то глу из ниткоў, и держит тото за нитку и дуе на то

---

[1]) „Чьистку кладут — у город, у землю — то городнина буде усека на ўсе сило“.

Digitized by Google

тай шось туди шепче. И она на кім пізнає, чого тот хоче и ци від неї стоїт лік, ци би ити до другого...".

(*Петро Попович, Он.*).

10. „У Маневі є Скинданюк називає сї; він знає такі мудрощі усякі до стрільбіў. То ходило до него сеї зими від нас кілька лиґініў поза розуміў тих. Прийшли они до него до хати там и зачели єго просити, аби він шось їх порадиў до пушок..' Але він не хокіў їх нічо радити и каже: Я вам буду приказувати, як сї трафило из одним, шо допитаў сї того розуму, шо ви хочите.

Прийшоў, каже, один до мене самож — каже — такий як и ви, молодий хлопак, зачеў просити мене, аби я порадиў до стрільбіў. И так сї, каже, удало, шо я єго мусїў порадити, а він приймиў сї того, шо я єму наказаў. Піди, кажу, собі — як хоч бути таким голоўним стрілцем — піди до попа, віспoвідай сї и вітак, як дадут причастиє, то бис тоту чьистку ни пролиґаў, але узяти собі у чистий папір и підеш собі из тим до дому. И прийдеш, каже, возьмеш собі стрільбу, наладуєш — але стрільба мусит бути цалом нова, не стрілена — наладуєш и возьмеш тоту чьистку из собоў и підеш у лїс. У лїсї задреш собі сокироў так буґь якого дерева тріску — але так, аби задер, а не відрубаў и за ту тріску поставиш — каже — тоту чьистку из тим папером, и тогди відійдеш від того кільканайцїть крокіў — и стрілиш... Тогди буде ити на теби усяка звір — шо загадаєш, то буде ити на теби. Тай він того усього послухаў. Тай шо сї стало? Задер він тоту, каже, тріску в поставиў там тоту чьистку — и стрілиў. Приходит він ид тому букови, шо стрілеў, дивит сї тамка на то місце, шо стрілеў, на тоту чьистку — то и бук и тота чьистка цалом у кьирви... Як він сї то додивит, так зо страхи верг стрільбу, уже би сї рад того стрести, але пропало. Відійшоў він від того на бік, дивит сї, а то звіри такої коло него, шо загадає; де яка дика звір була, то коло него... Але не биў він нїчого. Пішоў він відтіў зноў до ксьондзіў сповідати сї того, шо зробиў. Буў у 12 ксьондзіў, тай одинацїть не хокіли го сповідати, а дванацїтий віспoвідаў го и даў покуту. Хибабис, каже, ишоў собі до коваля и казаў собі зробити такий римінь, такий черес залїзний; и тот черес, аби прикуваў тобі до кіла, аби анї здоймити, анї аби сї не зсунуў из теби — такі аби коваль на тобі го закуваў. И як сї, каже, тот римінь на тобі урве, то тогди прийдеш другий раз до мене до сповіди, то я тобі дам тогди розгрішенє... И так він послухаў. Пішоў до коваля, и коваль зробиў залїзний римінь и приковаў єму до туша. Пішоў він собі гет и ходит усюди по лїсї. Десь то трафило сї єму, відійшоў далеко у лїс, тай дуже захма-

Digitized by Google

рило сї, закьнгло сї так, громи лускают та бурі иде така, шо кара. Игій! Дивит сї він, ба у шо так громи бют? Але дивит сї, тай додивиў сї: над яковось віворотьоў у скалї вібігає усе из скали такий хлопиц, такий мацьоцький, а голий — и у тото громи бют, у того хлопцї... У него громи вале, шо аж земле дріжит, а він укіркує, на сьміх супротвўлеї сї Богови... Усе віскочит из скали и покаже язик и каже: влбуль буль! (язиком збулькотит) и сховає сї... А то грім лус туди! А він зноў из скали покаже сї и „влбульбуль!“ и сховає сї; а грім зноў лус!... Дивит сї на то тот стрілец и гадає собі: Господи! шо то такого великого, шо у тото так изгуста громи бют тай убити не може. Погадаў він, погадаў, а далї каже: Ану, каже, ше я буду у то стрілети... Та изнеў из плечий пушку, віміриў — и у того ґітвашка лус! А то лиш порох посипаў сї из него, из того ґітвашка, шо супротвўлеў сї Богови; а то буў май старший диявіл... Подивит сї він відтак у гору, а то летит ид ньому ангіль. Приходит до него и каже: Шо ти, чоловіче, хоч, шо ти „его“ убиў? Илия пророк сїм рокіў уже, каже, як у него бє громами, тай ни може его убити, а ти его убиў... Тож мене пан Бог зослаў, шоби я сї тебе запитаў, шоби ти хокіў за то? — Ни хочу, каже, нїчого, лиш хочу, аби ми Бог відпустиў гріха, шом зробиў. — А ангіль каже: Иди тепер до черціў и віспо-відай сї, а далї абис не биў уже нїчого. — Він пішоў до черціў, віспо-відаў сї, дали ему розгрішіне и він такі там у церкви упаў и умер.

Тнпер я вам на сисе скажу, каже тот манеўский, нїби до наших, скажу вам так: котрий би то зробиў, то може розуміти, шо то за гріх... Ни кождому сї так и удаст, як тому, може ше гірше гостити. Шо ти, каже, Бог наверие, то можеш бити, бо то за то гріху не буде; бо то, шо собі сам найдеш, на шо працуєш, то можеш бити, але у мудрощі не ўдавай сї...

И они пішли собі ид хакі, и не трібували того, бо то є варка річ“. (*Петро Попович, Он.*)

11. Одна туй так зробила отого Ивана маттери, шо три роки лижела. Най Бог боронит! Кіло відпадало... Дес ходила по тих Чьиріўниках голоўних и вістарала сї для неї, шо три роки мучила сї — най сї не приказує! — очи повіпадали, ніс вігниў гет... Тай умерла“. (*Юр Жолобчук*).

12. „Там горі є оден чоловік, шо — кажут — шось зробиў, то его сестру гет закривило; и до нинї ходит каліка — рука и нога...“. (*Петро Цапей*).

Digitized by Google

13. „Раз мама, нибошка, заслабли були та тато ходили на ті ріки до якогос чоловіка. Та приказували тато, шо прийшли и принесли туди знак из мами — мусит бути йикис знак — принесли мамині „очка"; а тот узеў тот знак и вішоў у сіни. А тато нибощик лишили сї у хакі и чули як кликаў туди у сінех: Миську, Миську! а як там було?! — Уже він чей до когось говориў там; до „того", цураха му! И шось туди бавиў, а так даў татови зіля и воду якус, и тато тото вінесли тай мама, небошка, обмивали сї и пили того тай почунели". (*Анна Дирдюк*).

14. „У Пнїўю є один чоловік, шо називає сї Капраль. Кажут, шо як би пішоў до него, то шо би схокіў, то він міг би изробити — ци у які слабости, ци у процесї, ци міг би кого изгірити, усеко". (*Ів. Крамарчук*).

15. „У Надвірнї є одна баба, називає сї Купка. Раз привіў ид нї один — не дивуйте — кобилу; а та кобила була жеребна. Але питає сї тот чоловік: Ану відгадай, шо она носит? — А тота знахорка дивит сї и каже: Коне писаного усекими цьвітами. Як она тото сказала, пішоў він и завіў ту кобилу у якус смирґечу вуличку и привезаў до плота. Але вішли два Жиди, шо лупе конї, из доўбеньками вішли, и один из одного боку, а другий из другого боку и — кобила упала. Они туди узели и роспороли ножіми кьилюх и виймили из неї лоше таке саме, як тота Купка казала". (*Мих. Оленюк.*)

16. „У Татарові є якас чьиріўниці, якас Катерина, шо коло неї держит сї „тот" — аби сї не повиджуваў. Тай як прийти ид нї, то она иде до него и туди радит сї, а потому дати би 3 банки, то она „его" — осина — покаже. Она го у скрини держит и він ї уже дораджеї...". (*Юр Жолобчук*).

17. „У мене заслабла раз була корова, шо три роки так сї йойкала гей хрискинин; тай потому такі відійшла. Та я ше й богато коштоўна до тої корови — вісїм ринцьких, шом робила усеко, тай однако не помогло... Такім пригнала из паші тай як заболїла, молоко гет віднело — шо вісхло гет, а она гине! Тай я вісилала сего А. аж на ті ріки — наймалам, аби ишоў. Тай прийшоў туди, а тот каже: Запізно приходиш! Ви знали за мене! Треба було ранче прийти; то там такі зроблено — один чоловік зробиў! — Тай даў якоїсь води, але то уже ни помагало... Потому ходиў А. из тим М. у Битькіў из за жінок тай там прийшли до якоїс такої знахорки и нї ї приказували, нї она не питала сї їх тай разом каже: Там у вас, у вашої сусїди, минула сї корова, такі у ваші

Digitized by Google

оборі згибла (а то такі у А. обгороґі згибла) тай каже, то там ї так один чоловік зробиў. Гет знала усьо".

(*Анна Дирдюк*).

18. „Я як ставаў у процес из тим Андрієм, то видит сї, шо не ходиў шось шукати на мене? Ой ци мало уходиў сї. Ходиў у Татариў до тої Катерини... Тай праўда, такі чую, шо здороўлє пішло від тогди від мене.. Я буў здоровий перед тим; а від тогди гет цалком ослабєм". (*Ю. Жолобчук*).

19. „Туй є у Чернику одна жінка, Олексиха, то як би шось чоловік не злюбиў жінку, то идут до неї. И она бере тоти „цвиклї", шо є у сорочцї (клин вставлений під пахами), из єго сорочки, и тоти цвиклї мочит три дни у меду. А відтак тоти цвиклї жмикає у воґі, и уколе глоў тоту жінку у мізилний палец и тої крови дає до тої води, шо жмикала цвиклї, тай дає ті жінцї. И та жінка має тої води давати чоловікови, ци би у страві, ци би у напою и має приповідати: Абис, каже, так не міг бути без мене, як сорочка без цвикліў". (*Петро Цапей*).

20. „М. ходила и він ходиў (до знахорів) и такі ґітий нема. Казали ти знахарки, шо буде мати петеро ґітий, але як ишла до шлюбу, то йикіс лихоґілницї запенили на роки... А як прийшоў тот знахарь из Рахова, то казаў принести миску води, ї казаў; и она принесла миску води и поклала из перед него на скіў. А він сїў собі на столец и знеў крисаню из голови, прислониў крисанеў очи — гей би из перед сонцї — и дивит сї у воду тай кланеї сї там комусь... Тай потому викьгне из пазухи шось файне тике — а то єго „товариш" — подивит сї на то, сховає назад у пазуху, подивит сї у воду и каже: Білше не будеш мала лиш двоє — хлопцї и ґіўчину; абис обрікала сї, абис шо робила, то одно мусит умерти, а друге буде сї ховати; то тобі так изроблено перед вінченєм; але тої жінки уже нема... А вітак закликав М. у сїни, и шось туди заклинаў, шос шепокіў, розплїў ї кіску тай она гей би издрімала сї... Тай так увійшла у хату, але не кьимила шо из неў було".

(*Ю... О...*).

21. „Раз у нас була корова из першим тилєм тай анї руш, аби приймити теле сцати; лиш бє ногами и рогами — шо видит сї — як би не ухопиў, то би убила на смерть. Але на сам Велиґдень, рано, ґазда квапит сї у церкву, а то би тилєти сцати. Узеў старий и приўезаў корову до скіни шнурами, підкьигнуў до гори тай так даємо тиле... Ну, попісцало тиле — корова сї рвала, шо кара. Пішли ми до церкви. Прийшли ми из церкви, пообідали, и старий леґ. Але уходит у хату Жид, служиў у Хаїма — сьвітовий Жид,

Digitized by Google

казаў, шо лиш хіба за морем не буў, а так усюди, як стоїт Русь... Я думаю: А ну-ко я дам їму сьвиченого — ци буде їсти. Накраяла я паски, дала яйці, сало — шо ніби було... А ну-ко, кажу, беріт!.. Бере, їст. Але я кажу до ґазди: Ти, хло, не спи, але ходи ид корові! — А тот Жид каже: Фе, шо до такого буджьвете ґазду? Ідіт-ко сами ид корові. — Говори свое, гадаю, ти знаеш, шо то за корова. Кажу: Чоловіче! то би и двом не дати ради ті корові; тай приказую ему гет чисто усьо... — Е, каже, веґіт, ґаздинько, тиле. — Та як вести, аби нї убила? — Ну, то — каже, я поведу; давайте сюди... -- Овори ти, дурний Жиде, кажу уже такі так, нас двое ледви рано змогли ту біду, а ти хоч сам ити. — Веґіт, каже, тиле, а як буде до вас бігла, то ви кікайте. — Прийшоў ид корові. Тота як уздріла тиле тай звертит сї туди, роздерла би го. А тот: Міцюцька... міцюцька... міцюцька... тай шось плюнуў на писок, та ї чіхае, тай поволи, поволи по під черево, тай чіхае, тай аж до ґійок — а усе приговорюе — тай корова стала, анї фостом не рушит... Кьиўнуў він на мене — пускати тильи. Пустила я тиле. — Сце... Корова стоїт. Попісцало. Узела я го гет. А він шось туди пошепокіў, тай оберне сї и корову три рази обцасом у ногу, коўть! коўть! коўть! И пішоў у хату. Но, каже, тепер не буде бити уже анї вас, нї тиле, нї манну нїхто від неї не возьме... Тай вітак, шо ми сї напросили, аби исповіў нам, як то заправити так корову — не хокіў... Старий даваў десетку — нї"...

Є знахарі, що „комендирують усякоў живиноў".

„Є такі знахарі, шо наверне звір, куди хоче. Они мают припис тим орудувати. Они е так, як слуга у ґазди, тоти знахарі; над ними е росказника". (*М. Оленюк*).

„У нас е один такий, шо знае навернути на другого тоти чирваки, шо е у земли (гад). Як шось мае за зле на другого, або аби другий заплатиў ему, то наверне на того — то будут усюди: у полици, під пічоў, у сїнех, у коморі, усюди будут чирваки".

(*Павло Курчук*).

В році 1908 появив ся „мотиль" (Глодинець) у такій скількости, що сади цїлі білїли мов цвітом укриті, а в воздусї аж роїло ся від них. Тодї пояснювали собі люди так цїлу справу:

22. „У Ясїню е якас баба, шо знае усякі такі мудрощі. И до тої баби — то приказували менї люди из відтіў — прийшли до тої баби фантувати; прийшоў, розумиете, здикутник и таксаторь, як звичайно; и обиськуют туди по усїй хакі, шукают фанти, а далї прийшли до боднї — боднї стояла велика у коморі, як и у нас стоїт від капусти, велика така боднї. — Каже — а боднї була накрита —

Digitized by Google

каже здикутник: А шо тут у бодни є? — Е, каже тота баба, найте-ко, найте, не дивіт сї туди! А здикутник як почуў, то уже пропало, хоче знати, шо там є. Шо там є, бабо? — Ой прошу вас, пане будьте ласкаві, не докривайте тої бодні, бо буде недобре... Е шо! — Уже злютиў сї здикутник. — Допирай! каже до таксаторі, ци радного — доськь, хто там биў. А тот докриў тоту бодню, а відтіў лиш вознесла сї хмара мотиліў, отих білих, шо сїдают на хощу. То она має коменду над ними, тота баба".

(*Андрій Осташук, М.*)

3. Чорнокнижники.

Бурю (т. є. град із дощем й громами) пускають Чорнокнижники.

„Тоти, шо уже всї письма перейшли, шо уже май старшу науку знают, то они идут уже на Чорнокнижникіў. Они уже усю науку знают тай уже супротиўєют Богови, а тримают из „тим" — осина. — Тай они пускают бурі на села. Они допрошуют сї у Бога, аби ишли буреў на село, котре завинене; бо бурі иде из за провини... Як у котрім силї є, ци би цїле село, ци би лиш один — два люди, шо будут так дуже провинені,то они сї допрошуют, тоти Чорнокнижники, аби ишли на то село бурю пускати. Як Бог позволит то они идут на май старші озїрі и дочитуют сї у книжках до тої міри — шо вода стане ледом". (*Ол. Шпинта*).

Як Чорнокнижники „дочитают" ся, що вода в озері замерзне, тодї „збігнут сї ти Осинаўци и сїчут лїд на крупи, а ти ґіти, шо родят ся неживі, хапают тото у шкірені міхи и несут у хмари".

(*Павло Курчук*).

Коли вже все вилаштують у хмари, тодї Чорнокнижник пускає Осинавця до сего призначеного і він „веде бурю"; він „комендирує", а инші сїють град.

1. „Змовили сї раз два стрілцї на котрійсь горі, аби заўтра були. На другий день приходит один на ту гору тай уже жде того свого товариші. Тай тот не віходиў и сесь мусїў сам ночувати. На третий день устаў и пішоў. Иде, иде лїсом, аж дивит сї — читає сьвещеник книжку... А тот стаў за дерево и дивит сї. Дивит сї, аж тот сьвещеник читає, читає — а то над озером він читає — а то озеро зачело поволи клеґати; зачела пінка бути... Тай як сьвещений вічитаў, приступає до него тот стрілец и каже: Господи! а ви що туй робите? — А сьвещеник каже: Та видиш, каже, шо робю... А тот каже: Та на шо то робите? Сьвещеник каже: Зараз збігнут сї слуги мої и будут се сїчи тай складати у міхи и будут, каже,

Digitized by Google

пускати бурю на село... А тот каже: Господи! ба на котре село? — А сьвещеник єму каже: На тото и тото... А тот спудиў сї и каже: Господи! и я з того сила... Сьвещеник каже: Идиж, чоловічку, до дому, и обтич собі своє поле, аби я знаў, котре твоє є. — Той пішоў швидко на село и обтичиў усе своє поле. Вітак як то обтичиў, а то через чьис як звіют сї вітри, як загуде, як зашумит, як піде бурі — так кипит, шо крий Господи... Тай пішло на то село. И гет збило усе до чиста, лиш то, шо було обтичене, то не кьинуло; и було чути, як ишло воздухами, то давало голос: Бий, рубай! лиш на Кубаєво не дай! — Бо тот стрілец називаў сї Кубай".

(*Ів. Крамарчук*).

2. „Було то одного разу, як сї мало лагодити на бурю. Але буў бідний чоловік, називаў сї Кубай. Ни маў він царини більше ніц, лиш — одну гредку цибулї, одну морхви, одну чиснику, а одну бобу. Тай пішла велика бурі дуже, посипала ледом и убила де що було, де який хлїб буў, то убило; и у того Кубає убило тоту цибульку. Другі, цалом сило, плачут, нарікают на Бога, шо бурі усьо убила, а Кубай каже: Я ше и на боже дам, шо ми цибульку убило. Тай такі поніс до ксьондза на боже. Ксьондз каже: А тиж, чоловіче, рад, шо тобі цибульку убило? — Ой я каже рад! Я більше не маю ніц, а самоў цибулеў такі жити не мож. А так люди будут казати: Сирака, тот бідний Кубай, троха цибулї маў и то му бурі убила... Та будут мати на мене змилова́не и дадут більше. — Другого року купиў собі Кубай пушку и пішоў лїсами, на полюване ходиў. Тай раз зайшоў десь у такий звір, шо ще нїколи там не буў. Тай дивит сї, а то на озері сидит 12 людий — озеро замерзло — сиґьи и сїчут лїд на крупи... Але додивили сї они и Кубає. Каже тот старший над ними: Шо сї на нас дивиш, чоловіче? Ходи блище! — Прийшоў. А шо ви, каже робите? — Ади, каже, сїчемо лїд на вашу царину; будемо бурю вести на вас... Але Кубай спудиў сї, бо маў и сего року якус цибильку, тай каже: Яй, будьте такі добрі, панове, обминіт хоць мій городчик... А ті обміркували тай кажут: Абис собі заўтра відтичиў, котре твоє. — Але каже Кубай: Як то може бути, шо ви у других вібєте, а моє лишите? Мене вітак убют; скажут, шо то я таке изробиў... Але ти кажут: Ти за то не питай! Але як хоч, то ми дамо тобі письмо, шо ми за одни. — Тай так изробили. Відали їму письмо и він пішоў. На другий день до полудні красно. И він узеў и тото своє, шо маў, то відтичаў, а люди диве сї и кажут: А ти шо, Кубай, робиш? — А, каже відтичую, котре моє, бо зараз від полудні піде така бурі — нислиханцька! Де який хлїб є, то увесь леже! А я, каже, своє відтичу и моє не

Digitized by Google

кіне... Там сї из него сьміют, каже: Шо тобі сї стало? Де ти годен, чоловіче, Бога змудрувати... А він каже: Я собі віпросиў у тих, шо бурю пускают ласку и они казали, аби я своє відтичиў. — Настало уже из полудні. Диве сї люди — а то чорнева така стала цалом небом, захмарило сї, закьигло сї — шо сьвіта божого не видно... За якис чьис, як закьипит! Як зачне громами лускати — шо ґрунї, видит сї, пукают, шо лїс цїлий їде у долину... А далї — іг! як повіє вітер, як піде бурі — так траскотит царинами, шо аж дими ўстают... Вібило, де шо було, лїс де стояў, то увернуло, ледом усю царину укрило — такі фаї ишли... А у тих фаях явиў сї голос: Бий, каже, рубай! лиш Кубаєво минай! Та цалом ґміну убило, а на єго и дзерном не кинуло... Але відтак ґміна учіпила сї за то до него. А він тогди каже: Коли ви кажете, шо то я завиниў сї, то нате, читайте; и вінїс їм письмо від тих, шо бурю пускают. Я, каже, собі у них то віпросиў за то, шо як торік ишла бурі, то я ше даў на боже, шо мині цибульку вібило, а ви, каже, нарікали на Бога, Бога сте, каже, зневажили, то маєте".

(*Петро Попович, Он.*).

3. „Посходили сї раз люди до коршми. Над'їздит з перед коршми пан білим конем и каже: Закличте ко менї май старшого чоловіка. — Закликали віта. — Нї. — Кличут заступника... Каже пан: нї! — И так віводили куждого, а пан каже, шо не той... А котрий же туй май старший? Може цесь старець? А то буў у коршмі старий якис дуже чоловік... Вівели того старого, а пан изнеў з перед него шепку и каже: Пускай нї, каже, бо гину!.. Та куди кі, каже, пущу? Пустиў бим кі лїсом — звірку ми вібеш... пустиў бим кі водоў — рибу вбеш... пущу кі селом — царину вбеш... Так ми иди, каже попри води, обома боками самими зарінками, абис и у воду не пустиў и ў царину нї!.. Тай той лиш рушиў конем, а то як піде бурі, то ўздоўж ріки усипаў такі дві греблї граду, шо тиждень стояло, поки сї стопило"... (*Іван Крамарчук.*)

4. Градівники.

Граґіўники, се люди, що „знают відвертати бурю". До сього мають они „ружні ковалки из церкви" та знають усякі заклятя й молитви. Граґівник також „Непростий". Наші, Зеленські, не мають великої (надприродної) сили: вони відвернуть бурю лиш на тім просторі, який можуть обняти зором; „туди уже за ґрунеми не відверне, бо не видит". „Але є на сьвітах так силачі, шо и на лушку буде лижети тай відверне бурю, аби яка"...

(*Вас. Онуфрак Ів.*).

Digitized by Google

Отже „наші“ градівники виходять у часї бурі на двір. Кожде село має своїх градівників і всякий боронить лиш свої громади. З сего виходить, що буває нераз — один градівник відвернувши від свого села, наверне на друге, розуміє ся, де слабший градівник, і часом „зіпре сї один из другим, моцуют сї: той хоче від свої ґміни відвернути, а той від свої тай котрий дущий, то переможе. Нираз як дуже зіпрут сї, то и котрись из сьвіта піде...

1. „Туй у Чернику буў чоловік — брат оцего Джуґлова — шо добре знаў, нибощик, до бурі... Раз, кьимю, пасли ми он там у Жолобі віўцї; а то як наґійшло! як зачело гриміти-блискати! аж зимле сьвита дріжела... То вам кажу, шо гачуґа — так під гачуґоў була кошера — то отак (показує) ходила — зимле сї из нами підоймала, як подие, шо коріне иде за гачуґоў... Крий Матка Божа, шо тоди сї ґіяло... А він, нибощик, верг шепку гет и зачеў відвертати... Том сам виґіў, як три рази від ґруне плюскнуло ид нему, три рази завертало ему дожджем у очи; а він, нибощик, метаў сї горі ґрунем, аби туди ґістаў сї на ґрунь, аби виґіў далше... аби и далї спер... Але не допустило го. Праўда, шо сюди гет обороніў, шо лиш дожджем дуже злело“... (*Василь Онуфрак, Ів.*).

2. „У нас була такі така, шо знала відвертати бурю; ї називали Диччйхоў. Тай она раз ишла из міста и якурат у пніўскім поли узнала, шо туйка у Зеленї бурі дуже бе... Але гадає собі: Нидобре! Докі я прийду ид хакі, то убе чисто увес городник... И мала она при собі десь тоти ґатунки ружні-штудериі, шо до того тай зачела відтіў из Пніве відвертати. Як зачела відвертати, перти сї — бо то, на шо було навернене, другий якис відвернуў за свою границю — як зачела муцувати сї, аби такі не пустити. За ню знали усюди, шо она за одна и якис затрібуваў: Ану, ци она відверне; шо у неї за міць? Тай так відвертала, шо такі відвернула, але уже из того таки пішла и зі сьвіта... Ледви уже вішла — так ї тот другий зробиў, загнаў ї такий туман у голову, шо она ніц не розуміла — и потому умерла“... (*Петро Попович, Он.*).

3. „У нас є туй такий, шо знає до бурі. Він як відвертає, то так пропаде, шо ни знати, де сї ґіў. Кажут, шо из него душе віходит. Як бурі наґійде, то він легає на землю и тогди душе из него віходит и иде у облаки тай завертає тих, шо ведут бурю“.

(*Павло Курчук*).

4. „Раз ишоў я из віўцеми, а то була бурі дуже. Тай я виґіў тогди, як тот Штефан відвертаў. Він узеў такі три стеблї соломи межи палцї, заклаў и стаў на одні нозї, на праві, на пету стаў — и так три рази вікрує сї на одні нозї... Але то він так вікрує

Digitized by Google

сї, абн у зад ніц не поступиў сї, лиш усе на перед. Бо то, як би сї у зад лиш троньки поступиў, то би грім зараз убиў... Та він так вікрувае сї на нозї и усе махае рукоў, хрестит тими стебельцеми и каже: Не сюди йди, а ґрунеми, синетами! Кажут, шо він знае піў служби божої; та як захоче відвертати, то говорит уперед тої піў служби". (*Ів. Крамарчук*).

5. Ворожбити і Віжлуни.

Ворожбитом називають такого, що „знае ворожити т. е. відгадувати минувшину і будуче інтересованого, його родини, худоби і т. и. Ворожбит чи Ворожка подивить ся на долоню, згасить ватру, зілле воску або олова, кине на карти і викладае інтересованому, „хто заўзеў сї на него, яка висит на него придобашка, з чого ему паде щіске" і т. и.

Коли прийде хто в нещасте (хороба, процес, крадїж), то Ворожбит подае йому близші інформації про причини нещастя та як лихови зарадити.

Віжлун — же се той, що знаў все на перед. Перед його очима не сховае ся ніякий дух, Пламети то що, бо він усе бачить, догляне, навіть знае їх мисли.

Кажуть, що „зїсти би серце из вірла, то буў би Віжлуном".

6. Відьми або Чириґільниці.

Між челедию е багато таких, що потягають або відбирають манну від: жінок, коров, овець, кіз і т. и; е се Відьми.

„Відьми е усекі: корові, хрескинцькі, кінцькі, коточі, тай песї, курічі, гусї, тай жабії, рибії и гаґечі и мишичі; е до усекої живини Відьми, шо из кождої живини уживае ґуст[1]); из усього хтось уживае, так из корови, так з віўцї — из кождого. Є така, що уживае лиш из корови, а е така, шо покегае від жінок. То зараз пізнати: молоко рідке, бо шо ліпше, то Відьма скьигнула, лиш такий дзер е; нираз покьигне, шо лиш сама вода буде, а як сї дуже завозьме, то лиш сама кроў буде. Тота, шо е куріча, ци гусїча — ніби яка птаха становит — то покьигае ґуст из яйце; тай тимой кужде яйце не поўне, бо шо ліпше, то они покьигают. То протіў тих, шо е до короў, то знают раду давати, а проти тих від птахи, нима аби хто знаў сперати, то через то кужде яйце не поўне".

(*Семен Попович*).

---

[1]) „Ґуст" себто те, що найліпше.

Digitized by Google

Кожда Відьма мае хвіст. В потребі можуть вони переміняти ся „у всяку твар“ (пса, кота, вужа, ропуху, полотно) і так змінені ідуть у ночи відбирати манну. Найліпше їм „лихоґілити“ в темну, безмісячну ніч. Длятого то вони „що ночи спивают місяць, шо він робит сї менчий, аж го цїлком зіпют, шо стане чорний“. Або так:

„Як місяць у поўни, то Відьми лютет сї, шо він ясно сьвітит, а їм то перешкаджеї — они сї стидают лихоґілити, тай они тогди совают сї ид нему так гей собака ид хрескьининови и здзїґет гет, шо нема иїц на небі, лиш кроў из него; и з тої крови зноў сї місець обертае и росте аж до поўнї!“ (*Андрій Перожук*).

Найбільше увихають ся Відьми у ночі перед більшими святами, як „Юрієм, Уведенієм, Благовіщенем і Иваном“. Перед сими святами старають ся люди свою худобу забезпечити від відьом і то всяко. Підкурюють „маргу“ ріжним зїлям, намазують на нїй та на дверях стаєнок хрести дехтьом, кладуть „курева“ перед хатами накладаючи в ватру всякого смітя, старих шмат і постолів, віруючи, що відьми не можуть задля вонючого диму, що знїмаеть ся з курева, приступити на обійсте[1]).

У Святойванівську ніч сїдають Відьми на кочерги і всї „їдут“ на високий ґрунь Близниці в Рафайловій, де відбувають ґенеральну нараду на цїлий рік; по нарадї купають ся в озері.

Відьму можна прикликати і бачити:

„То треба би три роки метати по трісцї кождого дня на свій город від Уведения до Вознисения. Як війдут уже ти три роки, то аби маў сьвеченої моталки (волїчки) та аби обтикаў ту купу коликами и обвести тоў моталкоў кругом и собі сїсти тай запалити ту купу. Тогди прийдут усї Відьми и перевержут сї у тата, маму, бабу — хто е, шо помер — и будут вікликати из поза тої моталки. Як не зможут вікликати, то будут насилати бурі великі... Але треба уже сиґіти там коло ватри, не рушети сї“. (*Ів. Крамарчук*).

„Аби узеў тот чьисник, шо е лук. И аби, як піде у неґілю до церкви, то аби покласти голоўку того луку під поріг у церкви. То тогди буде виґіти усї відьми, бо она мае тогди на голові ґійницю. Потому відьма би не пішла из церкви, докі чоловік е у церкви; а як возьме тот чьисник, то они аж тогди віхоґі из церкви. Але то треба добре знати від себе, бо они би могли чоловіка затратити“. (*Павло Курчук*).

---

[1]) Про те, як забезпечують худобу перед Відьмами буде споро матеріялу в іншій збірцї п. з. „Віруваня і звичаї привязані до поодиноких днів у роцї“.

Digitized by Google

„Мого тескі брат збираў собі кождого сьвета тріски — від Уведенія так кождого сьвита, аж до Юрі — на одну купу и перед Юрі у вечір запалиў тото и вартуваў. Але чує, а то шось тріщит у ґілници — а він вартуваў из жінкоў. — Але він на тот чьис зачеў дрімати. Каже она єму по тихоньки: Олексо! — ніби будит єго, бо чує, шо иде... Але коби буў не спаў, а так та сказала „Олексо“, а відьма учула тай не прийшла... Він знаў, як ї имити, але не приходила уже. (*Семен Попович*).

1. „Оден у живний четвер ворожиў. Имиў собі пструга живого тай приніс живого у ґійници д' хакі. Тай як прийшоў, то издоїў на то корову. Заніс він ґійницю у хату, узеў собі лопату тоту, шо сї хліб саджеї у піч, та вібраў пструга из ґійниці на лопату и справиў сї метати у піч... Але туй — Відьма! Прилетїла драитивоў жінкоў тай каже, шо ї корові пішло молоко поза шкіру... Як сповіла сї — уже знати, шо то она — тай полекіла. И він уже не метаў того пструга у піч, бо уже она вернула їму манну, шо збрала від єго корови... Як би она не ўстигла була прибічи на тот чьис, шо буў би верг пструга у піч, то би сї була збула корови“...
(*Семен Попович*).

Відьма „переверже“ ся в полотно:

2. „Даўно дизинтириў один леґінь від жоўнер и ходиў по лїсї. Але раз ишоў у ночи ид хакі за футрашем и приходит на перелаз, а то прокьигло сї таке, як полотно... А він у то кьиў сокьироў, а то зваўкало туди... Потому рано дізнали сї, шо то була такі близька сусїда. Она була Відьма; тай потому такі из того розболїла сї и умерла“. (*Павло Курчук*).

„Кажут, шо Відьма перемітує сї білим полотном и стелит сї дорогоў, або прьислом и так иде. То як би тогди то полотно имиў мізільними пальцями — але аби знаў від себе — то из того полотна зробит сї та жінка, шо є Череґільницеў“. (*Гнат Онуфрак*).

3. „Ишоў оден лиґінь дорогоў — десь так коло опіўночи. Але дивит сї, а то на прьислї прокьигло сї біле, так як полотно... Але він добаг сї, шо то Відьма и такі прискочиў ид тому тай лус! лус! буком... А то каже: Йой, поўтори!.. А він каже: Не поўтореў, каже, мій тато и я не буду... И тогди пішоў, а она такі єму из перед очий перевергла сї зноў на жінку и утекла... На другий день чує тот леґінь, шо сусїда слаба шось. Приходит він там и пізнаў, шо куди сночи удариў то полотно, то на нї усьо тото видно... Тай потому він дуже сокотиў сї тої сусїдки“. (*Петро Цапей*).

Digitized by Google

Відьма білим псом:

4. „Раз перед Юрі — от як заўтра Юрі, а то нині понад вечір — ходжу я шось отак из перед хати. Але диўлю сї, прибіг раз білий пес — пішоў гет. Прибіг другий раз — тай побіг зноў... Е, шо це може бути? Гадаю: Чекай! — Узеў я добрий колик у рукі тай стою так из за вугла... Але біжит пес ше раз... Ех! як го швяхну через поперек! — А то лиш: Поўтори!.. Тай такі через дорогу піораючи як піде! Видит сї, шо лиш білий мотуз потег сї дорогоў... А то Відьма була". (*Павло Курчук*).

5. „Раз прийшли корови до загороди, дивимо сї, аж є пес; піў білий, піў чорний. Тай Василь пликьим, а пес у ноги, але шо, коли не міг изгодити тай пес укік. А то була такі наша сусїда, єї ловили богато коло худоби. А то коби буў угодиў так, аби буў знак, то би добре, а так пішла не значена".

(*Петро Попович, Он.*).

6. „Була одна удова. На Юрі спала собі она у хакі на припічку, а мала тилєта у сїнех. Чує, у ночи — гримає шось у сїнех... И она далї — злазит из припічка, иде до сїний, дивит сї — а там меже телєтами білий пес. А она того пса хап! и завела у хату. Засьвітили у хакі, дивет сї, а то ни пес уже, але жінка — гола цалом... И пізнали, шо то такі из цего сила жінка. А она сї так просит и каже: Будеш, каже, мала смитани и молока, кілко меш хокіти, лиш кобис, каже, ни казала, шо я у тебе була... И тота ї пустила". (*Петро Цапей*).

7. „Була у нас даўно одна Відьма, називала сї Хима. Але то така була, шо було и під терлицю сєде тай удоїт ґійницю молока — забє у терлицю штири патики такі, як ґійки и доїт... Тай даўно ґазди були, а як пан забаг масла бербеницю, та ни міг жаден устарчити, а она обовєзувала сї. А она робила усе у Штефана Осташука, як то сї у нас каже, терла. Перед Увиденієм у вечір заплатили ї и она пішла. Але Штефаніў леґінь ишоў відкись у вечір — дивит сї, а то сотає сї сухий пес білий крузь ворота... А він такі не богато думаў тай такі сокироў мах! а сокира на вілет... А та собака лиш застогнала и пішла. А він пішоў собіж по своїм ґілам. Рано приходит єї донька, тої Хими, за горіўкоў мастити и каже: Моя мама добре сї у вас доробила, аби нині не жила; я, каже, иду до ксьондза миндувати... Приходит до ксьондза и миндує: Прошу єґомосця, так и так сї стало, Иван Ост. порубаў мою маму, прошу ити віспoвідати. — Вішли туди духоўний и сказали собі привести того виноватцї, котрий за то доўжен, шо она умирає. Пригнали єго до ваташка и там збирают из него протокол. Каже:

Digitized by Google

На що ти ту бабу порубаў? — А колиж я бабу рубаў, я лиш тілько рубаў учера собаку, шо лїзла крузь ворота. Так, шо люди доповіли, шо праўда є, шо она сї перемітує на пса, тота Хима. Отец духоўний казали піти подивити сї отаманам, аби зізнали, ци то є праўда властива, шо він ї кьиў, из правого боку; бо він зізнає, шо ту собаку кьиў из правого боку. Пішли, але нежива уже була; уже виґіли на умерлї, шо из правого боку кьита сокьироў. Єго обвілнили". (*Андрій Перожук*).

Відьма котом:

8. „Раз я буў у стайни, даваўєм коровам. Але то разом прибігла Відьма кіткоў и скік! на вікно. Тай нї няўкала, нї ніц, а я подивиў сї и погадаў ї ловити, а она утекла; лиш погадаўєм, тай утекла". (*Семен Попович*).

Відьма вужем:

„Є такі відьми, шо сї перемітуют на вужі на Ивана досьвіта. То їх, котрі би могли имити, то берут и зашивают у сирове полотно и кладут у дим над горішнєк. Там їх держі три доби тай за тих три доби будут сї уже просити, шо нїколи не будут нти воюючи, то як би тогди пустиў, то уже не ме ити вужем, але такі так жінкоў. То уже така нїколи білше не піде за манноў".

(*Петро Попович*).

9. „Оден чоловік найшоў буў коло корови гадину, шо сцала корову. Він підсунуў сї по тихоньки и ту гадину буком! А она звила сї, и пішла... Але на другий день здибає тот чоловік жінку на дорозї из проваленоў головоў; але хто її побиў, то нема чутки. Аж так сї трафило, шо она пішла до ксьондза сї сповідати и оден чоловік тото усьо віслухаў, шо она казала, як ї нїби тот провалиў, и шо она за єдна; тот стояў близь неї и чуў то усьо".

(*Мих. Попович, Он.*).

Вірять також, що Відьми „служіт сї карапанємъ" (ропуха жаба). Вони посилають їх відбирати у коров молоко, або й самі перемітують ся на карапанї і так мандрують до людських обор.

Відьми родять ся вже непростими. Про се оповів Пет. Федоришин із Пасїчної таке:

10. „Оден оженив сї. Жінка зайшла у кьиготу. Наперла сї до маттери у злоги. Добре. У вечір прийшоў під вікно и дивит сї, у хакі сьвітло. Дивит сї, штири баби є у хакі, а тота уже породила дитину; одна баба у однім кутї, друга у другім, трета у третім кутї, а четверта у четвертім кутї... И тота баба там заплеще у долонї — дитина литит ид нї... тота у другім кукі заплеще — дитина полетит ид нї... котра заплеще, а дитина до неї летит. А тот

Digitized by Google

усьо то виґіў. Але як сї жінка уже вікурувала, як знаємо від дитини, тай поїхаў по ню чоловік брати д' хакі. Але їхаў він, и заїхаў серед ріки и стаў. Каже: Що там було, як ти родила? — Та шо було? нїчо! — Кажи по праўґі, бо перевертаю віз... Шо ти баби штири робили из дитиноў? — Але она сї спудила и каже: Тоти штири баби то Відьми, тай я Відьма и такум дитину уродила. Тоти баби учили ї лїтати... Тай она приобіцела сї єму, шо сї сповіст у ксьондза, тай поїхали д' хакі".

(*Пасїчна к. Надвірної, 1908*).

Пор. Етноґр. Збірник, т. XV. ст. 193—194, ч. 315.

11. „На фентиралех є чоловік, шо у него корова нїколи не буде. Бо має таку жінку, шо зараз бере та потегає манну у сусїґіў. Тай як послїдит по маржинї, шо узела и зараз заверне тай ї корова гине у той мах. Аж би чужу тримаў, ци би купиў, то доўго ни подержит, бо, от як знаємо, шо єго жінка любит сї чужими коровами доробити, то зараз ї згіре корову". (*О. Шпинта*).

7. Вовкун.

Вовкуном звуть чоловіка, що може перемітувати ся на вовка; про жінок подібного віруваня я не здибав. Вовкуни жиють у селї, мають жінки, дїти і ґаздують як инші люди, лиш „як прийде на них така мінута, то перевержут ся на вовка і ідут стинати". Вони стоять „під комендоў" всяких чьпріўникіў", що їх шлють, де хотять, щоб виконали яку пімсту, значить, вистинати худобу. Належить примітити, що вовкуни нїколи не їдять звірят чи людий, а лишень стинають. В Зеленици є лиш один вовкун, знаний менї як чесний і трудящий чоловік. Ось оповіданє за нього:

1. „У нас є оден такий воўкун. Він ходиў дві милї з бутина до дому, а ишли біриші тай єго не здибали. У колибі питают сї єго товариші: Ци здибалисте того, шо ишоў у село? — Ми не здибали... — А кудиж би він пішоў?.. Тай так раз, другий раз — робиў цалу зиму и нї раз у колибі не ночуваў. Усе у вечір піде — уже по роботї — а досьвіта, чим люди мают ити з колиби до роботи, а він уже є з дому назад... Але оден чоловік єго раз сконтролюваў, шо він за єден. Пішоў М. ид хакі у вечір, а тот чоловік за ним у надзїр... Ишоў кілко ишоў та виґіў по слїдови, бо то ў зимі, шо ишоў чоловіком, а разом пішоў псом, далї уже буў слїд песїй... И тогди вернуў сї тот чоловік ид колибі, бо уже зїзнаў, хто він є". (*Семен Попович*).

Digitized by Google

Наведу ще кілька оповідань про вовкунів:

„Воўкун не їст нїц, хиба вістинає и складе на купу. Раз у Рафайловій, у одного ґазди, вістинаў кілко маў, лиш одно ярче лишиў май пустше".

2. „Оден ишоў з Веньґер тай го ніч посїла. У осени то було. Тай над дорогоў стояў оборіг сїна тай драбина була приперта до оборога. А він гадає: Я туй переночую. Тай вілїз на оборіг тай трохи там полежеў и зачеў дрімати. Але чує, коло драбини шось кьиўчит. Він глипне сї на то, а то воўкун. Там доўго стояў, вартуваў на него, аби го скеў, а як прийшоў єго чес, то він собі пішоў. А то була новослїдиці. Тот ґазда злїз из того оборога и гадає, буду ити за слїдом. Иде він, иде, є слїд песїй, але нараз послїдиў, що так гей би з неба спаў чоловік; уже буў слїд чоловічий, не пса. Дотіў ишоў псом, а далї прийшла на него тота мінута и перекинуў сї назад на чоловіка".

3. „Прийшоў раз воўкун до одного ґазди з перед вікон. А тот ґазда схопиў пушку и зачеў стрілети. И кілька раз стрілиў у него, а він стояў и кулї сї єго не брала".

4. „Буў оден воўкун, але нїби так чоловік, як чоловік. Тай раз кидали у поли сїно из жінкоў; она була на копеку, а він метаў. Та пішоў він у лїс за паўзинем, тай відтіў приходит воўком. И зачеў він скакати горі копеком, а она вилами єго, тай прігнала біду гет; пішоў назад у лїс и уже вернуў назад чоловіком. Она каже: Ти дес пішоў, а ид минї приходиў якис пес скажений, тай скакаў горі копеком, тай я єго вилами прогнала. Він пішоў туди, куди ти ходиў; ти єго не здибаў? — А то він сам буў... — Нї, каже, я єго не здибаў. — Докидали копек, она злїзла на землю, посїдали відпочивати. Але узела она єго обиськувати... Він зачеў дрімати, дивит сї она, а єму у зубах нитка; що скакаў ид нї, то шерпнуў за крайку, що висїла, росперезала сї. Питає сї она: Що то за нитка у тебе у зубах? — Тай він оттак мусїў сї признати, що він воўкун; она дотіў не знала". (*Семен Попович*).

5. „Раз пішоў чоловік из жінкоў у поле гребсти поліґ. Тай догребли они поліґ, и склали уже у скіг, тай як докидали уже тот скіг, питає сї чоловік жінки: Ци би ти, каже, хокіла виґіти воўка, та ци бись сї бояла єго? — А жінка каже: Та де би я, каже, бояла сї воўка; я би вилїзла на скіг, та бим била вильми, що би укік... Але тот чоловік пішоў у звір за паўзинем. Тай переверг сї він на воўка, прийшоў ид стогови тай скакаў так по стогови ид ті жінцї, що гет підраў ї запаску зубами. А она узела вили и бє. Била до тої міри, що він укік гет. Тай так переверг сї він у зворі

Digitized by Google

на чоловіка, нарубаў паўзині и приніс. Як поклали скіг, каже тот чоловік до жінки: Кобис ні пообиськувала, бо ні, каже, вуші дуже їґьит. — Она стала обиськувати єго и додивит сї, їму у зубах нитки из запаски. А она каже: А тобі, чоловіче, чого нитка из запаски за зубами? — А він каже: Е, то ни з запаски, то — каже — я шос їў тай зайшло за зуби... И вінеў ту нитку из зубий. А жінка дивит сї, а то кроў тече єму из ребра... А то чого тобі — каже — кроў иде? ти, каже, умреш! — Та то ти, каже, мене так поранила вилами... А жінка каже: Та де я тебе била? — А він каже: То я приходиў ид тобі воўком, а ти мене била... Тай так сварили сї до тої міри, шо він излютив сї тай єї скеў. (*Іван Крамарчук*).

6. Раз було, шо здибаў оден чоловік воўкуна на дорозї тай той дочіпиў сї до него, и він борониў сї гірше, як з перед воўка лїсового. Тай як борониў сї и верг у воўкуна ножем; так махаў сї, шо верг у него тай він аж тогди від него пішоў гет из тим ножем. Той пішоў собі ид хакі. Тай такі швидко потому пішоў той ґазда у дорогу изноў. Иде, доки иде, тай дес у однім селї хокіў заночувати, але не знає, де ити. Аг! гадає, я піду у першу-лїпшу хату и переночую. Тай так було, шо потрафиў до того воўкуна. Лиш увійшоў, пізнаў єго по ножи (бо тот ніж буў у ребрі; єму не вільно самому вібрати). Тай той чоловік придивиў сї єму и каже, шо пізнаў свій ніж. А тот каже: Я напаў тебе у дорозї, бо я маў таку коменду, тай мусїў; я би буў тебе роздер, а то тобі Біг даў щіске, а менї нещіске, бо я тепер каліка, тай маю пайку від свеї старшини; а ти колис, каже, прийшоў, шос сам ми таке змалюваў, то я тебе тепер прошу, абис буў такий добрий, абис менї вібраў тот ніж, бо инчий з мене єго не возьме. — Тот вібраў свій ніж тому воўкунови из ребра. А тот поґєкуваў єму файно и каже: Другий раз, як ти сї то притрафит, то абис поўториў (ніби, аби другий раз ножем вергти у него, то єму нїчо не пошкодит).

(*Семен Попович*).

7. Пішли раз на рибу ци би два, ци три хлопа — я там при кім не буў, не знаю; рибарили у день, а потому посїла ніч тай ночувати би. А є така смирека над рікоў, така, аж би и дождж ишоў, то там мож сховати сї; такі рибацка називає сї, бо під неў усе рибаки ночуют. Поклали они собі ватру під тоў смирекоў тай ночуют там. У ночи приходит до них деветь воўкіў. Они сї напудили дуже, бо тоти прийшли, посїдали тай дивет сї на нї. Они узели тай каждому по рибєти дали. Тай котрому дали тай він кікає гет из тим, а тот девєтий издзїў то рибє тай не іде нїґде, але настаўеї лабу. Они мечут зноў, а він озьме, здзїст и настаўеї лабу... Оў,

Digitized by Google

шо то є такого? Але они сї добагли, шо то є такого. Узели они єго за лабу, дивет сї — а там сук... (Десь як лекіў, так сук забиў сї у лабку; а він не настаўеў уже, аби дати рибу, але настаўеў, аби сук викьигли з лаби). Вікьигли они єму тот сук, и він пішоў гет. Десь то сї провело, хто знає кілко — може рік, може два — упали кісні роки, нема сюди хлїба хоць гинь... Але чути, шо десь під другими царами є хлїб. Они, тоти товариші, шо були на рибі, поїхали туди за хлїбом. Їхали, кілько їхали, аж приїхали до того краю, де хлїб зародиў и захоґет они до одного ґазди тай просет сї на ніч. Той ґазда каже: Чому? Приймy! — Приймиў їх на ніч, позаводиў коні, пофутруваў, увійшоў у хату и зараз тоти за ґазди скіл, злагодиў їм файну гостину. Він їх пізнаў, бо то буў самий, тот, шо єму сук вікегли из лаби; то ни були воўки — тих деветь — але воўкуни. Сїў тот ґазда за скіў также, госкет сї — не було так, аби и не пили шось тай розбалакали сї, (так, як то між людьми, зійшли сї ті відтїў, ті відтїў тай говоре: А, як там, каже, у вас? А як там у вас?). Тоти люди зачели приказувати, шо їм колись на рибі трафило сї; а тот їм зприказуваў, як буў, куди буў, чим буў — усьо каже по праўґі. Ми, каже, були післані до ґідичі стадо коний вістинати; ми прийшли, а коні моцні були — оґери! — и не дали сї вістинати. Так ми відтїў ишли, ледви живі, такі голодні. (Дуже їх голод извелиў). Як були сти нам по рибети не дали, то були би смо не ґійшли до нашого сила... А мені ше й сук тот заважеў дуже; и показує їм руку, є слїд у долини, де буў сук, шо они тогди вікегли. Потому переночували они у того воўкуна, а на другий день ґазда устаў, пішоў, понабираў хлїба на фіри и тогди зноў побалювали сї, погостиў їх тот ґазда и не узеў за хлїб гроший. А то за тоту доброту, шо они їх погодували тогди рибами и вікигли єму сук из лаби. (*Онуфрій Попович*).

8. Раз змовили сї піти на рибу і там уже мали таке місце східне, і котрий уперед прийшоў, то аби злагодиў лушницю, піти з тим на рибу. Товариші ще не було, а він пішоў тай имиў двоє рибет тай пішоў у колибу тай тото пік. Надбіг воўк тай роздзевиў сї на него, а він тоту рибку даў тому воўкови. Воўк тото лиґнуў тай пішоў. А він пече другу. Як другу рибку допікаў, надбігає другий воўк; даў і тому. А так бояў сї у колибі бути — хто знає, кілько їх прийде — тай виліз у гачуґу (смереку) тай доночовуваў. Відтак пішоў він колись на Веньґри у Ясїне, здибає чоловіка, а той сї з ним витає. Каже він: Не знаю, каже, вас, не виґіўєм вас нїколи. — Ай виґіўєс нї, каже, але нї не пізнаєш... Ци кемиш, каже, якес ми даў рибку, шос пік у колибі? — У колибі? Я, каже, даў

Digitized by Google

рибу воўкови... То, каже, я сам буў; я є воўкун. Але я, каже, тепер такий, як і ти, бо я сї уже того сповіў (як який є, а буде сї сповідати, то ксьондз заклине, що він не буде уже мінити сї). Тай тот чоловік запросиў єго до себи і погостиў єго файно тай розійшли сї. (*Петро Федоришин, Пасїчна ад Надвірна*).

9. „Один чоловік з другим шось сї заперечили, а то воўкун буў тот другий. А у того не воўкуна була худоба на полонинї; тай тот воўкун зібраў собі ще одинацїть и пішли стинати тоту худобу. Прийшли у кошеру тай постинали віўцї; пішли між корови, так само котрі менчі вибрали тай постинали. (Бо той воўкун, то буў старший межи ними, та пилуваў сї, аби швидко дійшли до коний). Прийшли між конї, затели 3 конї, а другі сї зворушили и на них набігли — а їх по трох, по штирох брало сї до одного коне — а они спудили сї, шо то той ґазда направиў на них конї вітоптати и повтїкали. Лекіли цирез ліс и одному зайшла шкалка у передну лабу тай храмає. Зійшоў на звір — сам сї лишиў — найшоў рибака, шо насильиў рибу на бантину над ватроў, аби схла. Воўк прийшоў и настаўлєє тому рибакови лабку... тот гадає, шо вовк просит рибу и верг єму одного пструга. Вовк іздзїў и зноў настаўлєє лабу. Тот верг зноў одного пструга, а тот ще настаўлєє лабу. Так тот настаўлєў, шо рибак усю рибу відаваў єму. Як даў остатну, воўк не иде, але наставиў лабу. Той спудиў сї, але дивит сї, из лабки тече кроў; він узєў воўка за лабу тай вікиг відтїў кавалок сука, тай аж тогди воўк пішоў собі далше". (*Гнат Онуфрак*).

8. Баїлники і Баїлї.

Баїлники „помагают" звичайно у всяких хоробах та „замовляют" від укушеня гадини. Знанє своє в сїм напрямі, одержують звичайно від котрогось з родичів вивчившись промов або „баю" на память; то знов трафить ся, що Баїлник научить кого там за гроші свого баю, хоч рідко се трафляєть ся. При сїм належить памятати, що всякого баю можна навчати тілько у „велике" свято. Той, що навчив ся, не сміє скорше трібувати своїх сил, аж доки на Святвечер[1]) ось як не зробить:

„Як сї измеркне, то має бути уже усьо на столї, навіть вода має бути, бо як сїў, то уставати не вілно — хоч би дитина у окропі, а медвідь на корові... Сїдає и просит на вечерю, каже: Прошу вас, будьте ласкаві, прихоґіт на сесю тайну вечерю усї гадини, бо може я буду колись из вами говорити!.. — По сїм

[1]) Чи й інші роблять се — не знаю.

Digitized by Google

вечеріє. По вечери віходит на двір и каже: Як ви не були ласкаві до мене прийти на вечерю, так не можете людем побідовувати руки и ноги и худобу и на наші царині не можете сї знаходити за той гонор, шо сте не знали тепер вечеріти"...

Баїлників і Баїлниць (Баїль) є в селї досить. Спішать до них люди, коли „зуби скіпают, очи болет, в ухах шулеї (стріляє), гостец розбирає, ружі чинит сї, у крижіх ломит, голова лупає, у трунку ріже, кольки розпирают (кольками бере), болечка сї ўчинит; коли дитя перепудит ся, маржина заслабне, хтось здаїст (уирче) та хто дістане злу хоробу" (epileps.).

Баїлник замовляє звичайно хоробу шепчучи молитви і заклятя послугуючись при сїм огнем, зїлем і водою; уживають також часто ножа. Згадаю тут декілька баїв, які довелось менї пізнати, поминаючи всюди назвиска Баїльників, бо під такими умовами повірили вони менї свої тайни.

На укушене довгої (гадини).

Коли трафить ся, що „земльниний чирвак сказит" чоловіка або маржину, треба зараз удати ся до Баїл-ї (ника), аби замов-ила (нв). До Баїлника треба іти того самого дня, нїм сонце зайде, бо потому вже пізно, „вже не паніўне".

1. „Мене раз укусила доўга отуй за ногу; ше є рубец навіть. Я ишоў дорогоў, а она була у болокі тай я на ню стаў тай — лиш нї разом колькнуло гей глоў... Я зразу погадаў, шо то мене бодечок бодькнуў у ногу, але як я сї додивиў тай зверещеў, шо страх. Але були там хлопцї другі, та сказали: Скачи борше у воду. Бо чим би она була борше писок намочила, тим би менї гірше було. Тай я такі там ногу у ту кабатурку — а она пухне.... Тай поліз я ше за горечу у село; иду до тої, шо знає замоўлети, але швидко, бо сонце уже засьвичувало. Тай тота узела мене ид воґі и тото шутрувала камінцем и заклинала. Потому я сї місіць кворуваў, в оден спуст тримаўем у воґі, бо нога горіла так, як у ватрі". (*Семен Попович*).

Баїлник веде укушеного до води (в ріцї, потічку), натирає до трьох раз (де хто до девять) камінцем укушене місце — „аби кроў тоту из жьиром вішутрувати" — і шепче при сїм отсе:

„Поганая поганице, лютая-лютнце! Заклинаю-кі не сам (а) собоў, божим словом, Присьвитоў Ґівоў, сьветим Отцем Николайом. Як кі Адам заклеў, шо не меш по земли шторцом ходити, як не

Digitized by Google

можеш ў яснім сонци, ў яснім місеци гніздо вити, так не можеш до серці сему ирщеному жьир запустити. Амінь".

Інший Баїлник уживає такої девєтословиці на замовлене гада:

„Сімдесеть вір и сім є на сьвікі, сімдесеть язикіў и сім; як не може ніхто тоти язики излучити, разом ними говорити, так не можеш ти укусити. Бо ти щезни, жьир у себе закьигни, цись він, ци она, цись пір — цись пірна. Як не може ніхто сонце и місець замовити и усі звізди, шоби не сьвітили, так сї не може твій жьир розійти по сім ирщеному, породженому рабови (імя); як не може ніхто сьвікі з неба, мертві из гроба издоймити, так ти від тепер не маєш нікого исказити. Кі заклинаю жупилем огнем и трепотом образом".

Сю девєтословицю відмовляє ся над гадиною і вона, як мене запевнив Баїлник, від тоді уже певно нікого не вкусить, бо „заклята". Її можна тоді „безпечно имити у руки и виймити из неї жьило"; воно добре до заправи коров.

Сего баю уживає він також на укушене гада.

Заклинанє крови.

Лучить ся, що хтось — чи при рубаню дров, чи при праці в бутинах — пошрамит сї сарсамоў (або порубає сї). В такім разї кличуть Баїлника і він „дає раду" так:

Утирає мізинчиком девять разів скоренько рану, шепчучи скоренько раз-пораз (до девяти): „Присьвета Ґіва ў Вефлеєвім сина уродила и сама була за мошу, и ї нї свирбіло, нї боліло — нї кроў ни текла; так и тобі ирщеному (імя)".

По сім заклятю засипує він скоро рану сухим порохном, сильно стискає своїми руками, опісляж — по кількох хвилях — завязує платком.

Як хтось здзїсть...

Висше бачили ми, що кождий т. зв. Непростий, дуже поганий на зір, чи то урікливий; подивить ся на чоловіка (маргу) „и здзїст". „Заболит го у серци, ванїтує — видит сї — шо, не дивуйте, кьилюхи из себе вікине и до трох діб гине. Чьисом є так, шо и добу не видержит, а чьисом від доби до сїм діб мучит сї". Коли витримав сїм діб, то вже не вмре, лиш „упаде кінициї" значить, спухнуть йому в колїнах ноги і лежить нераз і рік „нїм почунеї". Зайде випадок, що хтось „издзїў" другого, кличуть зараз Баїлника, а сей увійшовши, відмовляє „перший оченаш", бере

Digitized by Google

в кубку води, виймає з ташки сїрник шепчучи при сїм; — „Не сїрник кьигну, але из твого серцї біль“ — і зажегнувши його швиденько, зараз такі занурює його в воду шепчучи: „Угашаю у серцю біль!“ — Тої води дає він хорому напити ся, умиває йому опісля (тою водою) лице і грудь в околицї серця. В часї сего в хатї — крім хорого і Баїлника — нема більше нїкого, бо він (Баїл.) усїх вигнав до одного.

Випадки подібної хороби лучають ся звичайно при всяких „оказиях“, де є більше число народу, отже — на весїлях, хрестинах, празниках, похоронах і и. Повірюючи менї свою тайну, Баїлник додав: „И маргу може лиха душе здзїсти, але я марзї не хочу ити (баяти), бо я сї тим псую... То є — не до вас кажучи — безроги між худобоў; и безрогу урікне... То я не можу молитви зовати на того; а не зивай молитви — лиш так баяти — то безрозї не поможе; а другий каже: А не поміг!.. Тай менї уже нима між людьми чести. Менї вартнїще хрискьинцьку душу ратувати, як худобечу.

Інші Баїлники „лїчьит ватру“, коли хтось здзїст. Беруть у кубку води і ножем — зробивши в перед над водою знак хреста — набирають з печі розжарених углїв і числячи на віґлї (не девять, не вісїм, не сїм і т. д.), вкидають у воду. Се повтаряють до трох разів. По сїм хрестять воду ще раз (уже рукою), дають хорому кушати (до 3 разів), натирають нею грудь коло серця, миють лице і винїсши її за девяту межу (дехто каже, коби за межу одну), виливають назад себе.

„У мене — раз вінеслам пацяшку маленьку ит хакі — тай так трафило сї, шо була одна жінка из чоловіком, тай лиш пішли, так — паце лиш перевернуло сї и здихає... Тай я полекіла такі у той раз до того Андрія тата — ше жиў єго тато — тай він шось тудн побаяў, злїчиў ватри и так сказаў менї, шо: „Була, каже, у тебе жона одна и здзїла“. И я такі прибігла д' хакі тай борше до пацети — обмила тото — не дивуйте — и улела тої води у гук и паце устало“. (*Анна Дирдюк*).

„Раз умираў и наш Василь так из очий. Прийшоў ид хакі, тай як леґ — и умирає... Посиніў гей сукно и ванїтує тай ванїтує — не дивуйте, шо мало кьилюхи не даст из себе... Та ми закликали борзо такі нибошика, Андр. тата, и даў раду“. (*Анна Дирдюк*).

Зла хороба.

Злу хоробу можна дістати тодї, як у чоловіка „влїзе Осинавец“. Він „рощибає“ своєю жертвою зразу рідко коли, опісляж що

Digitized by Google

раз частійше, аж у кінци доходить до того, що хорим „мече“ що дня — або кождої ночи — і остаточно „замучить“ його на смерть.

Мене запевнював один Баїлник, що коли епілепсія окажеть ся у чоловіка у перве, то він дасть зараз раду.

„Як закличут, то перший раз из за ніхтнй беру єму (хорому) лївоў рукоў пороху и даю у рот — а правоў хапаю від разу за ноги, но то прутко, нима чьису, ним телепле! — беру за ноги и здоймаю у гору тай петами ударю три рази до того хреста, шо є на драґари; и кажу: Як не може сї сесь хрест перевернути, так не може сї до тебе се лихи назад вернути“...

По сїм кладе хорого на землю і він лежить уже спокійно і поволи приходить до свідомости. Баїлник хвалив ся, що хороба більше не вертає, розказував менї кого так вилїчив і кілько барвнів дістав за те як раз, що хороба вже не вертала.

9. Песїголови.

„Буў один чоловік воськовий. Тай дуже му гірко було у воську, бо даўно доўго служили и він здизинтираў. Але кікаў він до свого сила и заблудиў у чужий край там, де є Песїголови. Иде він, дивит сї, а то є такі ґери, пиўниці такі — а то їх хати. Тай гадає він собі: Повертаў бим? Е, може буду чекати, аж хтось війде; лечно лїзти у ти ґери... Иде він далї, дивит сї — а то коло одної пивниці стоїт чоловік оброслий, з одним лицем чоловічим, а другим песїм; тай махнуў тот на него... Тай той, дизинтир, повернуў, а він єго залудиў у хату. Увійшли они у хату и той Песїголова рад би из ним шось говорити, але нї той того не розуміє, нї той того. Ай прийшоў ще один. Але цей шось треха розуміє по руськи, питає сї: А як ти туй, у сей край, зайшоў? — А то там, де ті Песїголови, то май дуще варта пильнує границї. — Але той десь чуў, шо то за люди — тай ґістаў страх; але гадає собі: Ґій сї божа волї! Раз мати родила! Тай ти єго не пустили, ай держьит у хакі, тай дают єму їсти — дают кобилече молоко и волоські горіхи; а робити не застаўлеют. Тай він перебуў тиждень — дивит сї на рукі, а рукі пухнут, такий сї єго поправок бере від тої їди, шо они єму дают. Держели єго місїць и на самім тім кьилшику, то він сї такий зробиў грубий, шо чуд. Тай за якис чьис він не зміг їсти ніц — так изсит. Але раз два Песїголови пішли на лови — бо їх було три — а тому третому казали, аби того годованцї зрихтуваў на вечеру, як они прийдут. Бо ти Песїголови лиш из того жиют, шо иде куж-

Digitized by Google

доі днини на лови, шо име — звір то звір, чоловіка то чоловіка, усеку живину тай то їст... А той напалиў зелізну піч — а до тої печи е возок — тай Песїголова показуе ему, як аби легаў на тот возок, шо хоче го у піч завезти и спечи... Тай як тот лег Песїголова, а тот лиш розмахне сї — а візок из ним лиш заджуронит у ту піч... А тот укік; здиміў раз-два! Тай прийшоў на границю и пустили го. Прийшоў ид свеї компанії и дослужиў свої роки и тогди пішоў до дому. А кари не маў жадної, бо він усьо сказаў по праўгі, у яких він руках буў и їму даровано.

(*Семен Попович*).

Digitized by Google

Digitized by Google